

WENKEN EN RAADGEVINGEN
BETREFFENDE HET GEBRUIK VAN
INDISCHE PLANTEN, VRUCHTEN ENZ.



DOOR

J. KLOPPENBURG-VERSTEEGH

WED. BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ G. C. T. VAN DORP & CO
SEHAGANG • SOERABAJA • BANDJONG
'-GRAVENHAGE



Indonesische geneeskrachtige planten en kruiden

Ter info!

Om iets op te zoeken druk je eerst

1- Ctrl + A. Dan is alles geselecteerd

Om te zoeken druk dan

2- Ctrl + F

Type dan in het vakje je zoekopdracht en het hele boek word doorzocht naar het opgegeven woord.

Allereerst wil ik toch nog iets delen wat niet in dit boekje staat: Matcha thee

Matcha groene thee: wat is het?

Matcha thee is een thee die gemaakt is van gemalen bladeren. Je drinkt dus niet het extract van de bladeren, maar de bladeren zelf.

In Matcha thee zitten veel antioxidanten, ontgifters, die helpen tegen ontgiften en stress door teveel vervuiling in het lichaam.

De Zen Boeddhisten gebruikten ook al Matcha om rustig, ontspannen en geconcentreerd te blijven. De hogere staat van bewustzijn komt door L-Theanine die de alfa golven in de hersenen stimuleert. Theanine bevordert ook de aanmaak van dopamine en serotonine. Deze zorgen weer voor een betere beleving van de stemming, een betere geheugen en een betere concentratie!

Voordeel 1: Er is geen suiker of stevia nodig om de smaak lekker te maken.

Matcha thee is een Japanse theesoort in poedervorm. Normaal gesproken trekt het hete water theestoffen uit de bladeren, maar bij Matcha thee drink je de bladeren zelf. Die zijn dan helemaal vermalen.

Voordeel 2: Je drinkt de bladeren en krijgt daardoor meer voedingsstoffen in je lichaam.

Als het water kookt voor de Matcha thee is het wel belangrijk om die even te laten afkoelen om op die manier de beste effecten van de thee te krijgen. Meestal wordt de thee bij het water gevoegd als dat een temperatuur heeft van zo'n 75 graden Celsius.

Daarnaast wordt Matcha thee tegenwoordig ook gebruikt om koffie nog gezonder te maken, het wordt door smoothies gedaan en er zijn zelfs mensen die hun brownies ermee versieren.

Matcha thee wordt al sinds de 10e eeuw in China gemaakt, maar het is pas echt populair geworden in Japan.

20 dagen voordat de thee geoogst wordt worden de bladeren afgeschermd voor de zon. Hierdoor produceren de bladeren meer L-theanine dit stofje zorgt ervoor dat je kunt kalmeren, maar toch actief kunt zijn.

Voordeel 3: Door de L-theanine kun je kalm worden door de Matcha thee.

De gezondheidsvoordelen van Matcha thee

Omdat je bij de Matcha thee de hele bladeren drinkt krijg je ook meer gezondheidsvoordelen van deze thee dan van normale groene thee. Je krijgt iets meer vitaminen en mineralen binnen, maar vooral veel meer polyfenolen. Ongeveer 137 keer zoveel als in normale groene thee.

Voordeel 4: Er zitten ongelofelijk veel polyfenolen in Matcha thee.

Polyfenolen zijn krachtige antioxidanten die je lichaam beschermen tegen vrije radicalen. Vrije radicalen zijn moleculaire deeltjes die je DNA kunnen beschadigen. Hierdoor krijg je bijvoorbeeld beschadigingen in de cellen van je bloedvaten waardoor cholesterol eenvoudiger grip krijgt op je aderen.

De Matcha thee beschermt je cellen dus tegen beschadiging doordat het DNA beschermd wordt. De bescherming door Matcha thee is veel beter dan bij normale groene thee.

Voordeel 5: Matcha thee beschermt al je cellen tegen oxidatie.

Daarbij blijkt ook uit onderzoek bij muizen die Matcha thee kregen samen met verschillende soorten diëten die wel of niet veel vet bevatten dat de muizen die Matcha en vet kregen een veel lager cholesterol hadden dan de muizen die geen Matcha thee kregen. Dit strookt met de verwachtingen doordat er veel polyfenolen in de thee zitten en dit onderzoek is ook veelbelovend voor het menselijk gebruik van Matcha thee tegen hoog cholesterol.

Voordeel 6: Matcha thee kan het cholesterolgehalte in je lichaam verlagen.

Sterker nog, schade die door vrije radicalen is veroorzaakt in cellen kon door het gebruik van Matcha thee omgekeerd worden. Dus dit is heel goed nieuws voor mensen met cholesterol-problemen en te hoge ontstekingswaarden.

Voordeel 7: Matcha thee verlaagt de ontstekingswaarden in je lichaam.

Een ander voordeel van Matcha thee is dat het de bloedsuikerspiegel laag houdt. Hierdoor kan het helpen om diabetes type 2 te voorkomen en om de klachten als je al wel last hebt van diabetes te verminderen.

Volgens de wetenschappers heeft het deel van Matcha thee dat niet oplosbaar is in water hier veel verantwoordelijkheid voor. Dus die stukjes moet je ook gewoon opdrinken.

Voordeel 8: Matcha thee kan je bloedsuikerspiegel laag houden.

Daarbij helpt het drinken van Matcha thee, net als andere groene thee, om gewicht te verliezen. Als je overgewicht hebt kan het drinken van 5 koppen groene thee per dag al helpen om gewicht te verliezen zonder daarbij je (gezonde) dieet te veranderen.

Voordeel 9: Matcha thee helpt bij gewichtsverlies.

Ook helpt groene thee om je tanden te beschermen en Matcha thee doet dat dus nog meer (Dat is voordeel 10).

De L-thealine zorgt ook voor een kalmerend effect op de hersenen. Het drinken van Matcha thee kan daarom goed helpen tegen stress. In Japan wordt Matcha thee ook vaak gedronken tijdens het mediteren of vlak voor het mediteren om een nog grotere staat van ontspanning te krijgen.

Voordeel 11: Je kunt beter mediteren na het drinken van Matcha thee.

Daarbij stimuleert dit stofje ook het immuunsysteem. Hierdoor zorgt deze thee er ook voor dat je minder snel last krijgt van griep, verkoudheid of een andere ziekte.

Voordeel 12: Matcha thee versterkt je immuunsysteem.

Wenken en Raadgevingen betreffende het gebruik van Indische planten, vruchten enz.

door

J. Kloppenburg-Versteegh

N.V. boekhandel en drukkerij v/h G.C.T. van Dorp & Co.

Semarang - Soerabaia - Bandoeng

's Gravenhagen



1e Afdeeling - Botanisch gedeelte

Alphabetische lijst van alle planten, plantendeelen, enz., die in de tweede afdeeling van dit boek worden genoemd met vermelding van enkele bijzonderheden over het voorkomen en de uiterlijke kenteekenen, alsmede verwijzing naar de nummers van de recepten, waarbij ze gebruikt worden.

Wanneer van de plant een gekleurde afbeelding is opgenomen in den afzonderlijk uitgegeven Atlas, staat het woord Atlas tusschen haakjes direct achter den inlandschen naam van de plant.

De alphabetische rangschikking is oorzaak, dat dit boek, dat

Indische planten behandelt, aanvangt met twee soorten, die in Ned. Indië zijn ingevoerd, doch om het belang, dat ze hebben, niet onvermeld mochten blijven.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

1p Aardappel *Solanum tuberosum* L. Solanaceae

Beschrijving Aardappels worden in Indië in de bergstreken geteeld. De cultuur slaagt het best tusschen 1000 en 2000 m boven zeehoogte. De aardappel, meestal kentang of ook wel oebi welanda geheeten, is langzamerhand een gewoon pasarartikel geworden.

Het is aan een ieder bekend, welk een belangrijke rol de aardappel vervult bij de Europeesche voeding. Het medicinaal gebruik is echter minder bekend.

In Indië komt men er uit practische ,overwegingen niet toe, aardappelen voor langeren tijd in te slaan. Wie in de hooger gelegen streken echter zelf aardappelen verbouwt en den oogst voor eigen gebruik wil bewaren, moet er rekening mede houden, dat ze op vochtige plaatsen spoedig zullen uitloopen. Uitgelopen aardappelen zijn ongeschikt voor de consumptie.

Ze veroorzaken loomheid in de ledematen en zelfs verlamming der spieren en gewrichten.

Aardappelen mogen nimmer worden gestoomd. Ze dienen goed te worden afgekookt.

gebruikt bij:

530 Huid (branderige)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

2p Aardbei *Fragaria vesca* L. Rosaceae

Beschrijving Aardbeien worden in Indië in de bergstreken gekweekt, vooral in de nabijheid der hoofdplaatsen, waar de inlandsche kweekers voor dit product steeds een goeden afzet vinden. Ze zijn practisch het geheele jaar door verkrijgbaar en worden meestal langs de huizen te koop aangeboden.

In de droge maanden wordt de aanplant begoten, hetgeen uit den aard der zaak geschiedt met kaliwater en soms wel met water uit min of meer vervuilde slokan. Dit water kan besmet zijn en het afspoelen van de vruchten voor het gebruik is hiertegen niet afdoende, waarom het gebruik van aardbeien steeds gevaarlijk blijft en in tijden, als er typhus heerscht, zeker moet worden nagelaten.

gebruikt bij:

1108 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

item Indon. naam Latijnse naam Familie

3p Adas *Foeniculum vulgare* Mill. Apiacea

Beschrijving Dit kruid, in het Hollandsch venkel genoemd, wordt in de bergstreken van

Midden- en Oost-Java gekweekt en komt daar ook veel verwilderd voor. De aromatische vruchtjes werken gassenafdrijvend en worden in de inlandsche geneeskunde veelvuldig gebruikt, bijna uitsluitend echter in combinatie met poelasari, waardoor in den handel steeds gesproken wordt van adas-poelasari, als ware het één stof.

De geïmporteerde adas is van veel betere kwaliteit en ook veel groter.

Waar het binnenlandsche product verkrijgbaar is, stelt men zich daarmee veelal tevreden.

In de Europeesche keuken worden de vruchtjes gebruikt bij het maken van tafelzuur. In koolgerechten bewerken ze, dat zulke gerechten, die anders moeilijk verdragen worden, zonder nadeelige gevolgen kunnen worden genuttigd.

Zij, die geen komkommerzuur kunnen verdragen, zullen dit, als het met venkelbladeren bereid is, goed kunnen gebruiken.

gebruikt bij:

89 Blaasaandoening als gevolg van kouvatten

193 195 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

272 Diarhee of buikloop

309 326 327 Dysenterie

632 Koorts

815 Maagkwalen

839 Maden

855 Mazelen

869 Menstruatie (wegblijven van de)

982 Pokken

1088 Spruw (Indische)

1168 Storting na de bevalling

1281 Urineeren (pijnlijk)

1297 Verkoudheid op de borst

1325 Vloeiingen als gevolg van een val

1335 Waterzucht

item Indon. naam Latijnse naam Familie

4p Adas sowa Anethum graveolens L. Apiacea

Beschrijving Adas sowa of adas obat zijn de in den inlandschen drogerijenhandel verkrijgbare vruchtjes van A. graveolens, deze zelfde plant, welke in

Holland dille wordt genoemd. Ze worden aangevoerd uit Britsch-Indië en bij uitzondering ook in Nederlandsch-Indië gekweekt.

Hier en daar worden deze vruchtjes ook moengsi genoemd. De eigenlijke moengsi zijn de eveneens uit Britsch-Indië geïmporteerde vruchtjes van *Carum copticum*

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

5p Agar-agar *Eucheuma denticulatum* (Burman) Coll et Herv. *Eucheuma spinosum* J.Agerdh
Solieriaceae

Beschrijving Dit is een fijne olijfkleurige alg (zeewier), die aan de kusten ingezameld, gewasschen, in de zon gebleekt en gedroogd wordt.

Het product, dat in onze Archipel wordt verkregen, is geheel voor uitvoer bestemd en wat overal op de pasars onder den naam agar-agar verkocht wordt, is zonder uitzondering geïmporteerde Japansche "kanten", een soortgelijk product, dat in de Indische keuken de plaats inneemt van de gelatine of vischlijm, die bijvoorbeeld dient, om puddingen te stijven. Vroeger maakte men er op de Indische kantoren een zeer goed bruikbare hectograafspecie van.

Agar-agar is bij inwendig gebruik zeer verkoelend. Buiklijders en zij, die hevige koorts hebben, mogen het echter niet gebruiken.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

902 Neusbloeding

1397 wonden (verzachten en opdrogen van)

item Indon. naam Ned. naam

1s Akar bahar as van een poliep

Beschrijving Naar algemeen wordt gedacht, zou dit de wortel of stengel van een zeeplant zijn. In werkelijkheid is het echter de as van een poliep of straaldier.

Het wordt gewonnen nabij de kusten vooral in de Molukken. De inlandsche volken maken er halskettingen, armbanden en andere versieringsvoorwerpen van, die veelal als amulet worden gedragen.

Het wordt hoe langer hoe meer bekend, dat deze akar bahar, als armbanden om pols of bovenarm gedragen, een middel is tegen reumatiek en het is dan ook niet te verwonderen, dat er tegenwoordig een levendige handel in gedreven wordt en ze zelfs in Europa gemakkelijk te bekomen zijn.

Verkoopers beweren, dat men, om er zoo veel mogelijk baat bij te hebben, ze zoo moet vormen, dat ze zoo goed mogelijk contact met de huid maken. Ze moeten aansluiten en daarom is het dragen om den bovenarm te verkiezen.

Deze armbanden zijn in verschillende maten verkrijgbaar. Door ze eenigen tijd in heet water te dompelen, worden ze eenigszins buigbaar en kunnen dan naar behoefte een weinig worden verwijd of vernauwd.

gebruikt bij:

1014 Rheumatiek

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

6p Akar wangi *Vetiveria zizanioides* (L.) Nash ex Small *Andropogon zizanioides* Urban. Poaceae (Graminea)

Beschrijving Deze grassoort heeft duf-aromatische wortels, die in gedroogden staat gebruikt worden voor het parfumeeren van kleederen en voor het vervaardigen van verschillende gebruiksvoorwerpen, die jarenlang den eigenaardigen geur behouden.

gebruikt bij:

32 Adem (onwelriekende)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

7p Alang-alang *Imperata spec.* Poaceae (Graminea)

Beschrijving Dit is het bekende hoge gras, dat overal in de laagvlakte groeit.

Alleen de wortelstokken worden voor medicinale doeleinden gebruikt.

gebruikt bij:

1270 Middelen ter bevordering van het urineeren

1256 Urineeren met bloed

1462 Zwartwaterkoorts

item Indon. naam

2s Aloe

Opmerking(pr): Dit is een sterk werkzaam laxeer middel.

Beschrijving Wat met dezen naam wordt aangeduid, is het ingedikte bittere sap van enkele aloesoorten, als *Aloe ferox* en *Aloe vera*

Het wordt op Java niet bereid. Het geïmporteerde product is op de pasars verkrijgbaar onder de benaming djadam.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

8p Alsem *Artemisia absinthium* L. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Dit is een aetherische bitterstof, die verkregen wordt uit de bloemhoofdjes van de alsempiant *A. absinthium*.

In Indië wordt het niet gewonnen, maar het is in elke apotheek te bekomen.

gebruikt bij:

1453 Zuur op de maag

item Indon. naam

3s Ampo

Beschrijving Dit is een eetbare soort roode aarde die in platte stukjes op de pasars wordt verkocht en als snoeperij bij de javanen gewild is.

gebruikt bij:

854 Mazelen

1319 Vloeïngen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

9p Ananas *Ananas comosus* (L.) Merr. Bromeliaceae

Beschrijving Deze, om haar overheerlijken smaak zoo hooggeroemde vrucht, is op lossen rooden grond gemakkelijk te kweeken.

Er bestaan verschillende soorten of variëteiten. De ananas bogor, een van de kleinste soorten, is wel de fijnste als tafelvrucht. De

Semarangsche soort, die veelal uit het Bodja'sche komt, is grover, doch sappiger en wordt voor medicinale doeleinden geprefereerd.

Ananas-sap is zeer heilzaam. Het heeft een hoogst zuiverend vermogen en wordt daarom gaarne gegeven aan patiënten met keelaandoeningen of buikziekten.

Het verterend vermogen van ananas-sap is zoo groot, dat een stukje vleesch, hetwelk men gedurende een half uur in dit sap ondergedompeld houdt, geheel verteert tot een geleiachtige massa.

In alle gevallen, waarbij de oorzaak van het lijden een slechte spijsvertering is, zal ananas-sap genezing brengen.

Ouden van dagen, die met de spijsvertering sukkelen, hebben aan dit heerlijke sap een gemakkelijk middel tegen hun kwaal.

Ananas-sap moet versch worden gebruikt. Door het koken verliest het veel van zijn kracht. In het Aanhangel vindt de lezer echter een recept voor het bereiden van ananas-sap, dat geschikt is, om twee jaar en langer te worden bewaard en zelfs voor verzending naar Europa kan dienen.

Ananas-sap moet niet tegelijk met melk worden ingenomen. Evenmin is het goed, deze beide kort na elkander te gebruiken.

Nierlijders en zij, die suikerziekte hebben, mogen geen ananas eten of ananas-sap gebruiken. Vrouwen, die lijden aan ontsteking der vrouwelijke organen, zullen na het eten van ananas zeker krampen krijgen.

Ananas is ook verboden voor vrouwen, die last hebben van witten vloed.

De vrucht heeft een afdrijvende werking en daarom is het niet geraten, ananas te eten kort na de bevalling. Vrouwen, die sterk van gestel zijn, kunnen gedurende de zwangerschap nu en dan wel een enkel stukje ananas eten, zonder dat ze er nadeelige gevolgen van behoeven te vreezen.

De vezels zijn moeilijk verteerbaar en voor zwakke ingewanden zeer schadelijk.

Zij, die geen sterke maag hebben, zullen goed doen, de schijfjes of stukjes alleen maar uit te kauwen, zonder de vezels in te slikken.

Ananasschillen en uitgeperste ananasvezels zijn bijzonder geschikt, om er marmer mede te boenen.
gebruikt bij:

152 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

221 Buikziekte bij volwassenen - infectie bijvoorbeeld door slecht drinkwater

279 Diarhee of buikloop herhaaldelijke aandrang met een moe gevoel in den buik en pijnlijk fundament

296 299 Diphtheritis

342 344 Eelt

406 Galsteen

416 Gastrische koortsen

447 Griep

526 Hoofdroos

548 Hygiëne

579 Keelabces

669 Koorts (hooge)

732 Kroep

807 Maagkramp

819 Maagkwalen

926 Ontlasting

964 Opgezet gevoel

1064 Slijmkoliek

1131 1134 Spijsvertering (Slechte)

1079 Spruw (Indische)

1114 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

196 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

10p Andong, endong *Cordyline fruticosa* (L.) Goepp. Lomandraceae (Agavaceae)

Beschrijving Een spaarzaam vertakte heester die veel in den Archipel voorkomt maar op

Java niet wildgroeïend is aangetroffen. Om de fraaie bladeren wordt hij echter overal als pagerplant er als sierheester gebruikt.

Er is een variëteit met groene en een met roode bladeren.

De eerste heet ter onderscheiding wel een andere naam voor dezen heester is pandan tjina. De bladeren, boven het vuur verflent en dan gekneusd genezen de venijnige steken van den ikan swanggi. De visschers bestrijken hun beenen wel als voorbehoedmiddel tegen dergelijke steken met het sap van de bladeren.

Ook worden de oude bladeren wel gebruikt om rijst in te wikkelen die dan zoo gekookt wordt en hierdoor een aangenamen smaak krijgt.

gebruikt bij:

113 bloedspuwing

item Indon. naam Latijnse naam Familie

11p Andijvie *Cichorium endivia* L. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Deze bekende groente is overal op de pasars te bekomen. In vele inlandsche talen wordt ze andewi genoemd. Nauw verwant hieraan is de *Cichorium intybus* L., het cichoreilof, ook wel Brusselsch lof of witlof genoemd.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

397 Galsteen

1302 Vervetting

item Indon. naam Ned. naam

4s Arak rum

Beschrijving Is inlandsche rum, gestookt uit de melasse van de suikerfabrieken, de zoogenaamde goela tetes. Het is een belangrijk uitvoerartikel. De

Batavia-arak staat bij de buitenlandsche afnemers het hoogst aangeschreven. Wat op Java verkocht wordt als arak obat, is niet het beste product.

gebruikt bij:

63 Beenen (gezwollen) van zwangere vrouwen

373 Engelsche ziekte

428 Gewrichten (pijnlijke)

431 Gewrichtsaandoening

1010 1018 Rheumatiek

1050 Slapte In de spieren

1213 Transpireermiddel

item Indon. naam Ned. naam Latijnse naam Familie

12p Aren,arenpalm, suikerpalm Arenga pinnata (Wurmb) Merr. Arecaceae (Palmae)

Beschrijving Dit is de arenpalm, ook wel suikerpalm geheeten. Uit de bloeikolven wordt het palmsap getapt, waaruit door indampen de goela aren of arensuiker wordt bereid. Deze suiker is geuriger en meer gezocht dan de inlandsche rietsuiker. Deze en ook andere inlandsche suikersoorten noemt men goela djawa. Waar in dit boek verder sprake is van goela djawa, wordt altijd goela aren bedoeld. Van de zaden van de arenpalm worden de geliefde glibbertjes gemaakt, een confituur bekend onder den naam van kolang kaling. Voor de bereiding wordt verwezen naar het Aanhangel. Uit het merg van den arenpalm wordt meel bereid op dezelfde wijze als sago (zie het Aanhangel) wordt gewonnen. Op Java noemt men dit med pati, dat zooveel beteekent als het Hollandsche bloem. Dit meel is zeer licht verteerbaar en bijzonder geschikt als voedsel voor buiklijders. Als het goed gedroogd is, kan het jarenlang worden bewaard. De arenpalm levert bovendien nog het indjoek, ook wel idjoek of kortweg doek geheeten. Dat zijn de zwarte borstelige vezels, die tusschen de bladstelen groeien en waarvan touw en borstelwerk wordt gemaakt. Het rot zeer moeilijk en blijft ook in den grond zeer lang goed. Het

wordt gebruikt, om de ondereinden van palen te omwinden, die in den grond staan en daardoor een bescherming hebben tegen rajap. In het binnenland wordt het veel gebruikt als dakbedekking.

Bij waterkeeringen dient het tusschen de steenen, om het zand vast te houden en uitspoelen tegen te gaan. Verder doet men een plukje indjoek onder in de bloempotten, waardoor het uitloozingsgat vrij blijft.

Chevelures, varens en begonia's groeien dan het best.

gebruikt bij:

92 Blaassteen

1052 Slijm

1184 Suikerziekte

1191 Tanden krijgen

item Indon. naam Ned. naam

5s Areng djati teak houtskool (djatihout),

Beschrijving De houtskool van de teak *Tectona grandis*.

Dit komt in verschillende inlandsche recepten voor en is bij de inlandsche medicijnverkoopers geregeld verkrijgbaar.

gebruikt bij:

3 4 Aambeien of haemorrhoiden

177 Buikziekte bij kinderen - Tengevolge van kouvatten

170 171 Buikziekte bij kinderen - veelvuldige slijmerige afgang met bloed

194 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

273 Diarhee of buikloop

326 Dysenterie

item Indon. naam Latijnse naam Familie

13p Arowroot *Maranta arundinacea* L Marantaceae

Beschrijving Deze plant, waarvan de wortelstokken het arowrootmeel leveren, is gemakkelijk te kweken beneden 1000 m zeehoogte.

Zij vraagt losse roode aarde en een weinig schaduw. Zoodra ze gebloeid heeft, is het tijd voor den oogst van de wortelstokken.

Voor de bereiding van het meel wordt verwezen naar het Aanhangel.

Arowrootmeel is zeer licht verteerbaar en bovendien een gezond voedsel, dat aanbevolen wordt voor kinderen, zwakken en herstellenden.

In de Indische keuken is het zeer geschikt voor het maken van bros gebak.

Het bij de meelbereiding overblijvende vocht is een uitstekende medicijn tegen de buikziekte, die veroorzaakt wordt door overmatige inwendige hitte. zie ook Ganjong

gebruikt bij:

160 162 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

173 Buikziekte bij kinderen - Ontlasting met slijm en bloed

231 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte

286 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

265 Diarhee of buikloop

305 330 332 Dysenterie

338 Eczeem

1441 Zog (middelen ter opwekking van het)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

14p Asem Tamarindus indica L. Fabaceae-Caesalpinioideae (Leguminosae,Caesalpinaceae)

Beschrijving Dit is de tamarindeboom, die op Java in de laagvlakte algemeen voorkomt vooral langs de wegen. In den tijd, dat de rijpe peulen afvallen, ziet men de Javaansche vrouwen, die ter pasar gaan. geregeld de asemvruchten, die ze op hun weg zien liggen, oprapen. Asem wordt in de inlandsche keuken veelvuldig gebruikt en komt ook voor in de meeste rijsttafelgerechten.

Asem bevordert de verteerbaarheid van vleesch en neemt de onaangename lucht van visch weg.

Van de vruchten maakt men gelei en confituur en ook kan er een verfrissende stroop mede bereid worden.

Asem kawak heeten de overjarige vruchten, die voor medicinale doeleinden geprefereerd worden boven versche. In het Aanhangel vindt men, hoe van deze asem kawak de geneeskrachtige zoogenaamde tamarinde-olie wordt gemaakt, welke de Javaan madoe asem noemt.

Asem kawak dient men ook paarden toe tegen kwaden droes. 's Morgens geeft men het paard een hoeveelheid als een eenden- ei, vermengd met zooveel water, als in een aer blanda flesch gaat.

gebruikt bij:

21 Aambeien of haemorrhoiden

38 Apenpokken, Kinderpokken of Waterpokken
202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed
198 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang zonder bloed
234 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte
252 Cholerine Hieronder verstaat men een lichte cholera
336 Eczeem
512 Hoest (droge)
553 555 Jeuk
718 719 Kraamvrouwenkoorts
756 Laxeermiddelen
834 Maden
850 Malaria
858 Mazelen
868 Menstruatie (pijnlijke)
892 Nawee-en
897 Netelroos
984 Pokken (Spaansche)
979 981 Pokken
989 990 Puisten
1000 Puistjes in het gelaat
1005 Rheumatiek
1091 Spruw (Indische)
1122 Spruw in den mond
1139 Steenpuisten
1240 Uitslag in het gelaat
1241 Uitslag op het hoofd
1237 Uitslag
1358 Witte vloed
1444 Zog (middelen ter opwekking van het)

1458 Zwangerschap

1379 wonden (jeukerige)

1400 wonden aan den voet

item Indon. naam Latijnse naam Familie

15p Asperge *Asparagus officinalis* L. Asparagaceae (Liliaceae)

Beschrijving Asperges worden tegenwoordig in de bergstreken met succes door inlanders gekweekt en op de hoofdplaatsen ter pasar gebracht of langs de

Europeesche woningen gevent. De cultuur vereischt bijzonder veel zorg.

Het product doet niet zo veel onder voor het Europeesche, dat hier natuur]ijk alleen in geconserveerden toestand wordt aangevoerd.

Goed bereid, zijn asperges een uitgezochte lekkernij, die echter aan nier- en blaaslijders verboden moet worden.

Het fraaie groen van een andere soort van dit geslacht wordt veel in den bloemenhandel gebruikt en daarom wordt deze soort ook wel als sierplant in tuinen geplaatst.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

16p Aster *Chrysanthemum indicum* L. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Dit is een bekende sierplant, waarvan variëteiten met witte, gele, bruine en roode bloemen bestaan.

De Javaan noemt ze sroeni en de gele wildgroeijende, die met den naam sroeni alas wordt aangeduid, gebruikt men evenals de Europeesche kamille.

gebruikt bij:

671 Koorts bij kinderen

1219 1222 Transpireermiddel

1362 Witte vloed

1464 Zwartwaterkoorts

item Indon. naam

6s Atapis

Beschrijving een vrij duurzame dakbedekking, die gemaakt wordt van de gedroogde volwassen bladeren van nipa- en sagopalm.

item Indon. naam

7s Azijn

Beschrijving Voor de bereiding van inlandschen azijn wordt verwezen naar het Aanhangsel.

gebruikt bij:

844 Malaria

878a Moeraskoorts

1175 1176 Stuipen

1211 Transpireermiddel

1293 Vergiftiging

1312 Verzwikking

1321 Vloeingen na de bevalling of bij miskraam

item Indon. naam Ned. naam

8s Bajem panten als "spinazie" gebruikt

Beschrijving is de verzamelnaam voor verschillende soorten groenten, die alle als spinazie worden gegeten. De beste zijn wel die met groote bladeren, die men bajem kebo noemt en de zoogenaamde Chineesche bajem met licht- kleurige stelen en bladnerven. Bajem mag nimmer worden uit- gekookt.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

374 Engelsche ziekte

596 Kindervoeding

623 Koorts

710 Kraamvrouwen

906 Nieren (zuivering van de)

1061 Slijm

1436 Zog (middelen ter opwekking van het)

1446 Zoogen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

17p Bajem *Spinacia oleracea* L. *Amaranthaceae* (*Chenopodiaceae*)

Beschrijving Dit is de echte Europeesche spinazie, die tegenwoordig ook in de bergstreken op Java wordt verbouwd.

Wat op de pasars wordt verkocht, is als regel de volgende soort.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

18p Bajem *Amaranthus tricolor* L. *Amaranthus melancholicus* L. Amaranthaceae

Beschrijving Een plant, die weinig eischen aan den grond stelt en zelfs overvloedig als onkruid voorkomt.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

19p Bajem doeri *Amaranthus spinosus* L. Amaranthaceae

Beschrijving Deze gestekelde soort wordt niet als groente genuttigd, maar bij voorkeur als medicijn.

gebruikt bij:

438 Gezwollen (branderige)

1143 Steenpuisten

1285 Venerische ziekte

1297 Verkoudheid op de borst

1373 wonden (branderige en zwerende)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

20p Bajem lemah *Amaranthus lividus* L. Amaranthaceae

Beschrijving Van deze soort worden zoowel de wortels als de bladeren als medicijn gebruikt De wortels van een variëteit met roode bladeren, die voor de consumptie niet gewild zijn, worden gebruikt als medicijn tegen dysenterie. Deze variëteit noemt men ook wel met den afzonderlijken naam van bajem merah *Amaranthus tricolor* L. of *A. melancholicus* L.

gebruikt bij:

316 Dysenterie

689 Koorts (verkoelende middelen bij)

item Indon. naam

9s bakmi, bami

Beschrijving Bakmi of bami is een Chineesch kostje, dat bij de meeste Europeanen ook zeer geliefd is. Het wordt bereid met mi, dat is een soort Chineesche vermicelli, met varkensvleesch, garnalen enz.

gebruikt bij:

598 Kindervoeding

item Indon. naam Latijnse naam Familie

21p Bakoeng poetih *Crinum asiaticum* L. Amaryllidaceae

Beschrijving Deze plant komt in het wild tot op 700 m zeehoogte voor en wordt om de fraaie witte bloemen vaak als sierplant gekweekt. Zei verkiest vochtig beschaduwde tereinen. Het is een bolgewas met forsche bladeren. Bij oudere planten groeit de bol vaak uit tot een bovengrondse stam.

gebruikt bij:

614 Koliek

1269 Middelen ter bevordering van het urineeren

1013 Rheumatiek

1069 Spit

1210 Transpireermiddel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

22p Bangkawang, bengkawang *Pachyrhizus erosus* (L.) Urb. Fabaceae-Faboideae
(Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Dit kruid wordt als groenbemester gebruikt en ook gekweekt om de knolvormige hoofdwortels, die rauw als versnapering worden gegeten.

De zaden, die zeer giftig zijn, en ook als bedwelmend middel bij de vischvangst worden gebruikt, zijn in den inlandschen medicijnhandel verkrijgbaar.

gebruikt bij:

335 Eczeem

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

23p Bawang brobos, babawangan *Proiphys amboinensis* (L.) Herb. *Euryclis amboinensis* Loud.
Amaryllidaceae

Beschrijving Een bolgewas, dat als sierplant wordt gekweekt. De bladeren, boven het vuur verflenst, doen negenooogen en bloedzweren rijpen. De schubben worden gekauwd na het eten van schadelijk voedsel, omdat het sap braking opwekt.

gebruikt bij:

993 Puisten

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

24p Bawang brobos *Murdania nudiflora* (L.) Brenan *Aneilema nudiflorum* R.Br. Commelinaceae

Beschrijving Dit is een zeer veranderlijk kruid. De jonge plantjes hebben een duidelijke wortelrozet. Later verdwijnt deze. Uit de rozet spruiten de stengels, die tot een meter lang kunnen worden. Ze zijn opstijgend en soms eerst liggend. Het vee eet dit plantje gaarne. De blaadjes zijn als van klaver, doch enkel in plaats van driedeelig.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

25p Bawang poetih *Allium sativum* L. Alliaceae (Amaryllidaceae, Liliaceae)

Beschrijving Deze plant, die in Holland knoflook heet, is algemeen bekend, doch niet ieder heeft ondervinding van de goede eigenschappen. Veelvuldig gebruik van knoflook werkt verhittend. Zij, die ontstoken nieren hebben, zoomede zwangeren en kraamvrouwen mogen geen knoflook gebruiken. Bij boschontginningen vooral in moerasachtige streken is het goed, veel gezouten knoflook te gebruiken. Dit verhindert, dat de slechte dampen uit den grond een schadelijken invloed op het lichaam uitoefenen. Bawang poetih wordt door de inlanders ook veel gebruikt tegen cholera en andere besmettelijke ziekten. Met water en veel suiker tot een dikke stroop verkookt, is knoflook een prachtig middel tegen aamborstigheid, waterzucht en geelzucht. Met lijnolie geroosterd en op een gezwel gehouden, bevordert het het rijp worden. Tot een papje gestampt en in omslagen gedaan, geneest het gekwetste nagels aan handen en voeten en trekt scherven, splinters en dorens uit de wonden. Met honig vermengd, geneest het blauwe plekken op de huid als gevolg van stooten, slagen of stompen. Met frisch water en honig geneest het boosaardigen huiduitslag.

Gestampte knoflook met boomolie (olijfolie) gemengd, verzacht en geneest wonden en gezwollen aan de voeten. Met salpeter en zout of wijnazijn vermengd, geneest het insectenbeten. Opkomende puistjes verdwijnen weer, door ze tijdig in te wrijven met knoflooksap. Een stukje knoflook in het oor gelegd, werkt vaak pijnstillend bij kiespijn. Maden en ingewandswormen verdrijft men, door het eten van knoflook.

gebruikt bij:

24 Aamborstigheid

75 Beet (vergiftige)

99 Blauwe plekken door stooten veroorzaakt

243 250 Cholera
422 Geelzucht
440 Gezwollen (etterige)
535 Huiduitslag
589 Kiespijn
618 Koorts
833 Maden
878 Moeraskoorts
888 Nagels (gekwetste)
997 Puistjes in het gelaat
1072 Splinters in de huid
1138 Steenpuisten
1336 Waterzucht
1399 wonden aan den voet

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

26p Bengle Zingiber purpureum Roscoe Zingiber cassumunar Roxb. Zingiberaceae

Beschrijving Een plant, die op drassigen grond, zoowel in het warme laagland als in het hoge gebergte, groeit.

De gele onaangenaam smakende wortelstok werkt verwarmend, uitdrogend en pijnstillend en wordt dan ook door de

Javanen in verschillende medicijnen gebruikt.

gebruikt bij:

186 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van ingewandswormen

524 Hoofdpijn door kouvatten

950 Oogen (doffe)

1300 Vervetting

item Indon. naam Latijnse naam Familie

27p Benzoe *Styrax benzoin* Dryand. *Styracaceae*

Beschrijving Een hoge boom, waarvan de bast na insnijding een hars laat uitvloeien, dat in den handel benzoe heet. Op Java is deze boom vrij zeldzaam, op Sumatra veel algemeener. Het product heet op Java menjan madoe of menjan poetih en is in den inlandschen medicijnhandel geregeld verkrijgbaar.

gebruikt bij:

198 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang zonder bloed

item Indon. naam Ned. naam

10s Bertjita alleen de naam van het simplex

Opmerking(pr): Als U meer weet over dit simplex zou ik dat graag vernemen: piet@hoefsmid26.nl

gebruikt bij:

835 Maden

1295 Verkoudheid op de borst

item Indon. naam Latijnse naam Familie

28p besaran *Morus alba* L. *Moraceae*

Beschrijving Dit is de Indische moerbeï, die na verwant is aan de Europeesche *Morus nigra* L., welke men ook wel eens gepoogd heeft, om aan te planten.

De vruchten zijn sappig, maar kunnen niet worden getransporteerd, waardoor het debiet van het gekweekte product niet groot kan zijn en dit alleen voor plaatselijke consumptie bestemd is. Ook de bladeren van deze

Indische soort dienen als voedsel voor de zijderupsen.

gebruikt bij:

627 Koorts

1409 wonden (wasschen, zuiveren en afsluiten van)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

29p Bidara, widara *Ziziphus jujuba* Mill. *Rhamnaceae*

Beschrijving Een boom, die op Java overal voorkomt tot op 400 m zee hoogte. De vruchten van de wildgroeïende soorten zijn klein en bitter. Bij goede bemesting geven de gecultiveerde boomen grotere vruchten, die zeer smakelijk zijn en het best kunnen worden vergeleken met appels met een dunne gele schil. Ze worden bij voorkeur gekweekt van tjangkokans.

Volwassenen kunnen zonder nadeelige gevolgen wel twaalf vruchten achtereenvolgens nuttigen. Kinderen naar verhouding minder Overmatig gebruik veroorzaakt diarree.

gebruikt bij:

390 Gal (afdrijven van de)

1292 Vergiftiging

item	Indon. naam	Latijnse naam	Naam in het boek	Familie
------	-------------	---------------	------------------	---------

30p	Bidara laoet, bidara pait	<i>Strychnos lucida</i> R.Br.	<i>Strychnos ligustrina</i> Blume	Strychnaceae (Loganiaceae)
-----	---------------------------	-------------------------------	-----------------------------------	-------------------------------

Beschrijving Dit kleine boompje levert het echte slangenhout. Het is inheemsch op de kleine Soenda-eilanden Op Java is het zeldzamer vooral in het Westen.

Het hout is algemeen op de pasars op Java te bekomen. Van het geraspte hout wordt thee getrokken, de zoogenaamde bidara laoet thee, die den eetlust opwekt. De werking is zuiverend en verkoelend. Geregeld gebruik maakt, dat men een mooie frische gelaatskleur krijgt.

gebruikt bij:

164 Buikziekte bij kinderen - Geringe ontlasting met persingen

237 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van koorts in den buik

241 Buikziekten bij volwassenen - door malaria

234 Buikziekten bij volwassenen - door inwendige hitte

425 Gelaatskleur (frissche)

537 Huiduitslag

761 Leverziekte

812 Maagkwalen

999 Puistjes in het gelaat

1090 Spruw (Indische)

1238 1239 Uitslag in het gelaat

1236 Uitslag

item	Indon. naam	Latijnse naam	Familie
------	-------------	---------------	---------

31p Bidara laoet, bidara pait *Eurycoma longifolia* Jack. Simaroubaceae

Beschrijving Een strandboompje dat in het Westelijk deel van den Archipel veel voorkomt maar op Java niet wordt aangetroffen. Alhoewel de hiervoor genoemde boom als de echte Bidara laoet moet worden beschouwd zoo wordt op Sumatra en omliggende eilanden algemeen de wortelbast van dezen boom voor hetzelfde doel en onder den zelfden naam gebruikt.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

32p Bidara oepas *Merremia mammosa* (Lour.) Hall.f. Convolvulaceae

Beschrijving Een windend kruid met mooie klokvormige witte bloemen, dat het best groeit in de warmte en aangekweekt wordt, om de geneeskrachtige wortelknollen. De stengels zijn dun, rond en glad. Vermenigvuldiging geschiedt door het uitplanten van zulke knollen.

Het sap, dat uit de geraspte knollen wordt geperst, bevat de werkzame bestanddeelen. Ook wordt het raspsel wel met water uitgetrokken.

In vetten grond kunnen de knollen zeer groot worden. In enkele streken worden deze knollen ook wel als voedsel door de bevolking genuttigd.

Voor medicinaal gebruik zijn echter de kleine knolletjes te verkiezen.

Men oogst de knollen, wanneer de bovengrondsche plant afsterft.

Bidara oepas heeft een goede reputatie als geneesmiddel tegen suikerziekte. Dat suikerziekte echter met bidara oepas altijd te genezen is, is een dwaling. Als de suikerziekte gepaard gaat met andere kwalen, helpt bidara oepas ook niet. Ook is het verkeerd, om bij het gebruik van bidara oepas geen nauwkeurig dieet te volgen, zooals dat bij suikerziekte is voorgeschreven.

gebruikt bij:

215 Buikziekte bij volwassenen - door het gebergte

298 Diphtheritis

486 Heeschheid

577 Keelaandoening

647 Koorts als gevolg van longontsteking, bronchitis of tuberculose

783 Longontsteking

788 Longtering

1186 Suikerziekte

1225 Typhus

1293 Vergiftiging

117 bloedspuwing

497 hoest

1382 wonden van de huid

item Indon. naam Ned. naam

11s Blendbok gebang gom van de palm *Corypha utan*

Beschrijving is de gom uit den top van de gebang. Deze gom is zeldzaam en daarom duur. In den inlandschen medicijnhandel is ze niettemin geregeld verkrijgbaar. In verschen staat wordt ze door de bevolking wel gebruikt voor het afsluiten van wonden. Zie *Corypha utan*

gebruikt bij:

318 Dysenterie

item Indon. naam Ned. naam

12s Blendok Kelor exudaat van *moringa oleifera*.

Beschrijving is de getah die uitvloeit, wanneer de kelor aan den stam door insecten wordt beschadigd.

Deze getah is aanvankelijk wit, doch wordt aan de lucht blootgesteld spoedig donkerbruin.

Ze lost in water niet op, maar zwelt wel, wanneer ze in het water gedompeld wordt.

gebruikt bij:

218 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

33p Bligoe *Benincasa pruriens* (Parkinson) W.J. de Wilde & Duyfjes f. *hispida* (Thunb.) W.J. de Wilde & Duyfjes *Benincasa hispida* Cogn. Cucurbitaceae

Beschrijving Aan deze klimplant groeit de waskalebas of Chineesche reuzenmeloen. Van deze vruchten maakt men tang kwe, dat is een gezochte Chineesche lekkernij. Voor de bereiding van tang kwe wordt verwezen naar het Aanhangsel. Bligoe noemt men in het algemeen de groote langwerpige vruchten. De kleine langwerpige heeten koendoer en de ronde worden laboe genoemd. Op Java heeten ze ook wel boewah bonteng.

gebruikt bij:

180 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van Inwendige hitte

304 315 Dysenterie

item Indon. naam Latijnse naam Familie

34p Blimbing manus *Averrhoa carambola* L. Oxalidaceae

Beschrijving De zoete blimbing is een gecultiveerde variëteit van deze wilde soort, die zeer zuur is. De blimbing Demak is zoet en zeer gezocht als tafelvrucht. Zij is gezond, mits men haar goed schilt en alleen het sap er van inslikt. Bij keel- en buikaandoeningen doet men beter, geen blimbing te eten. Ook niet als de maag van streek is.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

35p Blimbing woeloeh *Averrhoa bilimbi* L. Oxalidaceae

Beschrijving Van deze zure blimbing bestaan witte en groene variëteiten. Beide worden uit zaad geteeld. Wanneer de plant goed verzorgd wordt en flink bemest, zal ze reeds na drie jaar vruchten dragen. Het scherpe vruchtensap werkt zuiverend en wordt onder meer gebruikt, om vlekken uit waschgoed te verwijderen. De donker roodbruine bloemen worden tot stroop gekookt.

gebruikt bij:

134 Bof

507 Hoest bij kinderen

574 Keelaandoening

1011 Rheumatiek

1123 Spruw in den mond

item Indon. naam Latijnse naam Familie

36p Blindjo *Gnetum gnemon* L. Gnetaceae

Beschrijving Deze boom is algemeen bekend. De jonge blaadjes en de vruchten worden bij de rijsttafel gebruikt. Van de vruchtjes maakt men emping, die in kokende olie gebakken de smakelijke kripik blindjo levert. Bladeren zoowel als vruchten zijn eenigszins laxeerend en veroorzaken prikkeling, waarom ze niet gegeten mogen worden door personen met een gevoelige keel.

gebruikt bij:

736 Laxeermiddelen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

37p Bloeboek loepa *Teysmanniodendron pteropodum* (Miq.) Bakh. Verbenaceae

Beschrijving welke boom alleen op Sumatra voorkomt en ter Oostkust sepoeang wordt genoemd. Van de verkoolde pitten uit deze vruchten maakt men met klapperolie een zalfje.

gebruikt bij:

15 18 Aambeien of haemorrhoiden

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

38p Bloestroe *Luffa aegyptiaca* Mill. *Luffa cylindrica* Roem. Cucurbitaceae

Beschrijving Dit is de komkommersoort, die de plantenspons levert. Het is een klimplant, die zoowel in de laagvlakte als op hooger gelegen tereen groeit en vetten grond eischt. Vier maanden na het zaaien van de pitten heeft men reeds volop vruchten. Van de jonge vruchten kan men smakelijke gerechten bereiden. Zoodra de rijpe vruchten een geelachtige tint krijgen, worden ze afgesneden en op een luchtige plaats aan de steeltjes opgehangen. Aan de onderzijde snijdt men een paar cm dikte weg, waardoor het vocht kan uitdruipen. Na twee of drie etmalen wordt het vezelnet uit de schil gescheurd en in kalkwater uitgespoeld. Dan worden ze uitgeslagen en in den wind gedroogd. Gaat dit drogen te snel, dan worden de sponzen bros en gaat het te langzaam, dan is er gevaar voor beschimmelen. Zijn ze eenmaal droog, dan kan men de zaden er uit schudden en zijn ze voor het gebruik gereed. Deze luffasponzen, die vroeger algemeen in de Indische badkamers werden gebruikt, zijn wat in onbruik geraakt.

gebruikt bij:

56 Baden

132 Bloedzweer

710 Kraamvrouwen

747 Laxeermiddelen

869 Menstruatie (wegblijven van de)

1254 Urineeren met bloed

1446 Zoogen

item Indon. naam

13s Boenga lawang, kembang lawang

Opmerking(pr): De bedoelde zeldzame vruchten zijn zeer waarschijnlijk *Illicium verum* Hook f., steranijs.

Beschrijving Heeten zoowel de kruidnagelen als de halfrijp gedroogde vruchten van enkele kaneelachtige planten. Wat men in den inlandschen medicijnhandel, op Java onder boenga lawang verstaat, zijn de jonge gedroogde vruchten van een buitenlandsche soort. Deze zijn echter zeldzaam en als regel levert men een inheemsch surogaat.

gebruikt bij:

112 bloedspuwing

item Indon. naam Latijnse naam Familie

39p Boewah nona *Annona reticulata* L. Annonaceae

Beschrijving Een bekende vruchtboom, die veel in het wild voorkomt en door cultiveeren veredeld is. De veredelde vruchten bevatten veel meer pitten dan de wilde. Aangezien de bloemen, die eenigszins op kenanga gelijken, bedwelmend zijn, moet men deze boom nimmer dicht bij woningen planten.

gebruikt bij:

260 Diarhee of buikloop

922 Ongedierte

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

40p boewah tempajan *Scaphium macropodum* (Miq.) Beum. *Scaphium affinis* Piere. Sterculiaceae

Beschrijving Zo heeten de zaden van een hier niet inheemschen boom. Ze worden voor den inlandschen medicijnhandel geregeld aangevoerd uit Siam en van het

Maleische schiereiland. Men noemt ze ook wel boewah semangkok, omdat elk zaadje, des avonds met wat water in een kopje gedaan, door uitzetting en slijmvorming dit den volgenden morgen geheel vult. Van het dunne schilletje gezuiverd, en met wat stroop of kandijkrontjes gemengd, wordt dit vocht gedronken onder den naam van boewah tempajan thee.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

82 Binnenkoorts

191 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting van harde stof, omgeven door dof draderig slijm

233 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte

266 Diarhee of buikloop

322 Dysenterie

599 Kindervoeding

663 Koorts als gevolg van zweren in de ingewanden

1113 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

1180 Stuiptrekkingen

1246 Uitslag in den mond

item Indon. naam Ned. naam

14s Boomwas een hars van *Canarium commune*

Beschrijving noemt men de witte taaie hars die bij beschadiging uit het onderste deel van den stam en van de wortels van de kanari vloeit. In den drogerijenhandel op java is het verkrijgbaar onder den naam getah kanari. In de apotheek heet deze hars elemi.

gebruikt bij:

1236 Uitslag

item Indon. naam Latijnse naam Familie

41p Boonen *Phaseolus vulgaris* L. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Een groote verscheidenheid van boonen behoort tot deze botanische soort.

Ze hebben alle eigen namen en verschillende kunnen hier niet onvermeld blijven. In de eerste plaats de bruine boon, die in de bergstreken van

Oost- en Midden-Java en in de Preanger gekweekt wordt voornamelijk ten behoeve van den Europeaan. De import van Hollandsche bruine boonen overtreft echter vere, hetgeen hier te lande wordt gekweekt. Dan is er een vorm met gespikkelde zaden, die vrij algemeen voorkomt en met den naam katjang djogo wordt aangeduid. Verder de sperzieboontjes, ook wel slaboontjes of prinsesseboontjes geheeten, die een dagelijksch pasarartikel vormen. Snijboonen zijn op de hoofdplaatsen ook geregeld verkrijgbaar. Ten slotte de witte boon of katjang bodas, die echter weinig gekweekt wordt. Wat op Java te koop is, is meestal geïmporteerd uit Holland.

gebruikt bij:

596 Kindervoeding

1443 Zog (middelen ter opwekking van het)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

42p Brambang oetan *Pancratium zeylanicum* L. Amaryllidaceae

Beschrijving Dit is een Amarillus-achtige plant met fraaie witte bloemen, die geuren als de Europeesche lelie, doch minder sterk. De bloembladen zijn aan den rand gekarteld en hangen als sierlijke linten om de plant heen. Ze zijn niet meer dan een vinger breed. De plant blijft laag bij den grond.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

43p Brambang sabrang *Eleutherine americana* (Aubl.) Merr. Iridaceae

Beschrijving Deze plant, die ook wel bawang sabrang wordt genoemd, is een bolgewas, dat niet veel meer dan een halve meter hoog wordt. In het wild groeit ze op lossen rooden grond. Om de fraaie witte .bloemen, die tegen den avond open gaan en zich na enkele uren reeds weder sluiten, wordt ze ook als sierplant aangekweekt. De bladeren gelijken op die van een bekende aardorchidee (*Spathoglottis*). Ze zijn fraai groen geribd en enkele vingers breed. De bol ziet er uit als een roode ui, doch is geheel reukeloos.

gebruikt bij:

163 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

369 Endeldarmonsteking

item Indon. naam Latijnse naam Familie

44p Bratawali *Tinospora crispa* (L.) Miers ex Hook f. et Thomson Menispermaceae

Beschrijving Deze klimmende heester heeft hartvormige bladeren en stengels ter dikte van een pink, die dicht bezet zijn met wratten of knobbels. Hij groeit het best in de warmte en komt veelvuldig in het wild voor. Men vermenigvuldigt dezen heester door stekken. De bloemen zijn klein en fijn. De stengels worden door de inlandsche medicijnhandelaren verkocht.

Ze zijn walgelijk bitter.

gebruikt bij:

351 Eetlust opwekkend middel

547 Huiduitslag (venerische).

532 Huiduitslag

681 Koorts (terugkeerende)

905 Nierbloeding

1283 Venerische ziekte

1402 wonden (wasschen, zuiveren en afsluiten van)

1366 wonden

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

45p Brobos *Alysicarpus vaginalis* (L.) DC. *Alysicarpus nummularifolius* DC. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Een kruid met zeer krachtig wortelstelsel dat in rubbertuinen graag als bodembedekker wordt gebruikt. Het komt voor tot op 1000 m zeehoogte, zoowel op droog als op vochtig grazig terrein. Het plant zich voort door zaad, dat het geheele jaar door wordt voortgebracht en het is een goed veevoeder.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

46p Canna (Indische wilde) *Canna indica* L. *Canna orientalis* Roscoe Cannaceae

Beschrijving Deze cannasoort, die zeer verbreid is in den Archipel, heeft puntige bladeren en kleine roode bloemen. Van de zwarte zaden maakt de bevolking wel kralen, die tot bidsnoeren worden geregen. De gecultiveerde soort met groote bloemen, die veel als sierplant in tuinen voorkomt, doch geen zaden voortbrengt, wordt aangeduid met den naam Italiaansche canna.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

47p Cassia *Cinnamomum burmannii* (Nees) Blume Lauraceae

Beschrijving Deze middelmatig hoge boom komt in het hooggebergte verspreid voor. De donkergrijze bast geeft een scherpen kaneelgeur af en levert dan ook het product, dat als binnenlandsche kaneel wordt verkocht en onder den naam van cassiabast ook een belangrijk uitvoerproduct is. Het product, de eigenlijke kaneel, wordt kajoe manis of koelit manis genoemd, in het javaansch manis djangan. Niet te verwarren met zoethout dat kajoe manis tjina heet. Het hout is fijn van structuur en doet eenigszins denken aan perenhout. Ook aan den verschen bast is de kaneellucht duidelijk waar te nemen. De echte kaneel is afkomstig van *Cinnamomum verum* J. Presl (syn. *C. zeylanicum* Nees.) een boom die alleen inheemsch is op Ceylon, doch op ondernemingen ook in onzen Archipel wel wordt aangeplant.

gebruikt bij:

309 Dysenterie

1218 Transpireermiddel

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

48p copal, damar minjak, pohon damar radja (molukken) *Agathis dammara* (Lamb.) Rich. *Agathis alba* Foxw. Araucariaceae

Beschrijving Copal is de handelsnaam voor de hars, die gewonnen wordt uit de stammen van de boomen, die, op het Maleische schiereiland damar minjak worden genoemd en in de Molukken met den naam pohon damar radja worden aangeduid. Het is de *A. alba*. Verwarend is het, dat wat in den handel damarhars wordt genoemd, niet het product is van dezen boom, doch hars van verschillende vertegenwoordigers van de familie der Dipterocarpaceae en wel voornamelijk Hopea- en Shorea-

soorten, die veel in onze Archipel voorkomen. In den handel spreekt men van gom copal, wat niet juist is. Gommen en harsen zijn totaal verschillende uitscheidingsproducten. Gommen lossen in water op, of wel vormen er een geleachtige massa mede. Gom brandt niet, doch verkoolt en stinkt dan als brandende suiker. Harsen lossen niet op in water, doch wel in alcohol of in terpentijnolie. Ze branden met veel rook en geven daarbij aromatische geuren af. Copal geeft een vlam en brandt schoon op. Damar geeft geen vlam maar druip af, zooals een pijp lak.

item Indon. naam

15s Dage

Beschrijving is een versnapering of toespijs, die bereid wordt uit verschillende oliehoudende zaden zooals katjang tanah, kemiri, koro, poetjoeng, widjen enz.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

49p Dadap *Erythrina subumbrans* (Hassk.) Merr. *Erythrina lithosperma* Miq. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Een zeer bekende boom die overal in den Archipel in het wild groeiend of verwilderd wordt aangetroffen. De inlanders gebruiken de dadop veel om er sirih en peper tegen op te leiden. Verder is hij algemeen in gebruik als schaduwboom in de koffietuinen waar hij tevens dienst doet als grondverbeteraar. In het wild wordt bijna uitsluitend de gestekelde variëteit aangetroffen die met den naam dadop doeri wordt aangeduid. De ongestekelde variëteit die door stekken wordt voortgeplant noemt men op

Java dadop serep of dadop serep.

gebruikt bij:

1 Aambeien of haemorrhoiden

109 109 Bloedingen (inwendige)

180 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van Inwendige hitte

204 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

206 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed

223 229 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden

285 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

292 Diarhee of buikloop met bloed als gevolg van koorts in den buik

311 324 Dysenterie

630 641 Koorts

876 Miskraam

946 Ontstekingen (inwendige)

1101 Spruw (Indische)

1167 Storting na de bevalling

1357 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

50p Dalima Punica granatum L. Punicaceae

Beschrijving Een heester die op Java alleen gecultiveerd voorkomt. Men onderscheidt naar de kleur der vruchten vier variëteiten n.l.

1e dalima poetih met witte bloemen, witte schil en witte zaadhuid. De wortelbast van deze variëteit wordt gebruikt tegen lintworm. Schil en bloemknoppen neemt men tegen buikziekte.

2e dalima itam met roode bloemen en donker paarse schil. Deze wordt gebruikt tegen dysenterie maar mag niet worden afgekookt aangezien de buikziekte dan zou verergeren.

3e dalima merah eveneens met roode bloemen doch met roode schil en donkerroode zaadhuid.

4e dalima wantah of dalima soesoen met dubbele roode bloemen die als sierplant wordt gekweekt. De schil is samentrekkend en kan als lichte thee getrokken als stopmiddel worden ingenomen.

De schil van alle vier variëteiten bevat stoffen die de maag in meerdere of mindere mate van streek brengen.

gebruikt bij:

162f Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

209 Buikziekte bij volwassenen - als gevolg van zwakke ingewanden

306 329 334 Dysenterie

781 Lintworm

1155 Stopmiddel

item Indon. naam

16s Damar

Beschrijving is de inlandsche naam voor allerlei harsen. Het woord beteekent in het javaansch licht en in het maleisch ook fakkel of toorts in verband met het gebruik dat men van die harsch maakte. Zie ook onder copal

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

51p Daoen djinten *Plectranthus amboinicus* (Lour.) Spreng. *Coleus amboinicus* Lour. Lamiaceae (Labiatae)

Beschrijving Een kruid met houtachtige stengels, dat tot op 1000 m zeehoogte in tuinen wordt aangeplant. De vleezige bladeren, die oorzaak zijn, dat de plant ook met den naam daoen tebel wordt aangeduid, zijn zeer welriekend en worden gebruikt, om er het hoofdhaar en de kleederen onder het wasschen mede te bestrijken. Op Java heet de plant ook wel daoen koetjing. Deze plant bloeit zelden en wordt door stekken vermeerderd.

gebruikt bij:

144 Braken (tegen het)

518 Hoofdpijn

966 Opgezet gevoel

1088 1098 Spruw (Indische)

1120 Spruw in den mond

1171 Stuipe

1447 Zoogen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

52p Daoen doedoek *Tadehagia triquetrum* (L.) Ohashi *Desmodium triquetrum* DC Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Een halfheester, die op Java voorkomt tot op 1500 m zeehoogte op zonnig en niet te droog terrein. Deze plant, dankt haar naam aan den eigenaardigen vorm der bladeren. De bladeren worden versch of in gedroogden staat inwendig gebruikt en ook wel uitwendig als tapel tegen lendenpijn. Het is niet raadzaam, deze bladeren lang achtereen te gebruiken, omdat het lichaam er dan te veel aan went en de uitwerking dan geringer is, zooals dat met vele Indische planten het geval is. De bladeren zoowel als de peultjes helpen nierstenen oplossen, waarom deze plant ook wel wordt aangeduid met den naam gempoor watoe of kedji beling. De voortteling geschiedt door middel van zaad.

gebruikt bij:

2 3 4 21 Aambeien of haemorrhoiden

23 Aambeien(droge)

753 Laxeermiddelen

915 Niersteen.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

53p daoen katoen *Sauropus androgynus* (L.) Merr. Euphorbiaceae

Beschrijving Deze heester komt veel langs de wegen voor en als pager. De bladeren worden als groente verkocht. Te Batavia heeten ze op den pasar ook wel daoens kartoe.

gebruikt bij:

1435 Zog (middelen ter opwekking van het)

1446 Zoogen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

54p Daoen mangko *Polyscias cumingiana* (C. Presl) Fern.-Vill. *Nothopanax pinnatum* Miq. Araliaceae

Beschrijving Een pagerheester, die in de Molukken veel wordt aangetroffen. De jonge bladeren worden wel gegeten. De oudere worden gesneden, opgekookt en dan in de zon gedroogd en gebruikt, om er het haar mede te wasschen en het een aangename geur te geven. Ook zijn ze dienstig om de vieze zweetlucht te verbergen, waarom ze worden gebruikt, om er de oksels mede te wasschen.

gebruikt bij:

466 Haaruitval

item Indon. naam Latijnse naam Familie

55p Daoen oerat *Plantago major* L. Plantaginaceae

Beschrijving Dit is de Hollandsche weegbree, groeit in Indië in het hooggebergte, maar is met eenige zorg ook wel aan de kust te kweken. Dit eenvoudige plantje met vele goede eigenschappen heet in Midden-Java sangkoebah. Door de wortels te koken met klapperolie, krijgt men de minjak oerat, die heilzaam is bij verzwikkingen.

gebruikt bij:

14 Aambeien of haemorrhoiden

125 Bloedvergiftiging

183 Buikziekte bij kinderen - gevolg van spruw

402 Galsteen

760 Leverziekte

792 Longziekte

916 Niersteen.

1001 Pijnstillend middel

987 Puisten

1008 Rheumatiek

1034 1035 Schurft

1125 Spruw in den mond

1142 Steenpuisten

1313 Verzwikking

1365 wonden

item Indon. naam Latijnse naam Familie

56p Daoen poko *Mentha arvensis* L. Lamiaceae (Labiatae)

Beschrijving Dit plantje is een vorm van de Europeesche akkermunt *Mentha arvensis* linn. en komt op Java voor tusschen 150 en 1200 m zeehoogte. In Europa wordt uit de bladeren van deze en andere soorten de pepermuntolie gedistilleerd. Minjak poko wordt in Indië niet gewonnen, maar is als pepermuntolie in alle apotheken verkrijgbaar.

gebruikt bij:

23 Aambeien(droge)

34 Amandelen (opgezette)

216 219 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

193 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

244 Cholera

251 Cholerine Hieronder verstaat men een lichte cholera

413 Gassen

450 Griep

502 503 504 Hoest als gevolg van kouvatten

1060 Slijm

1181 Stijve nek

1215 1220 Transpireermiddel

1341 Windkoliek

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

57p Daoen pransman, daoen prasman Ayapana triplinervis (Vahl ex Blume) R.M. King & H. Rob.
Eupatorium triplinerve Vahl. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Deze plant met onderaardsche uitloopers groeit tot op 1600 m zeehoogte en wordt veel op de erven aangeplant. De medicijnverkoopsters op de pasars hebben de bladeren geregeld in voorraad.

gebruikt bij:

683 Koorts (Tjilatjapsche)

679 Koorts (koude)

650 651 Koorts als gevolg van vallen, kneuzingen enz.

625 Koorts

849 Malaria

1098 1099 Spruw (Indische)

1334 Waterzucht

1452 Zuur op de maag

item Indon. naam Latijnse naam Familie

58p Dempol lelet Glochidion molle Blume Euphorbiaceae

Beschrijving Een breedvertakte boomheester, met wollige bladeren, die te Batavia ook wel met den naam ketoembel wordt aangeduid. Hij komt in het warme laagland zoowel als in meer gematigd klimaat voor. De bloemen zijn klein en resedakleurig, ze zitten in de oksels der bladstelen. De bladeren worden ook wel slangeblad genoemd, omdat het sap dienstig is tegen vergiftige slangebeten.

gebruikt bij:

70 Beet (vergiftige)

203 204 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm
207 Buikziekte bij volwassenen - gevolg van het nuttigen van moeilijk verteerbaar voedsel
220 Buikziekte bij volwassenen - infectie bijvoorbeeld door slecht drinkwater
205 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed
324 Dysenterie
578 Keelaandoening
593 Kiespijn
1200 Tandvleesch (Ziek en ontstoken)
1254 Urineeren met bloed
1355 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

59p Dempol lelet *Glochidion obscurum* (Roxb.) Blume Euphorbiaceae

Beschrijving Een boom, die op Java zeer algemeen is in de lagere heuvellanden. De bloemen zijn resedakleurig en de vruchten magentarood.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

60p Dempol lelet *Glochidion obscurum* (Roxb.) Blume var *macrocalyx* J.J. Smith Euphorbiaceae

Beschrijving Een lage boom, die op Java veel voorkomt tussen 50 en 1500 m zeehoogte. Het sap van de jonge blaadjes geeft men wel aan kraamvrouwen en thee van de bladeren getrokken is dienstig tegen dysenterie.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

61p Dempol lelet, reuze demol lelet *Glochidion rubrum* Blume Euphorbiaceae

Beschrijving Deze heester komt op Java algemeen voor, doch niet in het warme laagland. De bladeren worden gebruikt tegen kramphoest.

Van de reuzen dempol lelet zijn de bast zoowel als bladeren zeer samentrekkend en worden bij buikziekte gebruikt. Ze mogen niet gekookt worden, maar dienen in warm water te worden afgetrokken, dan wel in koud water zacht gekneusd te worden.

gebruikt bij:

207 Buikziekte bij volwassenen - gevolg van het nuttigen van moeilijk verteerbaar voedsel

210 Buikziekte bij volwassenen - door verwijding van den dikken darm

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

319 Dysenterie

1161 Stopmiddel

item Indon. naam

17s Dempol lelet sawan angoong

Opmerking(pr): Als U meer weet over dit simplex zou ik dat graag vernemen: piet@hoefsmid26.nl

gebruikt bij:

293 Diarhee of buikloop als gevolg van zenuwachtigheid

303 Duizelingen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

62p Deres,deresan Pouzolzia zeylanica (L.) Benn. Urticaceae

Beschrijving Een veelstengelig kruid, dat op vochtig terrein groeit van de laagvlakte tot op 1600 m zeehoogte, dat ook wel oerang-arang genoemd wordt.

gebruikt bij:

561 Kalmeermiddelen

1445 Zog (middelen ter opwekking van het)

item Indon. naam

18s deresan

Beschrijving Deresan is de Javaansche naam voor vocht dat afgetapt wordt zooals legen. Zie ook onder Randoe alas.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

63p Dilem Pogosestemon spec. Lamiaceae (Labiatae)

Beschrijving Een kruid dat op Java en Sumatra inheemsch is en waarvan de welriekende bladeren wel gebruikt worden in het waschwater. Ook worden ze onder parems gemengd. Een der pogostemonsoorten levert het blad waaruit de patchouli reukstof wordt gewonnen.

gebruikt bij:

320 Dysenterie

item Indon. naam

19s Diadam, diadam arab

Beschrijving Diadam arab is de bereide aloë, die uit Bombay wordt aangevoerd en op de pasars tot hoogen prijs wordt verkocht. de Arabieren plegen kleine stukjes te kauwen als bloedzuiverend middel.

Zie ook onder Aloë.

gebruikt bij:

128 Bloedzuiverend middel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

64p Djae Zingiber officinale Roscoe Zingiberaceae

Beschrijving Dit kruid, dat circa een halve meter hoog wordt en in alle tropische landen wordt gekweekt, eischt een vochtig klimaat, veel zon en lossen goed gedraineerden grond. Om het rotten te voorkomen, mogen de wortelstokken vooral niet te diep worden gepoot. Deze wortelstokken zijn de bekende gemberwortels. Het geconfijte en het droog gekristalliseerde product wordt in onzen Archipel niet gemaakt, doch hoofdzakelijk uit

Kanton geïmporteerd.

gebruikt bij:

448 Griep

523 Hoofdpijn door kouvatten

808 Maagkramp

1065 Speekselafscheiding (te overvloedige)

1213 1215 1218 Transpireermiddel

1444 Zog (middelen ter opwekking van het)

1388 wonden (stinkende)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

65p Djagoeng Zea mays L. Poaceae (Graminea)

Beschrijving Een forsche grassoort, die in alle warme en tropische landen wordt gekweekt en de mais of. Turksche tarwe levert. Blad en stengels zijn een gezocht veevoeder. de kolven worden op verschillende wijzen tot voedsel voor den mensch bereid en dienen ook vaak tot versnapering. de kleur van rijpe mais varieert van geel tot oranje. Jonge vruchten zijn geelgroen. de zaden zijn dan nog zacht en smaken zoet. Men eet ze rauw of gekookt.

gebruikt bij:

93 94 Blaassteen

372 Engelsche ziekte

404 Galsteen

1260 1278 Middelen ter bevordering van het urineeren

908 Nierkoliek

910 Nierlijden

1443 Zog (middelen ter opwekking van het)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

66p Djaha Terminalia bellirica (Gaertn.) Roxb. Combretaceae

Beschrijving Deze woudreus komt in Midden- en Oost-Java verspreid voor beneden 300 m zeehoogte, meestal in djatibosschen. Hij heet ook wel djaha kebo of djaha sapi. de zeer jonge vruchtjes komen in den inlandschen medicijnhandel voor onder den naam van djaha soekoen of madja soekoen.

Algemeen is deze medicijn echter niet. Ze worden gebruikt bij het samenstellen van enkele djamoës. Meer bekend zijn de van de zaden ontdane rijpe vruchten, die verkocht worden onder den naam djaha, djaha lawe of djalawe. Behalve als medicijn worden ze ook gebruikt in de ververij en bij de lederbereiding. Tot dit doel worden ze in groote hoeveelheden uit Britsch-Indië uitgevoerd onder den naam beleric myrobalans. Verder maakt men er inkt van en een kleurmiddel, om de tanden zwart te maken.

gebruikt bij:

1331 Vrouwelijke Organen (Ontsteking der inwendige)

1357 1359 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

67p Djaha keling, madja keling Terminalia chebula Retz. Combretaceae

Beschrijving Djaha keling of madja keling heeten de geïmporteerde gedroogde rijpe of halfrijpe vruchten van T. chebula, die uit Britsch-Indië afkomstig zijn en in den exporthandel black myrobalans worden genoemd. Ze zien er uit als gepelde amandelen, doch zijn niet zoo plat. Djaha keling heeten ook de

gedroogde vruchten van den blabah *Terminalia citrina* (Gaertn.) Roxb(T. arborea K.&V.), een hoge boom, die op Java voorkomt tusschen 65 en 200 m zeehoogte, doch vrij zeldzaam is.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

68p Djamblang *Syzigium cumini* (L.) Skeels *Eugenia cumini* Mer. Myrtaceae

Beschrijving Deze ooftboom wordt op Java veel aangeplant en komt in Midden- en

Oost-Java ook wildgroeïend voor. De bast zoowel als de zaden zijn een erkend middel tegen suikerziekte. Veelvuldig gebruik van de vruchten is niet gezond, daar ze zeer samentrekkend zijn, het urineeren beletten en koorts opwekken. De wilde djamblang met kleine donkerpaarse vruchten en weinig vruchtvleesch, dat zeer wrang is, is voor de consumptie minder geschikt. Men noemt deze ook wel de oewet krikil. De veredelde soort is grooter, heeft een kleinere pit, meer vruchtvleesch en is zeer smakelijk. De derde soort is de zoogenaamde witte doewet of djoewet bawang met witte vruchten, die zeer wrang zijn, maar als geneesmiddel hoog geprezen worden.

gebruikt bij:

162e Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

58 Bedwateren

95 Blaasverzwakking

1185 Suikerziekte

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

69p Djamboe aer *Syzigium aqueum* (Burm.f.) Alston *Eugenia aquea* Burm.f. Myrtaceae

Beschrijving Een kleine vruchtboom, die op Java alleen in de laagvlakte gecultiveerd voorkomt. de vruchten zijn wit of rose. de smaak is vrij flauw. Kinderen eten ze gaarne en, met mate gebruikt, zullen ze niet schaden.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

70p Djamboe aer mawar *Syzigium jambos* (L.) Alston *Eugenia jambos* L. Myrtaceae

Beschrijving Deze boom wordt tot 15 m hoog en komt op Java uitsluitend gecultiveerd voor. de kleine vruchten zijn bleek geel of bleek groen en hebben een karakteristieken geur als van rozenwater.

Voor al in Midden-Java is deze vrucht zeer gezocht.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

71p Djamboe bidji Psidium guajava L. Myrtaceae

Beschrijving Deze lage vruchtboom of heester groeit beneden 1000 m zeehoogte. Hij wordt veelvuldig in het wild aangetroffen. de javaansche naam is djamboe kloetoe. de eetbare vruchten zijn geelgroen. Matig gebruik zal het lichaam niet schaden. Rauw moeten ze echter verboden worden voor hen, die hardlijvig zijn. Gestoofd met goela aren, is het een smakelijke kost, die iedereen kan eten. Het inwendige van de vrucht dient afzonderlijk te worden gekookt en daarna gezeefd, om de pitjes te verwijderen. Het resteerende nat wordt dan aan het eigenlijke vruchtvleesch toegevoegd. Als medicijn zijn de vruchten met rood vruchtvleesch het beste. Deze variëteit heeft ook roode nerven. De afkooksels, die tegen buikziekte worden ingenomen, mogen vooral niet te straf worden gemaakt, want dan veroorzaken ze endeldarmontsteking.

gebruikt bij:

159 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -
177 Buikziekte bij kinderen - Tengevolge van kouvatten
178 Buikziekte bij kinderen - klimaatwisseling in het gebergte
171 Buikziekte bij kinderen - veelvuldige slijmerige afgang met bloed
209 Buikziekte bij volwassenen - als gevolg van zwakke ingewanden
214 Buikziekte bij volwassenen - door het gebergte
193 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang
261 262 263 272 Diarhee of buikloop
316 Dysenterie
1084 Spruw (Indische)
1153 Stopmiddel
1321 Vloeiingen na de bevalling of bij miskraam
1353 1354 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

72p Djamboe bol Syzigium malaccense (L.) Merr. & L.M. Perry Eugenia malaccensis (L.) Merr. & L.M. Perry Myrtaceae

Beschrijving Deze boom levert een der beste soorten djamboe. de vruchten hebben meer dan de andere den vorm van een appel, ze zijn lichtrood gekleurd met donkerroode strepen. Tot op 1000 m zeehoogte wordt de djamboe bol overal aangeplant en draagt het best op vochtig terein.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

73p Djamboe monjet *Anacardium occidentale* L. Anacardiaceae

Beschrijving Dit is een beslist schadelijke djamboe. de vruchtwand scheidt een stof af, die hevige huidontsteking veroorzaakt. Na het eten van deze vrucht krijgt men spoedig persingen.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

74p Djamboe semarang, djamboe dersana *Syzygium samaragense* (Blume) Merr. & L.M. Perry
Eugenia javanica Lam. Myrtaceae

Beschrijving Van dezen ooftboom onderscheidt men een variëteit met witte en een met roode vruchten. Beide zijn zeer gezocht. Ze zijn bijna peervormig, iets meer gedrongen en groter en smakelijker dan de djamboe aer. Deze soort groeit het best in de laagvlakte.

item Indon. naam

20s Djamoer

Beschrijving is de verzamelnaam, waarmede de Javaan niet alleen de werkelijke paddenstoelen aanduidt, maar ook allerlei zwammen (enkelvoud: fungus, meervoud: fungi). Enkele eetbare soorten zullen hier nader worden behandeld. Eetbare paddenstoelen herkent men aan hun reuk en aan de groeiplaatsen. Men moet bijvoorbeeld nimmer paddenstoelen van een mesthoop nemen, en ook niet die, welke onder een afdak groeien. Bij voorkeur zoekt men ze op weidegrond of op tegalans.

In Indië moet men de paddenstoelen des morgens zoo vroeg mogelijk gaan zoeken. Later op den dag zijn ze omgeven door een zwerm kleine insecten, hetgeen reeds wijst op een begin van bederf. Het is trouwens altijd raadzaam, om het buitenste huidje te verwijderen en de paddenstoelen daarna in warm water te weeken.

De eetbare aardpaddenstoel komt in den westmoesson, voornamelijk in de maand Jannari, veelvuldig voor en wel vooral op plaatsen, waar een nest van witte mieren is geweest. Zoodra de larons door de kleine openingen in den bodem naar buiten komen, steekt de bergbewoner als herkenningsteeken ter plaatse een stokje in den grond. Hij weet zeker, daar later met goed gevolg naar deze eetbare aardpaddenstoelen te kunnen graven.

Behalve aard- en grondpaddenstoelen heeft men ook djamoers, die op rottend hout groeien of zelfs op levende stammen, zooals de djamoer gagan, die tegen rheumatiek wordt gebruikt.

Eetbaar zijn die, welke op oude koffiestammen en op dadap groeien. Met die, welke op giftige boomen worden aangetroffen, dient men uiterst voorzichtig te zijn.

item Indon. naam

21s Djamoer barat

Beschrijving is een soort die veel in pas bewerkte tuinen opkomt. Evenals de djamoer sijoeng is deze paddenstoel als voedsel zeer gezond en versterkend. Ze worden als delicatessen gebruikt bijvoorbeeld als toespijs bij de rijsttafel. Ze worden gebraden met zout en asem, of met melk tot soep gestoofd, dan wel gebakken als croquetten.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

75p Djamoer brama *Pycnoporus sanguineus* (L.) Murr. Polyporaceae

Beschrijving Deze paddenstoel komt veel voor in Indië op rottend hout.

De kleur is bloedrood en verbleekt bij drogen tot vuil oranje. Ze worden bij groote hoeveelheden op de pasars omgezet, want ze zijn een medicijn tegen venerische ziekten.

Fijn gemaakt in warme olie, dienen ze als massagemiddel bij knobbelgezwollen.

Ze zijn zeer giftig en veroorzaken braking en bedwelming.

gebruikt bij:

52 Baarmoederverzakking

320 Dysenterie

608 Knobbelgezwollen

1285 Venerische ziekte

item Indon. naam Latijnse naam Familie

76p Djamoer impes *Calvatia spec.* Lycoperdaceae

Beschrijving Deze paddenstoel groeit boven den grond en ziet er zwart of geelachtig grijs uit. Hij kan zoo groot worden als een kinderhoofd. Het buitenste omhulsel is taai. Het inwendige is een stofmassa, welke zeer geneeskrachtig is.

gebruikt bij:

362 Eierstokken (opzetting der)

778 Liesgezwel bij mannen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

77p Djamoer koeping tikoos *Auricularia polytricha* (Mont.) Sacc. Auriculariaceae

Beschrijving Dit is een houtzwam, die haar naam ontleent aan de gelijkenis met muizenootjes. Bij Oostersche volken is ze een belangrijk consumptie-artikel. Gedroogd, worden ze hier ook nog in groote

hoeveelheden uit China ingevoerd. Dit gedroogde product ziet er uit als bruinzwarte korsten. In water nemen ze echter hun oorspronkelijken vorm weder geheel aan.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

78p Djarak Ricinus communis L. Euphorbiaceae

Beschrijving Een kleine boom met groote blauwachtig groene bladeren, die de zaden levert, welke als djarakpitten een belangrijk uitvoerartikel vormen.

De olie, die uit de zaden geperst wordt en voor industrieele doeleinden is bestemd, wordt djarak- of ricinusolie genoemd. De koude persing, om medicinale olie te verkrijgen, levert de bekende wonderolie of castorolie, die een overbekend purgeermiddel is.

gebruikt bij:

1 Aambeien of haemorrhoiden

155 156 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

165 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

178 Buikziekte bij kinderen - klimaatwisseling in het gebergte

207 Buikziekte bij volwassenen - gevolg van het nuttigen van moeilijk verteerbaar voedsel

213 Buikziekte bij volwassenen - door het gebergte

189 Buikziekte bij zuigelingen

280 Diarhee of buikloop met waterigen afgang, vaak geel en soms groen of zwart

317 326 328 Dysenterie

400 404 406 Galsteen

446 Griep

456 Haargroei (bevorderen van den)

550 Hygiëne

602 Kinkhoest

737 Laxeermiddelen

779 Lintworm

896 Netelroos

932 933 Ontlasting bij kinderen

984 Pokken (Spaansche)

1063 Slijmkoliek

1077 1080 1085 1100 Spruw (Indische)

1170 Stramheid In de beenen

1293 Vergiftiging

1412 Wormen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

79p Djarak pager *Jatropha curcas* L. Euphorbiaceae

Beschrijving Deze groote heester wordt op Java veel voor pagers gebruikt. Een andere naam op Java is djarak in of djarak tjina. In de Maleische streken zegt men ook wel djarak wolanda.

De zaden, die veel olie bevatten, zijn eenigszins giftig. Ze zijn egaal dof zwart en na drogen vol kleine barstjes, waardoor ze gemakkelijk te onderscheiden zijn van de echte djarakzaden, die gevlekt zijn, doch volkomen glad blijven.

Het gebruik van deze zaden verwekt braking, afgang en duizeligheid. De oogen van den patiënt gaan diep in de kassen liggen, het koude zweten breekt hem uit en de polsslag wordt merkbaar flauwer. De verschijnselen hebben veel weg van een cholera-aanval. Soms worden deze zaden wel met boos opzet toegediend, om iemand een chronische diarrhee te bezorgen, welke den dood tengevolge kan hebben. Een tegengif is brandewijn.

Ook de olie uit de zaden is voor inwendig gebruik giftig.

Bij insnijding scheidt de schors een waterig vocht af, dat helderder is naar gelang men een jongeren stam heeft. Aan de lucht wordt het troebel. Het is een drastisch purgeermiddel en wordt ook gebruikt als mondspoeling bij bloedend tandvleesch.

gebruikt bij:

585 Kiespijn

837 Maden

935 936 Ontlasting (moeilijke)

925 929 Ontlasting

1290 Vergiftiging

1383 wonden van de huid

item Indon. naam Latijnse naam Familie

80p Djati *Tectona grandis* L.f. Lamiaceae (Labiatae, Verbenaceae)

Beschrijving Dit is de boom, die het djati- of teakhout levert.

Een afkooksel van het hout en ook van de bladeren werd vroeger ingenomen tegen cholera.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

81p Djati blanda Guazuma ulmifolia Lam. var. tomentosa Schum. Sterculiaceae

Beschrijving Deze boom groeit, mits goed verzorgd, in de warmte zeer snel.

De bloemen zijn cremekleurig en klein.

De stekelige vruchten worden, als ze rijp zijn, zwart. Kinderen eten ze wel als versnapering. Overmatig gebruik veroorzaakt diarree. De verkoolde rijpe vruchten verdrijven opgezetheid in de maagstreek.

Thee, van de bladeren getrokken, werkt uitstekend als vermageringsmiddel en gaat vervetting van de inwendige organen tegen. Zij, die dit middel toepassen en er goede resultaten van zien, zijn spoedig geneigd, het gebruik op te voeren en te overdrijven. Men heeft al ervaren, dat overmatig gebruik zeer nadeelig is.

gebruikt bij:

211 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van te zwakke maagsappen

278 Diarree of buikloop herhaaldelijke aandrang met een moe gevoel in den buik en pijnlijk fondament

411 Gassen

509 Hoest bij kinderen

968 Opgezet gevoel

1300 1301 Vervetting

item Indon. naam Latijnse naam Familie

82p Djenggi, kalapa laoet Lodoicea maldivica (J.Gmelin) Pers. Arecaceae (Palmae)

Beschrijving Djenggi is de javaansche naam voor *L. maldivica*, een zeer zeldzame cocospalm die inheemsch was op de Seychellen maar aan het uitsterven is.

De vruchten, die wel 40 cm groot worden, worden wel eens drijvende in zee aangetroffen en spoelen nu en dan aan. Deze palm bloeit voor het eerst als hij meer dan 30 jaar oud is en het duurt drie jaar voor de vrucht de normale grootte bereikt heeft en dan is ze nog lang niet rijp.

Aan het kiemwit van deze vruchten schrijven de inlanders groote geneeskracht toe. Het is uit den aard der zaak zeer zeldzaam en dus hoog in prijs.

gebruikt bij:

112 bloedspuwing

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

83p Djengkol Archidendron pauciflorum (Benth.) Nielsen Pithecolobium lobatum Benth. Fabaceae-Mimosoideae (Leguminosae, Mimosaceae)

Beschrijving Deze boom, die in de warmte en in een gematigd klimaat groeit, wordt op Java en Sumatra overal aangeplant om de vruchten.

De zaden zijn bij de bevolking zeer gewild. Door het gebruik krijgt de urine een sterken doordringenden stank.

Overmatig gebruik veroorzaakt verstopping van de nieren gepaard met hevige kolieken, die ondraaglijke pijnen veroorzaken.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

84p Djenitri Elaeocarpus angustifolius Blume Elaeocarpus ganitrus Roxb. Elaeocarpaceae

Beschrijving Een boom van middelmatige hoogte, die in geheel Zuid-Azië inheemsch is en groeit tusschen 500 en 1000 m zeehoogte. Op

Java en Sumatra wordt hij overal aangeplant om de vruchten.

Deze zijn donkerpaars en hangen aan dunne steeltjes. Vruchtvleesch is er niet veel aan. De kern wordt gevormd door een harde pit, die er uitziet, of de oppervlakte kunstig gegraveerd is.

De ronde vruchten heeten ook wel madja keling.

De pitten zijn zeer gezocht als rijgkralen voor het maken van sieraden en bidsnoeren.

gebruikt bij:

1285 Venerische ziekte

1357 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

85p Djenitri, madiakan Quercus lusitanica Lam. Fagaceae

Beschrijving Djenitri noemt men ook de kleine stekelige galnoten, die de inlanders wel madiakan noemen. Ze groeien aan Q. lusitanica en worden geïmporteerd uit Bombay.

Het werkzame bestanddeel is een looistof. Ze worden gebruikt in djamoës voor jonge vrouwen.

item Indon. naam

22s Djeroek

Beschrijving De verschillende soorten djeroekvruchten, alle behorende tot het geslacht Citrus, zijn verfrisschend en gezond.

Enkele dienen, meer in het bijzonder in de Indische huishouding, ter vervanging van den Europeeschen citroen en zijn ook zeer geschikt om kwast van te maken. Andere daarentegen nemen als tafelvrucht de plaats in van den sinaasappel. De grootere soorten zijn gelijkwaardig aan de

Europeesche pompelmoes.

De goede eigenschappen van verschillende djeroeksoorten kunnen niet genoeg worden gewaardeerd. Het sap is verfrisschend, zuiverend, genezend en kalmeerend. De schillen van verschillende soorten worden, aan snippers gesneden, in de Indische keuken gebruikt voor allerlei lekkernijen en confituren.

Djeroeks, welke uit de hand worden gegeten, dienen, wanneer men ze althans niet uitgeperst gebruikt, uitgekouwd of uitgezogen te worden, zoodat de velletjes niet worden ingeslikt.

Voor kinderen en maaglijders zijn ze zeer slecht te verteren en veroorzaken koorts, als ze bij groote hoeveelheden in de maag terecht komen.

Van het grootste belang is het ook, er tegen te waken, dat kinderen de pitten inslikken.

De meest voorkomende djeroeksoorten zullen hier achtereenvolgens worden besproken:

item Indon. naam Latijnse naam Familie

86p Djeroek kates Citrus medica L. Rutaceae

Beschrijving Deze lage heester brengt groote vruchten voort.

De schil wordt bereid tot sukade, waarover men bijzonderheden zal vinden in het Aanhangsel.

Het vruchtvleesch is zeer licht van kleur, welriekend en smaakt frisch zuur, in het geheel niet bitter. De schil is geelachtig met groote flauwe overlangsche groeven.

De geelwitte bloemen zijn een weinig rood aangelopen en zeer welriekend.

Een andere vorm van dezen zelfden heester is de echte citroen of limoen, waarvan de wilde soort wel het meest algemeen is. Deze heeft vruchten, zooals de Spaansche citroenen, doch wat grooter en langwerpiger en eveneens uitlopend in een tepel.

De schil is wel een vinger dik en van buiten bleek geel, wanneer de vrucht rijp is. De gecultiveerde soorten zijn nog grooter en bultig. De schil is sappiger en groener dan van de wilde en geschikt, om te worden geconfijt.

gebruikt bij:

96 Blaasziekte

217 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

247 Cholera

397 Galsteen

409 Galsteenkoliek

447 449 452 Griep

482 Hartzwakte

519 Hoofdpijn door kouvatten

558 Jicht

646 Koorts als gevolg van kouvatten

621 Koorts

865 Menstruatie (pijnlijke)

860 Menstruatie

880 Moeraskoorts

891 Nawee-en

984 Pokken (Spaansche)

1182 Stijve nek

1178 Stuipen

1344 Witte vloed

1444 Zog (middelen ter opwekking van het)

119 bloedspuwing

item Indon. naam Latijnse naam Familie

87p Djeroek keprok Citrus nobilis Lour. Rutaceae

Beschrijving Deze lage boom levert de djeroeks met oranjekeurig vruchtvleesch, waarvan de schil gemakkelijk loslaat en de partjes (vruchthokken) gemakkelijk te scheiden zijn. Het is een handvrucht bij uitnemendheid.

Het vleesch is zoet of zuurzoet. Het aantal pitten is meestal vrij groot.

De kleur van de schil is bij volkomen rijpheid meer oranjekeurig dan van alle andere soorten. Het is de Indische mandarijn.

Deze djeroek dient voor het bereiden van siropen en limonades en wordt in het groot gekweekt in Garoet en Poenten.

Een variëteit met vaste schil is de soort, die in Batavia met den naam djeroek siem wordt aangeduid.

De vruchten zijn bolrond, glad en dun van schil.

Een derde variëteit is de djeroek djepoen, die in de Ommelanden van

Batavia wordt gekweekt, een bobbelige schil heeft, die niet gemakkelijk loslaat en mooi oranjegeel van kleur is.

gebruikt bij:

447 Griep

item Indon. naam Latijnse naam Familie

88p Djeroek manis Citrus aurantium L. Rutaceae

Beschrijving Deze boom, die 10 m hoog kan worden, levert de zoete djeroek, den

Indischen sinaasappel, die als tafelvrucht, vooral bij de Europeanen, zeer gewild is.

In het warme laagland wil deze soort niet gedijen.

Slechts in enkele streken wordt deze djeroek in het groot gekweekt, bijvoorbeeld in het district Poedjon. De oogst daar en de uitvoer naar andere streken van den Archipel zijn zeer aanzienlijk.

Volkomen rijp, zijn de vruchten vuilgeel. Op de kleur van de schil na zijn ze werkelijk aan sinaasappelen gelijk.

De schil is soms vrij dik en laat niet gemakkelijk los.

Vermenigvuldiging heeft plaats door middel van tjangkokans, of door enten en oculeeren.

De boom eischt humusrijken lossen grond.

gebruikt bij:

447 Griep

1086 1091 Spruw (Indische)

1109 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

item Indon. naam Latijnse naam Familie

89p Djeroek matjan, djeroek besar, pompelmoes Citrus maxima (Burm f.) Merr. Rutaceae

Beschrijving Dit is een van de grootste djeroekboomen en levert de djeroek besar of pompelmoes.

Hij heeft wijd afstaande, vaak overhangende takken, die bij groote vruchtdracht gestut moeten worden, om het afbreken te voorkomen. De jongere takken hebben dorens op de plaats van de afgevallen bladeren.

De bladeren zijn leerachtig. De groote welriekende bloemen zijn geelwit en zitten in trosjes van 2 tot 10 stuks bijeen.

De vruchten, die zoo groot worden als een menschenhoofd, zijn bij rijpheid geelgroen. Het sap is besloten in vrij van elkander liggende blaasjes.

Er is een variëteit met wit vruchtvleesch, die algemeen djeroek bali genoemd wordt en smaakt als de grape-fruit, doch

Veelal iets bitterder.

De variëteit met roodachtig vruchtvleesch heet meer in het bijzonder djeroek matjan of ook wel djeroek dalima.

Bij koorts is het ten zeerste af te raden, pompelmoes te eten.

gebruikt bij:

531 Huid (droge)

566 Kalmeermiddelen

850 Malaria

1090 Spruw (Indische)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

90p Djeroek nipis, djeroek petjel Citrus aurantifolia (Christm.) Swingle. Citrus aurantifolia Swingle.
Rutaceae

Beschrijving Deze kleine sterk vertakte boom levert de vruchten, die als medicijn de grootste waarde hebben en in Indië algemeen worden gebruikt in plaats van de Zuideuropeesche citroenen, die ze uitstekend kunnen vervangen.

Het sap van djeroek nipis doet in geur zeker niet voor dat van de beste citroenen onder.

De boom wordt vermenigvuldigd door tjangkokans, waartoe men van de beste boomen de jonge ondertakken kiest, die anders toch moeten worden weggesnoeid.

Hij groeit het best op zonnig terrein, zelfs op schralen grond in de laagvlakte en in het lage heuvelland.

De vruchten zijn bolrond met een kort spits puntje. De schil is glad en dicht bezet met fijne stippels, die vooral duidelijk uitkomen, wanneer de vrucht volkomen rijp is en dan geel wordt.

De vruchten worden groen geplukt en volkomen boomrijpe vruchten ziet men dan ook zelden.

Een Indische huisvrouw zal goed doen, te zorgen, dat op een geschikt plekje van het erf een djerboek nipis boompje komt te staan. Veel zorg behoeft er niet aan te worden besteed. Hoofdzaak is, dat de boom zoo vrij staat, dat er rondom enkele meters ruimte is, want hij verdraagt geen andere boomen in de nabijheid. Volwassen takken moeten vooral niet te vaak worden gesnoeid. Tegen het einde van den drogen moesson wordt de grond op een meter afstand van den stam wat opengewerkt en versche humus, asch en kalk ondergespit. De boom zal dan overvloedig dragen.

Men wake er voor, dat mieren zich in den boom nestelen, door onderaan den stam een ring van kalk te schilderen en dien van tijd tot tijd te vernieuwen.

gebruikt bij:

505 Hoest als gevolg van kouvatten

580 Keelabces

583 Keelpijn

609 Knokkelkoorts

635 Koorts

704 Kouvatten

719 Kraamvrouwenkoorts

849 Malaria

867 Menstruatie (pijnlijke)

1013 Rheumatiek

1051 Slijm

1357 Witte vloed

item	Indon. naam	Ned. naam	Latijnse naam	Familie
------	-------------	-----------	---------------	---------

91p	Djerboek poeroet	citroen blad	Citrus hystrix DC.	Rutaceae
-----	------------------	--------------	--------------------	----------

Beschrijving Deze boom is gemakkelijk herkenbaar aan de bladeren, waarvan de stelen bladachtig verbreed zijn, waardoor het lijkt, alsof twee blaadjes met eenzelfde hoofdnerf boven elkaar zitten.

De bloemen zijn geelwit, soms iets rood aangelopen en zeer klein.

De vruchten zijn eirond. De schil is vol diepe groeven en wordt bij volkomen rijpheid geelgroen.

Het vruchtvleesch is geelgroen en smaakt zeer zuur, veelal ook een weinig bitter.

De dikke schil is buitengewoon geurig, wordt geconfijt en voor het kruiden van vleeschgerechten gebruikt.

De geraspte schil gebruikt men voor haarwassching.

De bladeren zijn een specerij voor de rijsttafel.

gebruikt bij:

470 471 472 Haarwassching

1218 Transpireermiddel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

92p Djeroek sambal,djeroek limo Citrus amblycarpa (Hassk.) Ochse Rutaceae

Beschrijving Deze heester geeft van alle inheemsche djeroekboompjes de kleinste vruchten. Ze worden niet grooter dan 3 cm middelijs.

Op de pasars worden ze gewoonlijk, aan bosjes bijeengebonden, verhandeld.

Ze zijn zeer gezocht voor de bereiding van sambals.

De donkergroene bobbelige schil is dik en laat niet gemakkelijk los. Bij volkomen rijpheid worden ze geel.

De bladeren zijn dun, leerachtig, bovenop donkergroen of geelgroen en glanzend. Aan de onderzijde zijn ze altijd geelgroen en dof.

De kleine bloemen hebben meestal vijf witte kroonblaadjes.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

93p Djinggi,tjendana djinggi Pterocarpus santalinus L.f. Pterocarpus santalinus L. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae,Papilionaceae)

Beschrijving Deze boom levert het roode sandelhout.

Hij komt in den Archipel wel voor, maar niet op Java.

Het hout, dat in het geheel niet geurig is (in tegenstelling met 't gewone of witte sandelhout van Santalum album L.), voelt eenigszins kleverig aan en wordt alleen gebruikt in inwendige medicijnen tegen buikziekte.

Echt rood sandelhout is moeilijk te bekomen op Java. Wat de inlandsche medicijnverkoopers onder dezen naam leveren, is meestal het ronde kernhout van de witte soort, of wel kajoe laka, dat is hout van Dalbergia parviflora Roxb.

gebruikt bij:

198 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang zonder bloed

222 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden

197 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

94p Djinten Carum carvi L. Apiacea

Beschrijving De vruchtjes van deze plant, die in Nederland inheemsch is en daar ook veel wordt aangekweekt, zijn het bekende karwijzaad of kummel. Er wordt een vluchtige olie uit gewonnen.

Ze worden verder in de keuken gebruikt.

Hier te lande worden ze niet gekweekt. Wat men hier koopt, is uit Holland geïmporteerd.

gebruikt bij:

821 Maagsappen (opwekken van de)

962 Oorsuizing

item Indon. naam Latijnse naam Familie

95p djinten itam Nigella sativa L. Ranunculaceae

Beschrijving Dit is de zoogenaamde zwarte komijn, die uit Engelsch-Indië wordt aangevoerd, maar hier ook wel gekweekt wordt.

Men gebruikt djinten itam in verschillende drankjes tegen venerische kwalen en tegen buikziekte, wanneer men vreest, dat gisting de oorzaak is.

gebruikt bij:

280 Diarhee of buikloop met waterigen afgang, vaak geel en soms groen of zwart

274 Diarhee of buikloop

309 Dysenterie

803 Maagkramp

950 Oogen (doffe)

1084 Spruw (Indische)

1215 Transpireermiddel

1285 Venerische ziekte

1345 1357 1361 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

96p Djinten manis Pimpinella anisum L. Apiacea

Beschrijving Dit zijn de kleine, grijsgroene, fijn behaarde anijsvruchtjes.

Anijs komt in veel Indische recepten voor, om de verwarmende en gasafdrijvende werking.

Het wordt in Indië zeer weinig gekweekt. Wat in den handel is, is dan ook meestal geïmporteerd

De Javaansche benaming voor anijs is adas manis.

gebruikt bij:

20 Aambeien of haemorrhoiden

163 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

58 Bedwateren

174 Buikziekte bij kinderen - Dunne schuimige ontlasting

164 Buikziekte bij kinderen - Geringe ontlasting met persingen

176 Buikziekte bij kinderen - Tengevolge van kouvatten

182 Buikziekte bij kinderen - bij het tanden krijgen

178 Buikziekte bij kinderen - klimaatwisseling in het gebergte

180 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van Inwendige hitte

186 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van ingewandswormen

184 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van vallen

170 Buikziekte bij kinderen - veelvuldige slijmerige afgang met bloed

201 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

204 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

199 Buikziekte bij volwassenen - Veelvuldige ontlasting van enkel slijm gepaard met krampen en een gevoel van uitputting

214 Buikziekte bij volwassenen - door het gebergte

216 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

230 Buikziekte bij volwassenen - gevolg van endeldarmontsteking

193 195 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

284 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

261 272 Diarhee of buikloop

304 310 316 317 320 326 327 334 Dysenterie

375 Fluimen (opgeven van)

493 Hitte (inwendige)

504 Hoest als gevolg van kouvatten

506 507 Hoest bij kinderen

730 Kramphoest

1089 1090 Spruw (Indische)

1236 Uitslag

496 hoest

item Indon. naam Latijnse naam Familie

97p Djinten poetih, komijnzaad *Cuminum cyminum* L. Apiacea

Beschrijving Dit is het bekende komijnzaad, dat veel gebruikt wordt bij de bereiding van Indische spijzen. Het wekt de maagsappen op en is eenigszins verwarmend.

Het wordt gemengd in verschillende Indische medicijnen.

Hier te lande wordt het zeldzaam gekweekt. Wat hier in den handel is, is als regel uit Engelsch-Indië geïmporteerd en vaak ook sterk vervalscht, bijvoorbeeld met karwijzaad (kummel) dat zijn de vruchtjes van *Carum carvi*, die in Indië ook met den naam djinten worden aangeduid.

gebruikt bij:

202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

98p Djoeng rahab *Baeckea frutescens* L. Myrtaceae

Beschrijving Djoeng rahab heeten de in den inlandschen medicijnhandel bekende naaldevormige bladeren van *B. frutescens*.

Met heet water maakt men er een aftreksel van, dat als thee wordt gedronken.

gebruikt bij:

62 Beenen (gezwollen)

186 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van ingewandswormen

718 Kraamvrouwenkoorts

1263 Middelen ter bevordering van het urineeren

970 Opwekkend middel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

99p Dloempang Helicteres isora L. Sterculiaceae

Beschrijving Een heester, die veel in de djatibosschen voorkomt.

Van den bast maken de inlanders touw en vlechten zakken uit den bastvezel.

De eigenaardig spiraalvormig gedraaide vruchten zijn in den inlandschen medicijnhandel bekend onder den naam kajoe oeles.

gebruikt bij:

174 Buikziekte bij kinderen - Dunne schuimige ontlasting

176 Buikziekte bij kinderen - Tengevolge van kouvatten

182 Buikziekte bij kinderen - bij het tanden krijgen

167 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

199 Buikziekte bij volwassenen - Veelvuldige ontlasting van enkel slijm gepaard met krampen en een gevoel van uitputting

220 Buikziekte bij volwassenen - infectie bijvoorbeeld door slecht drinkwater

191 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting van harde stof, omgeven door dof draderig slijm

216 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

195 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

282 Diarhee of buikloop met nu en dan een paar kleine bloed aderen in de ontlasting

273 Diarhee of buikloop

309 316 319 320 323 Dysenterie

384 Gal

1063 Slijmkoliek

1084 Spruw (Indische)

1116 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

item Indon. naam Latijnse naam Familie

100p Doekoe *Lansium domesticum* Corrê a Meliaceae

Beschrijving Dit is een bekende vruchtboom. De vruchten, die vaal geel zijn met een schil als van perziken, hangen als druiven aan dichte trossen.

Ze zijn zoo groot als pruimen, eenigszins gerekt van vorm en hebben sappig zoet vruchtvleesch met een of weinig pitten en een dunne schil, die, als de vruchten rijp zijn, geen melksap afscheidt.

Doekoes hebben een verkoelende werking. Matig gebruikt, zijn ze onschadelijk.

Deze smakelijke vruchten veroorzaken overvloedig urineeren en mogen niet gegeten worden door lijders aan suikerziekte.

De doekoe is een goede ooftvrucht.

Doekoepitten gestampt en gekookt ingenomen, werken koortsverdrijvend. De schillen met wat goela djawa gebrand, verspreiden een aangenomen geur, die bovendien de muskieten verjaagt.

Een variëteit, waarvan de vruchten veel op doekoe gelijken, doch met den naam langsep worden aangeduid, heeft nog dichtere vruchttrossen als de doekoe, De vruchten zelf zijn kleiner, het vruchtvleesch is rinsch en ze hebben groote pitten. De schil is dik en bevat veel melksap.

Een derde variëteit is de kokosan, waarvan de vruchten klein en kogelrond zijn. Deze hebben zuur vruchtvleesch en groote pitten. Overigens onderscheidt deze zich van de beide anderen, doordat de bladeren viltig behaard zijn.

Kokosan moet men evenmin als langsep aan kinderen geven.

De getah van de schil veroorzaakt puistjes in den mond en geeft een pijnlijk gevoel in de keel.

gebruikt bij:

697 Koortswerende middelen

1265 Middelen ter bevordering van het urineeren

887 Muskieten

item Indon. naam Latijnse naam Familie

101p Doerian *Durio zibethinus* Merr. Bombacaceae

Beschrijving Deze vruchtboom wordt op Java overal beneden 800 m zeehoogte aangeplant.

De vruchten zijn vooral, wanneer ze aan den boom gerijpt zijn, voortreffelijk en worden door hen, die ze hebben leeren eten, hoog geroemd. Zij, die den smaak niet kennen en den weerzin, welken de lucht opwekt, niet kunnen overwinnen, verfoeien ze.

De vrucht is zeer verhittend en verwekt een opgezet gevoel.

Veelvuldig gebruik werkt belemmered op de urineloozing en wekt dierlijke lusten op.

Voor galsteenlijders is doerian zeer nadeelig, omdat deze vrucht kolieken veroorzaakt.

Vrouwen krijgen tengevolge van het eten van doerian vaak witten vloed.

Een compres van de zachte deelen van de schil, op den buik gelegd, werkt laxeerend.

De asch van gedroogde doerianschillen bevat veel loog.

gebruikt bij:

743 Laxeermiddelen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

102p Dongkol *Vitis trifolia* L. *Cayaratia trifolia* (L.) Domin. Vitaceae

Beschrijving Dongkol heeten in den inlandschen medicijnhandel de wortels van galing *V. trifolia*. Onder denzelfden naam levert men de wortels van gang *Vitis arachnoidea*, welke plant te Batavia ojd oer wordt genoemd.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

103p Dringo, kalmoes *Acorus calamus* L. Acoraceae (Araceae)

Beschrijving Dit is dezelfde plant als de Europeesche kalmoes. In Indië komt dit kruid wildgroeïend voor op vochtige plaatsen tot op groote hoogte. Het wordt ook veelvuldig aangeplant.

De wortelstok, die een pink dik is, is in verschen toestand van binnen doorgaans wit. Na drogen wordt de kleur licht rose.

De reuk is sterk specerijachtig en de smaak een weinig bitter.

gebruikt bij:

563 Kalmeermiddelen

1236 Uitslag

item Indon. naam Latijnse naam Familie

104p Duizendblad *Achillea millefolium* L. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Dit kruid, met rechten, hier en daar kantigen stengel, welke fijn behaard is, is ook in Europa een volksgeneesmiddel.

Op de erven wordt het als sierplant gekweekt en in de bergstreken van

Midden- en West Java komt het ook verwilderd voor.

De stengel is alleen aan den top vertakt. De witte of rose bloemhoofdjes staan in schermvormige trossen aan het uiteinde van de stengels.

Bladeren en bloemen worden ingezameld en bij voorkeur versch gebruikt, waartoe ze in kokend water worden afgetrokken.

Gedroogd materiaal moet gekookt worden en is anders niet werkzaam.

gebruikt bij:

17 Aambeien of haemorrhoiden

64 Beeneter

208 Buikziekte bij volwassenen - als gevolg van zwakke ingewanden

726 Kramp

864 Menstruatie (pijnlijke)

870 Menstruatie (wegblijven van de)

859 Menstruatie

1047 Slapeloosheid

1127 Spijsvertering (Slechte)

1320 Vloeingen

item Indon. naam Ned. naam

23s Elemi boomwas

Beschrijving is de oliehoudende hars uit den stam van verschillende kanarisoorten, Men gebruikt deze hars voor het bereiden van zalven.

De inlanders noemen het getah kanari en gebruiken het voor het maken van obors en als berookingsmiddel bij zieken, om de atmosfeer te zuiveren en kwade geesten te verdrijven. Het is met goed gevolg toe te passen, om kleeren- en boekenkasten van motten te zuiveren.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

105p Emboen *Merremia emarginata* (Burm.f.) Hall.f. Convolvulaceae

Beschrijving Dit kruipend kruid noemt men ook wel pegagan oetan.

gebruikt bij:

514 Hoest (droge)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

106p Entjok *Plumbago zeylanica* L. Plumbaginaceae

Beschrijving Een heester, die in Midden- en Oost Java in het wild wordt aangetroffen en veel voor pagers wordt gebruikt.

De plant bloeit met kleine bloemtrosjes.

Er bestaat een vorm met witte en een met roode bloempjes.

De bladeren van de soort met witte bloemen worden gebruikt tegen rheumatische aandoeningen en kouvatten.

Die van de soort met roode bloemen zijn dienstig, om de gevoelloosheid der ledematen weg te nemen.

Van beide vormen zijn de bladeren branderig heet en wanneer ze te lang op de huid geplaatst zijn, veroorzaken ze blaren.

Volwassenen mogen ze hoogstens een kwartier lang gebruiken.

Ze zijn zeer giftig en dienen dus uitsluitend voor uitwendige toepassing.

Nog een derde vorm met blauwe bloemen en kleverigen kelk doet alleen als sierplant dienst.

gebruikt bij:

427 Gevoelloosheid in de ledematen

520 Hoofdpijn door kouvatten

707 Kouvatten

1022 Rheumatiek

item Indon. naam Latijnse naam Familie

107p Erwtten *Pisum sativum* L. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Groene erwten, peulen, doperwtten en capucijners zijn verschillende vormen van dezelfde plant, namelijk *P. sativum*.

Ze worden tegenwoordig op Java ook aangeplant, maar van veel belang is die cultuur niet.

De huisvrouw zal voor peulen en doperwtten liever de Europeesche blikgroenten nemen, aangezien het Indische product nimmer zoo malsch is, en wat in Indië als groene erwten en capucijners op tafel komt, zal wel bijna uitsluitend het uit Holland geïmporteerde product zijn.

gebruikt bij:

1443 Zog (middelen ter opwekking van het)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

108p Gadoeng *Dioscorea hispida* Dennst. Dioscoreaceae

Beschrijving Deze klimplant, die overal op Java voorkomt tot op 850 m zeehoogte, veelal op eenigszins beschaduwde tereinen, levert knollen, die rauw zeer giftig zijn, maar in bereiden staat, zooals ze op de pasars worden verkocht, een beproefd middel zijn tegen syphilis. Voor deze bereiding wordt verwezen naar het Aanhangel. De knollen zitten vaak met vele tot een klomp bijeen en zijn uitwendig grauw of geelachtig. Er is een variëteit met knollen, die inwendig wit zijn en een andere met van binnen gele knollen. Deze laatste heeft zeer geurige bloemen; die van de andere zijn reukeloos.

gebruikt bij:

1023 1024 Rheumatiek

1190 Syphilis

1286 Venerische ziekte

1391 wonden bij het vee

item Indon. naam Latijnse naam Familie

109p Gadoeng sabrang, gadoeng tjina *Smilax china* L. Smilacaceae (Liliaceae)

Beschrijving De wortel wordt uit Singapore geïmporteerd. Tezamen met de gewone inlandsche gadoeng wordt deze gebruikt tegen syphilis.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

110p Gagan *Centella asiatica* (L.) Urb. Apiacea

Beschrijving Een tenger kruid met zeer lange wortelende uitloopers, ook wel gagan-gagan en kaki koeda genoemd. De niervormige bladeren zitten aan lange stelen in rosetten bijeen. De bladstelen, die aan den voet een weinig verbreed zijn, zijn soms roodachtig van kleur. Het groeit in het wild op goeden grond en zonnig terein, doch niet boven 2500 m zeehoogte. Te Batavia is het op de pasars geregeld verkrijgbaar onder den Soendaneeschen naam antanan. De bladeren worden rauw of gestoomd gegeten. Men beweert, dat de vruchten rheumatiek veroorzaken en daarom is het aan te bevelen, de bloemschermen en eventueel vruchten eerst zorgvuldig te verwijderen. De verse bladeren smaken peterselieachtig en bitter. Weinigen vermoeden, dat dit kleine plantje, waarvan de bladeren veel op viooltjesbladeren gelijken, zooveel geneeskracht bezit.

Ze moeten bij voorkeur vers worden gebruikt, omdat ze door het drogen veel van hun goede eigenschappen verliezen. Als voorbehoedmiddel tegen verschillende kwalen is het goed, om, in navolging van de inlanders, deze plant een paar keer per week als sla te eten.

gebruikt bij:

6 10 13 20 21 Aambeien of haemorrhoiden

32 Adem (onwelriekende)

153 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

45 Asthmatische benauwdheid als gevolg van zenuwachtigheid

102 Bleekzucht bij kinderen

129 Bloedzuiverend middel

131 Bloedzweer

164 Buikziekte bij kinderen - Geringe ontlasting met persingen

182 Buikziekte bij kinderen - bij het tanden krijgen

167 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

183 Buikziekte bij kinderen - gevolg van spruw

199 Buikziekte bij volwassenen - Veelvuldige ontlasting van enkel slijm gepaard met krampen en een gevoel van uitputting

205 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed

191 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting van harde stof, omgeven door dof draderig slijm

234 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte

272 Diarhee of buikloop

316 326 327 Dysenterie

354 355 Eetlust opwekkend middel

375 Fluimen (opgeven van)

391 Gal (afdrijven van de)

426 Gelaatskleur (frissche)

517 Hoest (droge)

560 Kalmeermiddelen

612 Knokkelkoorts

643 Koorts (aanhoudende)

647 Koorts als gevolg van longontsteking, bronchitis of tuberculose

648 Koorts als gevolg van overspanning

655 Koorts als gevolg van zweren in de ingewanden

631 632 Koorts
769 775 777 Leverziekte
778 Liesgezwel bij mannen
785 789 Longtering
822 Maagsappen (opwekken van de)
836 Maden
900 Neusbloeding
934 Ontlasting (branderige)
988 Puisten
1048 Slapeloosheid
1088 Spruw (Indische)
1180 Stuipe
1189 Syphilis
1257 Urineeren met bloed
1291 1293 Vergiftiging
1329 Voorbehoedmiddel (Algemeen)
1416 Wormen
501 hoest
1385 wonden van de huid

item Indon. naam Latijnse naam Familie

111p Galing *Vitis trifolia* L. Vitaceae

Beschrijving Deze klimmende heester met mooi gevormde blaadjes en nietige bloempjes komt op Java overal in het laagland voor. Het bladsap werkt zuiverend, doch de stelen en de getah daaruit veroorzaken jeuking op de huid. De wortels worden op den pasar verkocht onder den naam dongkol.

gebruikt bij:

526 Hoofdroos

1039 Schurft

1099 Spruw (Indische)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

112p Gambir Uncaria gambir Roxb. Rubiaceae

Beschrijving Deze klimmende heester komt op Java niet voor, doch is inheemsch in het

Westen van den Archipel. Het product, de eigenlijke gambir, wordt bereid uit de bladeren. Deze worden gekookt en het verkregen sap vermengd met fijne dedek. Op deze wijze kunnen kleine koekjes worden gevormd, zooals die voor den detailhandel noodig zijn. Gambir is over den geheelen

Archipel een belangrijk handelsartikel, omdat het gebruikt wordt bij het sirihpruimen. Waar de plant zelf groeit, gebruikt men ook wel het verse blad. In de mond is gambir eerst vrij bitter, maar geeft een zoetigen aangenamen nasmaak.

gebruikt bij:

48 Baarmoederbloeding

172 173 Buikziekte bij kinderen - Ontlasting met slijm en bloed

264 265 Diarhee of buikloop

381 Fijt

487 488 Heeschheid

1083 Spruw (Indische)

1199 1201 Tandvleesch (Ziek en ontstoken)

197 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

113p Gambir oetan Jasminum multiflorum (Burm.f.) Andr. Jasminum pubescens Willd Oleaceae

Beschrijving Een klimmende heester, waarvan verschillende vormen op Java voorkomen tot op 1600 m. zeehoogte, meestal op zonnig terein. Men noemt dezen heester ook wel wilde jasmijn of wilde melati. De bloemen van alle vormen zijn wit en hebben acht smalle kroonslippen. de soort, die in het bijzonder pontjasoeda genoemd wordt, heeft langwerpige glimmende bladeren. de bloemen zijn klein en zitten aan trosjes bijeen. de vruchten zijn rood. Deze soort groeit het best in eenigszins gematigd klimaat op kalkgrond, bijvoorbeeld tegen bergwanden, doch kan met eenige zorg ook in de warmte gekweekt Worden. Een andere vorm is forscher, heeft grootere bloemen en ook grootere ,bladeren, die echter dof zijn. de bloemen vormen een remedie tegen maagkramp en de bast werkt zacht samentrekkend bij buikziekte. Een derde vorm heeft zeer kleine glimmende blaadjes en kleine, op zich zelf staande bloemen, die een weinig geur verspreiden. Deze wordt niet als medicijn gebruikt. De heesterachtige vorm heeft bladeren als de pontjasoeda en groeit veel in de warmte, liefst op vetten grond. de

bloemtrossen zijn groot en de kroonslippen spitsen dan bij pontjasoeda. Het jonge blad en de bast worden gebruikt tegen koorts, doch steeds vermengd met temoe lawak, omdat ze anders te samentrekkend werken.

gebruikt bij:

205 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed

228 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden

625 626 Koorts

802 Maagkramp

825 Maagzweer

912 Niersteen.

947 Ontstekingen (inwendige)

949 Oogen (doffe)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

114p Gambir oetan Ficus ribes Reinw. ex Blume Moraceae

Beschrijving Onder dezen zelfden naam wordt een extract uit den bast van *F. ribes*. verkocht als middel tegen malaria. Men ziet het nog wel eens als malariamiddel geadverteerd. de oogenschijnlijk gunstige resultaten, die in vele gevallen worden bereikt, zijn naar alle waarschijnlijkheid toe te schrijven aan de gunstige werking op de spijsvertering. De malaria zelf wordt er zeker niet door bestreden.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

115p Gandaria Bouea macrophylla Griff. Anacardiaceae

Beschrijving Een boom met rechten, ronden stam en leerachtige bladeren. de uiterst kleine bloemen zitten in pluimen in de oksels van afgevallen bladeren. de vruchten worden circa 4 cm groot. Wanneer ze rijp zijn, is de schil geel of oranje. de pit is blauwviolet. Er zijn vormen met zeer zoete vruchten, die rauw gegeten kunnen worden. De zure worden gestoofd.

Zelfs de zoete hebben altijd nog iets scherp, wat bij overmatig gebruik krampen veroorzaakt.

Met veel suiker gestoofd en als compote gegeten, zijn ze onschadelijk.

Jonge onrijpe vruchten worden evenals augurkjes eerst in zout water en dan met azijn en kruiden tot tafelzuur bereid. Ze moeten echter, voor ze in het zoute water komen, gedurende een nacht in kalkwater staan. De gezouten vruchten worden ook met sambal bij de rijsttafel genuttigd. de getah uit de rijpe vruchtschil veroorzaakt puistjes in den mond.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

116p Gang Ampelocissus arachnoidea (Hassk.) Planch. Vitis arachnoidea Backer. Vitaceae

Beschrijving Een klimplant met vruchten zoo groot als druiven. De inlanders eten ze graag en voeren er de eenden mede, om de eierproductie te bevorderen. de plant wordt ook wel ojod gang genoemd en in het Maleisch ojod aer. Zie ook dongkol.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

117p Ganiong Canna edulis Ker. Cannaceae

Beschrijving Dit is een cannasoort met eetbaren wortelstok, herkenbaar aan de breede groene bladeren met purperen rand. De stelen zijn donker en de kleine bloemen rood. Deze plant kan tot 2 m hoog worden. Op de erven wordt ze veel als sierplant gekweekt. de wilde canna's hebben puntige bladeren, terwijl die van de ganjong korter en breeder zijn, doch wel in een punt uitloopen. De ganjong wordt vermenigvuldigd door het uitplanten van afgesneden uitloopers. In zes tot acht maanden zijn de nieuw gevormde wortelstokken oogstbaar. In Austrālie wordt deze plant in het groot gekweekt en levert daar het zoogenaamde Queensland arowroot.

gebruikt bij:

199 Buikziekte bij volwassenen - Veelvuldige ontlasting van enkel slijm gepaard met krampen en een gevoel van uitputting

235 Buikziekte bij volwassenen - door inwendige hitte met bloed in den afgang

294 Diarhee bij menschen, die nog niet aan het Indische klimaat gewend zijn

1154 Stopmiddel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

118p Gebang Corypha utan Lam. Arecaceae (Palmae)

Beschrijving Deze palm, ook lontar oetan en poetjoek geheeten, groeit in de laagvlakte en heeft waaivormige bladeren, waarvan kadjangmatten worden gemaakt. Uit de gescheurde opperhuid van de jonge bladscheuten wordt een vezelstof gemaakt, die agel heet en dient voor het weven van dunne matten en voor het maken van zakken. Uit den top vloeit soms een roodbruine, zoetig riekende gom, die wegens haar zeldzaamheid duur wordt betaald en als geneesmiddel bekend is onder den naam blendok gebang. De stammen, die uit zeer vast hout bestaan, worden na verwijdering van het vezelige merg als bedoog gebruikt. Uit het merg wint men een roodachtig gekleurde sago, die in geval van nood wel als voedsel wordt gebruikt.

gebruikt bij:

787 Longtering

1386 wonden (kap-)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

119p Gelam *Melaleuca leucadendra* (L.) L. Myrtaceae

Beschrijving Een kleine boom, die op Java niet in het wild voorkomt, maar inheemsch is in de Molukken en op Celebes. Uit de jonge bladeren wordt door distillatie de bekende kajoe poetih olie gewonnen, die een belangrijk handelsartikel is in onzen Archipel, maar helaas bijna steeds meer of minder vervalscht is. Zuivere kajoe poetih olie is kleurloos. Door het contact van de dampen met het koper van het distilleertoestel krijgt het handelsproduct een fraai groene kleur, die door de afnemers ook wordt geischt. Zoo noodig verhoogt men de kleur door een stukje koper in de olie te leggen. Deze olie is in de oogen der bevolking een universeel middel tegen allerlei kwalen. De vruchtjes worden onder den naam van maritja bolong in den inlandschen medicijnhandel op Java verkocht. Voor de toepassing wordt verwezen naar recept

Maritja bolong zijn de vruchtjes van de gelam, die op Java in den inlandschen medicijnhandel algemeen verkrijgbaar zijn.

De inlanders gebruiken ze in verschillende djamoos meest in combinatie met djoeng rahab.

gebruikt bij:

156 157 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

176 Buikziekte bij kinderen - Tengevolge van kouvatten

182 Buikziekte bij kinderen - bij het tanden krijgen

167 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

216 219 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

193 195 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

1374 wonden (branderige en zwerende)

eerste pagina einde pagina volgende pagina begin vorige pagina einde vorige pagina laatste pagina

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

120p Gembili *Dioscorea esculenta* (Lour.) Burkill *Dioscorea aculeata* L. Dioscoreaceae

Beschrijving Een windende plant met eetbare knollen, na verwant aan de gadoeng.

Alleen in West-Java treft men deze knollen wel op de pasars aan. Reeds ten tijde van Rumphius gebruikten de inlanders het raspsel van deze knollen als uitwendige medicijn op allerlei gezwellen en in het bijzonder aan den hals. Zie ook Kentang djawa en Oewi.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

121p Gempoor watoe *Borreria hispida* (L.) K. Schum. Rubiaceae

Beschrijving Een kruid, dat in de laagvlakte op steenachtigen bodem groeit en waarvan van ouds bekend is dat het steenen vergruist. (gempoor = sloopen of vernietigen en watoe = steen). Het wordt ingenomen, om steenvorming of verkalking in het lichaam tegen te gaan en behoort dus ook tot de kedji beling soorten. De kruipende stengel groeit zeer laag bij den grond, de steeltjes zijn roodachtig, de blaadjes eenigszins ruw en de witte bloempjes zijn onbeduidend klein. Bij langdurig gebruik heeft het verzwakking van de darmen tengevolge. Voor hen, die aan buikkwalen lijden, is het gebruik van gempoor watoe ten strengste verboden. Ook zwangere vrouwen mogen het niet innemen. Zie ook daoan doedoek.

gebruikt bij:

403 Galsteen

919 Niersteen.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

122p Gendola *Basella alba* L. *Basella rubra* L. Basellaceae

Beschrijving Een klimplant met vleezige sappige gaafrandige groene bladeren en sappige rolronde stengels. De bloempjes zijn lichtroze of resedakleurig.

De bladeren worden als groente gegeten ter vervanging van postelein.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

123p Gendola merah *Basella alba* L. *Basella rubra* L. Basellaceae

Beschrijving Dit is feitelijk dezelfde plant als de hiervoor genoemde, doch een variëteit met roode bladeren en donkerroode stengels. Ze wordt ook als groente gegeten. Het hoogrood gekleurde sap uit de schijnvruchten wordt ingezameld en in poedervorm verkocht als kleurstof voor gebak en agar-agar. Voor hetzelfde doel gebruikt men wel het sap uit de stelen.

Voor de toepassing wordt verwezen naar recept

gebruikt bij:

317j Dysenterie

item Indon. naam Ned. naam

24s Gendon vet uit grote torrenlarve

Beschrijving is de rupsachtige larve van een tor, die groote verwoestingen aanricht in de toppen van de klapperboomen, die daardoor vaak sterven. Ze worden door de Javanen ingezameld en in de pan

gesmolten. Het vet dient men teringlijders toe. Men begint met een larve per dag en na een week de dubbele hoeveelheid. Het middel werkt nog vlugger, wanneer men de larven even poft, het vet er uit perst en dit, geklutst met een rauw ei en wat honig, den patiënt laat innemen.

Na dit middel een jaar lang dagelijks te hebben gebruikt, zijn de patiënten in gewicht en sterkte prachtig toegenomen. Naar Europeesche begrippen is dit een onsmakelijk middel. De larve voedt zich echter uitsluitend met plantendeelen uit het hart van den klapperboom en er is per slot zooveel, wat wij gebruiken en lekker vinden, dat heel wat minder zuiver is dan deze larven. Men bedenke daarom, dat door het gebruik een kostbaar menschenleven gered kan worden en wanneer de patiënt er zelf afkeerig van is, behoeft men zich niet bezwaard te gevoelen, wanneer men het hem zonder zijn medeweten toedient.

gebruikt bij:

790 Longtering

1202 Tering

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

124p Geranium Pelargonium radens H. E. Moore Pelargonium radula (Cav.) L'Herit. Geraniaceae

Beschrijving Van deze welriekende sierplant bestaan heel wat soorten. Die met de mooie geschulpte bladeren wordt het meest als medicijn gebruikt. Zij groeit overal en haar geur overtreft die van alle andere soorten. In

Zuid-Europa wordt geranium-olie gestookt uit de bladeren van de zoogenaamde rozengeranium P. radula. Deze plant die inheemsch is in

Zuid-Afrika, wordt ook op Java gekweekt, maar wil beneden 1400 m. zeehoogte zelden of nooit bloeien.

gebruikt bij:

522 Hoofdpijn door kouvatten

1294 Verkoudheid

1380 wonden (jeukerige)

item Indon. naam Ned. naam

25s Goela djawa palmsuiker

Beschrijving is de op primitieve wijze bereide inlandsche suiker uit het sap van den arenpalm (goela aren), uit het sap van suikerriet (goela teboe), uit het sap van den cocospalm (goela kalapa) en uit het sap van den lontarpalm (goela siwalan). de inlandsche volken stellen de goela kalapa het hoogst. Waar in dit boek sprake is van goela djawa, wordt steeds goela aren bedoeld, die het geurigst is. Het palmsap wordt afgetapt; het rietsap door persing verkregen. Het koken van de suiker uit dit sap gaat voor alle soorten vrijwel op dezelfde wijze. De verkregen suiker is nimmer geheel zuiver. Ze ziet donker geel tot

bruin en heeft steeds een bijmaak, die vaak zeer aangenaam en geurig is, waarom goela djawa veelal wordt geprefereerd boven de zuivere kristalsuiker, zooals de Europesche fabrieken die maken.

gebruikt bij:

10 Aambeien of haemorrhoiden

29 30 Abcessen

59 Bedwateren

132 Bloedzweer

190 Buikziekte bij zuigelingen

316 322 Dysenterie

336 Eczeem

357 358 Eetlust opwekkend middel

377 Fondament (uitschieten van het)

485 Heeschheid

718 719 Kraamvrouwenkoorts

734 745 Laxeermiddelen

834 Maden

868 Menstruatie (pijnlijke)

928 Ontlasting

989 Puisten

1056 1059 Slijm

1123 Spruw in den mond

1139 Steenpuisten

1192 Tanden krijgen

1218 Transpireermiddel

1298 1299 Verkoudheid op de borst

1410 1412 1415 Wormen

1446 Zoogen

498 499 hoest

1376 wonden (branderige en zwerende)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

125p Gondang Ficus variegata Blume Moraceae

Beschrijving Een groote boom, die over geheel Java tot op 1500 m zeehoogte verspreid voorkomt. In niet alte warm klimaat komt hij tot volledige ontwikkeling,

Zoowel het melksap uit den boom zelf, als het sap der vruchten is zuiverend en samentrekkend. Van de variëteit met gele vruchten wordt het vruchtsap met wat zout ingenomen tegen dysenterie. de groene vruchten van een andere variëteit zijn zoet als ze goed rijp zijn en worden gegeten tegen endeldarmontsteking. Over het algemeen werkt het gelei-achtige vruchtvleesch van alle soorten bij veel gebruik laxeerend.

De geteh is uitstekend, om wonden van de lucht af te sluiten. Dit middel past men ook bij het vee toe.

gebruikt bij:

365 Endeldarmontsteking

984 Pokken (Spaansche)

1162 Stopmiddel

197 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

1407 wonden (wasschen, zuiveren en afsluiten van)

1390 wonden bij het vee

item Indon. naam Latijnse naam Familie

126p Gondoroso Justicia gendarussa Burm.f. Acanthaceae

Beschrijving Deze op Java weelderig groeiende heester, die tot anderhalven meter hoog wordt, dient veel als pagerplant. Ze heeft smalle puntige bladeren en kleine witte bloemen. Voor de toepassing wordt verwezen naar recepten

gebruikt bij:

47 Baarmoederbloeding

525 Hoofdpijn door kouvatten

607 Kneuzing

708 Kouvatten

1009 Rheumatiek

1069 Spit

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

127p Greges otot Fatoua villosus (Murray) Naki Fatoua pilosa Gaud. Moraceae

Beschrijving Onder dezen naam worden in den inlandschen medicijnhandel de gele wortels verkocht van ranggitan *F. pilosa* Deze worden fijn gewreven gebruikt als smeersel op de beenen van kinderen, die zwak zijn en daardoor moeilijk kunnen loopen. Zie ook Tikel baloeng.

item Indon. naam

26s Hertshoorn

Beschrijving Alhoewel dit geen plantaardig product is (het is het schraapsel van het gewei der mannelijke herten), wordt dit toch hier in het alfabet opgenomen, omdat het een paar maal in recepten vermeld is en de lezers het niet altijd zullen kennen. Het is een - ook in Europa - bekend volksgeneesmiddel, dat in de apotheken te bekomen is.

gebruikt bij:

375 Fluimen (opgeven van)

792 Longziekte

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

128p Iler,miana *Plectranthus scutellarioides* (L.) R.Br. *Coleus atropurpureus* Benth. Lamiaceae (Labiatae)

Beschrijving Dit kruid komt in talrijke variëteiten voor op Java van de laagvlakte tot op 1300 m zeehoogte. Ze hebben alle paarse bloemen aan een lang steeltje. Met weinig verzorging groeit deze plant overal weelderig. Voor medicijn is de variëteit met effen donkere roodbruine bladeren het best.

De andere variëteiten zijn fraaier. Er zijn er zelfs met schitterende kleuren, maar die hebben, voor zoover bekend, geen geneeskracht. De plant laat zich door stekken vermenigvuldigen.

gebruikt bij:

8 9 16 Aambeien of haemorrhoiden

224 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden

320 325 326 Dysenterie

717 718 Kraamvrouwenkoorts

860 Menstruatie

890 Navel

951 Oogziekte

1364 wonden

item Indon. naam Latijnse naam Familie

129p Ingas, rengas Gluta renghas L. Anacardiaceae

Beschrijving Een groote boom, die op West-Java en verder over den geheelen Archipel verbreid voorkomt, meestal aan riviermondingen. Het hout is hard en zwaar en wordt wel gebruikt voor prauwen. De boom is echter bij de bevolking gevreesd om de getah uit den bast, die giftig is en bij aanraking met de huid ontstekingen veroorzaakt, zij het ook niet van zoo ernstigen aard als de hieronder genoemde rengas poetih.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

130p Ingas, rengas poetih Semecarpus heterophyllus Blume Anacardiaceae

Beschrijving Een boom ongeveer als de mangga, die gevreesd is bij de inlanders, omdat hij beschadiging van den stam een gomachtig sap uitvloeit, dat eerst wit is en later gitzwart wordt. Dit veroorzaakt bij aanraking met de menschelijke huid ontsteking. Als middel daartegen brengen de inlanders sirihkalk, met klapperolie gemengd, op de ontstoken plek.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

131p Inggoe Ruta graveolens L. var angustifolia Hook.f. Ruta angustifolia Pers. Rutaceae

Beschrijving Dit kruid, dat in de laagvlakte niet wil bloeien, wordt overal gekweekt wegens de geneeskrachtige eigenschappen van de blauwachtig witte, sterkkriekende blaadjes. Ze zijn eenigszins giftig, doch schaden in kleine hoeveelheden bij inwendig gebruik niet. Aftreksel van inggoeblaadjes gebruikt men voor wassching bij stuipen. Waar kinderen in huis zijn, behoort inggoe op het erf te worden gekweekt. De plant laat zich door stekjes gemakkelijk vermenigvuldigen en groeit bij goede verzorging zeer vlug, zoowel in de warmte als in de kou.

gebruikt bij:

419 Geelzucht

595 Kindercholera

672 Koorts bij kinderen

678 Koorts bij kleine kinderen

961 Oorsuizing

1031 Roos

1175 1176 Stuipen

1211 Transpireermiddel

1464 Zwartwaterkoorts

item Indon. naam

27s Inggoe, getah inggoe

Beschrijving is de gomhars, welke ook in de Europeesche geneeskunde bekend is onder den naam van duivelsdrek. Het wordt gewonnen van de wortels van verschillende @gen{Ferula} soorten en hier van elders aangevoerd.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

132p Kajoe angin Usnea barbata Tries. Usneaceae

Beschrijving Dit korstmos, baardmos geheeten, komt veel voor boven 1000 m zeehoogte, waar het groeit op hoge boomtakken. Veel licht is een ontbeerlijke factor voor de ontwikkeling van deze plant. Als een dichte, groene en harige massa hangt het van de takken af. Het wordt in het oerbosch ingezameld en is in den inlandschen medicijnhandel geregeld verkrijgbaar. Wat men onder den naam kajoe angin langs dezen weg krijgt is meestal een mengsel van verschillende Usnea soorten.

gebruikt bij:

157 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

176 Buikziekte bij kinderen - Tengevolge van kouvatten

182 Buikziekte bij kinderen - bij het tanden krijgen

167 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

203 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

199 Buikziekte bij volwassenen - Veelvuldige ontlasting van enkel slijm gepaard met krampen en een gevoel van uitputting

230 Buikziekte bij volwassenen - gevolg van endeldarmontsteking

193 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

309 316 319 Dysenterie

384 Gal

1063 Slijmkoliek

1088 1090 Spruw (Indische)

1297 Verkoudheid op de borst

501 hoest

item Indon. naam Ned. naam

28s Kajoe anjang zaden van *Elaeocarpus grandiflora*

Beschrijving heeten de zaden van redjasa.

De licht stroogele en houtige steenwand is bezet met stompe gekromde stekels. Op alle pasars kan men ze vinden. redjasa

gebruikt bij:

89 Blaasaandoening als gevolg van kouvatten

1277 Middelen ter bevordering van het urineeren

910 Nierlijden

1098 Spruw (Indische)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

133p Kajoe kolombo *Jateorhiza palmata* (Lam.) Miers Menispermaceae

Beschrijving in de apotheek bekend als radix calumba zijn de schijfjes wortelhout van de bijwortels van *Jateorhiza palmata*

gebruikt bij:

16 Aambeien of haemorrhoiden

83 Binnenkoorts

item Indon. naam Ned. naam Latijnse naam Familie

134p Kajoe manis tjina zoethout,drop *Glycyrrhiza glabra* L. Fabaceae-Faboideae
(Leguminosae,Papilionaceae)

Beschrijving Het zijn wortelstukjes van *G. glabra* die hier geïmporteerd worden uit Noord-China. Zoethout vindt algemeen toepassing in Indische djamoes en wordt ook wel afzonderlijk gekauwd als middel tegen mondspruw. Het zoethout uit de apotheken is meestal van Europeesche herkomst. Door indampen van het waterig aftreksel uit verse wortels maakt men drop.

gebruikt bij:

21 Aambeien of haemorrhoiden

182 Buikziekte bij kinderen - bij het tanden krijgen

166 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

201 202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

199 Buikziekte bij volwassenen - Veelvuldige ontlasting van enkel slijm gepaard met krampen en een gevoel van uitputting

191 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting van harde stof, omgeven door dof draderig slijm

200 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting vrij normaal, doch vergezeld van dun kersrood bloed

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

237 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van koorts in den buik

232 234 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte

284 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

310 316 Dysenterie

375 Fluimen (opgeven van)

401 Galsteen

420 Geelzucht

512 514 Hoest (droge)

504 Hoest als gevolg van kouvatten

670 Koorts bij kinderen

841 Malaria

1058 Slijm

1076 1088 1089 1090 1099 Spruw (Indische)

1113 1116 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

1246 Uitslag in den mond

1236 Uitslag

1297 Verkoudheid op de borst

196 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

498 500 501 hoest

item Indon. naam Latijnse naam Familie

135p Kajoe oerip *Euphorbia tirucalli* L. Euphorbiaceae

Beschrijving Deze boomheester wordt veel als pager geplant. Het zonderlinge uiterlijk geeft dezen heester meer het voorkomen van een zeegewas dan van plant.

Blaadjes zijn er bijna niet aan. Bij de minste verwonding scheiden de takjes overvloedig melksap af, dat voor inwendig gebruik giftig is. De

Maleische naam is patah toelang. In het javaansch heet deze plant tikel baloeng.

gebruikt bij:

301 Dorens

346 Eeltwonden

1033 Scherven en splinters in den voet

item Indon. naam Latijnse naam Familie

136p Kajoe poetih *Eucalyptus alba* Reinw. Myrtaceae

Beschrijving Deze groote boom met glanzend witten stam, levert de Eucalyptusolie, die uit de bladeren wordt gedistilleerd. Op Java is deze boom niet inheemsch. Op het Dieng plateau treft men een andere variëteit aan, namelijk de *Eucalyptus globulus* Labill, die zeer rijk is aan olie.

Deze wordt daar ook door de bevolking zelf gewonnen.

gebruikt bij:

25 Aangezichtspijn

148 Brandwonden

217 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

247 Cholera

251 Cholerine Hieronder verstaat men een lichte cholera

283 Diarhee of buikloop met nu en dan een paar kleine bloed aderen in de ontlasting

409 Galsteenkoliek

431 Gewrichtsaandoening

449 Griep

505 Hoest als gevolg van kouvatten

609 Knokkelkoorts

709 Kouvatten

719 Kraamvrouwenkoorts

853 Malaria

867 Menstruatie (pijnlijke)

1017 Rheumatiek

1050 Slapte In de spieren

1367 1368 wonden

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

137p Kajoe rapat *Parameria laevigata* (Juss.) Moldenke *Parameria barbata* Schum. Apocynaceae

Beschrijving Zo heet de bast van *P. barbata*. Dit is een rubberhoudende klimplant, die in Indië zeer verbreid is. Deze bast staat van oudsher in hoog aanzien in de inlandsche wereld. Wanneer de in den handel zijnde gedroogde stukjes gebroken worden, moet uit de breuk nog zooveel getah vloeien, dat de stukjes door draden verbonden blijven, zooals dat bij dikke stroop het geval is.

gebruikt bij:

46 Baarmoeder (vergroote)

52 Baarmoederverzakking

552 Inscheuring bij de bevalling

1357 1359 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

138p woeroe sintok *Cinnamomum sintok* Blume Lauraceae

Beschrijving Kajoe sintok is de bast van den *C. sintok*. Deze bast, die vuil rose is en, aan de lucht blootgesteld, een oranje-achtige kleur aanneemt, riekt en smaakt sterk naar kruidnagelen.

Wat op de pasars als kajoe sintok verkocht wordt, is meestal niet uitsluitend deze bast, maar een mengsel van verschillende bastsoorten.

gebruikt bij:

210 Buikziekte bij volwassenen - door verwijding van den dikken darm

274 Diarhee of buikloop

1090 Spruw (Indische)

1285 Venerische ziekte

item Indon. naam Latijnse naam Familie

139p Kajoe tahi *Geniostoma haemospermum* Steud. Loganiaceae

Beschrijving Een boomheester, die voorkomt in de Minahassa. Vruchten en bladeren van dezen heester zijn als inlandsch geneesmiddel in gebruik.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

140p Kajoe tahi *Celtis philippensis* Blanco var. *wightii* (Planch.) Soepadmo *Celtis wightii* Planch. Ulmaceae

Beschrijving Kajoe tahi heet ook het medicinale hout, dat sporadisch gevormd wordt in den stam van *C. wightii*, een boom, die in Oost-java tot op 800 m zeehoogte voorkomt. Het gedroogde product, zooals dat bij de inlandsche medicijnhandelaren te bekomen is, is vrijwel reukeloos. Wordt het aangesneden, dan verspreidt het weder den faecalen reuk, waaraan het zijn naam dankt en die bij het verse hout zoo goed is waar te nemen.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

141p Kajoe timor *Grewia salutaris* Span. Tiliaceae

Beschrijving De echte kajoe timor, die op Java practisch niet te bekomen is, is de bast van den boom, die op Timor pasolder heet *G. salutaris*. Wat men op

Java op de pasars koopt, is bast van de sogu en te Batavia ook wel bast van de toeri met roode bloemen. gebruikt bij:

16 Aambeien of haemorrhoiden

184 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van vallen

202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

203 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

205 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed

239 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van koorts in den buik

281 Diarhee of buikloop met nu en dan een paar kleine bloed aderen in de ontlasting

272 276 Diarhee of buikloop

307 320 323 Dysenterie

893 Nawee-en

1312 Verzwikking

item Indon. naam Latijnse naam Familie

142p Kalapa Cocos nucifera L. Arecaceae (Palmae)

Beschrijving De klapperboom of cocospalm, die de klappers of cocosnoten levert, groeit het best in de lage kuststreken.

De inlanders onderscheiden verschillende soorten naar de kleur der vruchten, naar de geaardheid der bladnerven of naar nog andere eigenschappen.

Voor het meest geneeskrachtig houdt men de kalapa idjo, dat is een laat rijpe soort, die groote vruchten heeft, die, zolang ze jong zijn, een groene kleur hebben in tegenstelling met de meeste andere variëteiten, waarvan de onrijpe vruchten geel of lichtbruin zijn.

Zeer jonge klappers, niet grooter dan een vuist bijvoorbeeld, noemt de javaan bloeloek en wanneer ze niet geplukt, doch toevallig afgevallen zijn, bloeloek loepa. Deze worden gebruikt om er een zalf van te maken tegen moeilijk te genezen wonden.

Binnen in den dop van elken klapper bevindt zich vocht, dat klapperwater genoemd wordt.

Klapperwater van den kalapa idjo is een beproefd geneesmiddel bij vergiftigingen. Dikwijls wordt het nog gemengd met klapperolie, vooral bij de behandeling van vergiftiging van het vee en van honden.

Het klapperwater uit oude klappers helpt tegen santoninevergiftiging,

Welke ontstaat door het gebruik van moengsi arab (inlandsch wormkruid).

Het klapperwater, dat bij gebrek aan andere dranken een best middel is, om den dorst te lesschen, is het smakelijkst uit de klappers, die wel reeds hun volledigen wasdom bereikt hebben, maar waarvan de dop nog niet verhard is.

Naarmate de vrucht groeit, zet zich tegen den binnenwand van den dop het witte vruchtvleesch (eigenlijk kiemwit) af. Bij jonge klappers is dit zacht; bij oudere wordt het allengs harder. Het jonge vruchtvleesch wordt gaarne als versnapering gegeten.

De rijpe noten worden gebroken en het vruchtvleesch gedroogd. Deze stukken vormen onder den handelsnaam copra een zeer belangrijk uitvoerproduct. Het bevat een groot percentage vet, dat in Europa fabriekmatig wordt gewonnen en een belangrijk bestanddeel is van de margarine en andere kunstmatig samengestelde spijsvetten.

Door het vruchtvleesch van oude klappers te raspen en met water uit te persen, krijgt men de zoogenaamde klappermelk of santen.

Santen is een onontbeerlijk ingrediënt bij de rijsttafelbereiding. Het doet de rijst gemakkelijker verteren. In den Oostmoesson is het echter geraden, niet dagelijks sajoer te eten, die met santen is klaargemaakt.

Voor al voor buiklijders en menschen met zwakke magen is het gebruik van veel santen slecht.

Klapperolie wordt gekookt uit santen of wel uit het geraspte klappervleesch. Deze olie wordt op uitgebreide schaal in de keuken gebruikt. Versch is ze lang niet onsmakelijk, maar ze wordt spoedig oud en ranzig en krijgt dan een voor den Europeaan weerzinwekkende lucht.

Men kan het ranzig worden tegengaan, door een stukje koenir in de olie te leggen. Is ze eenmaal ranzig, dan helpt het opkoken met wat versche klapermelk, of door er een stukje oud brood in te bakken, tot dit goed zwart is geworden.

De harde vruchtschalen, welke ook olie bevatten, worden verwerkt tot allerlei huishoudelijke artikelen. De olie, daaruit getrokken, is een middel tegen kiespijn. De asch van de bloem- en bladscheeden gebruiken de inlanders als laxeermiddel, wanneer geen enkel ander middel meer helpt. Jonge, nog niet geopende klapperbladeren werken stoppend.

gebruikt bij:

22 Aambeien(droge)

77 Berg

110 Bloedingen (inwendige)

147 Brandwonden

248 Cholera

253 Darmbloeding

271 Diarhee of buikloop

312 316 328 Dysenterie

462 Haaruitval

467 Haarverzorging

470 471 474 Haarwassching

520 Hoofdpijn door kouvatten

529 Hoofduitslag

542 Huiduitslag (jeukerige)

554 Jeuk

591 Kiespijn

634 Koorts

754 Laxeermiddelen

759 Lendenpijn

826 Maden

844 845 Malaria

1266 Middelen ter bevordering van het urineeren

895 Negenooog

932 Ontlasting bij kinderen

929 Ontlasting

1019 1022 Rheumatiek

1038 Schurft

1181 Stijve nek

1157 Stopmiddel

1288 1289 1293 Vergiftiging

1313 Verzwikking

1466 Zwartwaterkoorts

1378 wonden (jeukerige)

1387 wonden (kap-)

1409 wonden (wasschen, zuiveren en afsluiten van)

1372 wonden

item Indon. naam Latijnse naam Familie

143p Kalapa laoet *Lodoicea maldivica* (J.Gmelin) Pers. Arecaceae (Palmae)

Beschrijving Dit is een zeer zeldzame enorm groote cocosnoot in het Javaansch kalapa djenggi geheeten. Oostersche volken schrijven aan het kiemwit van deze vrucht wonderbaarlijke werking toe. In den medicijnhandel op Java zijn ze daarom wel eens verkrijgbaar. Zie ook onder Djenggi

gebruikt bij:

112 bloedspuwing

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

144p Kamille *Matricaria recutita* (L.) Rauschert. *Matricaria chamomilla* L. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Dit kruid, in Europa welbekend, wordt in de Preanger door de bevolking aangeplant. De gedroogd bloemhoofdjes mengt men tezamen met de gedroogde bloemknoppen van patjar tjina onder de thee en noemt dit mengsel dan teh kembang. Kamille is in elke apotheek te bekomen. Een

Indisch surogaat voor de echte kamille is wedahan.

gebruikt bij:

500 hoest

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

145p Kanari Canarium indicum L. Canarium commune L. Burseraceae

Beschrijving Deze boom, die inheemsch is in de Molukken, wordt op Java veel als alleeboom aangeplant. De grootste vruchten krijgt men echter van een soort, die op Java in het geheel niet voorkomt, n.l. de Canarium amboinense Hochr..[pr:wordt ook tot C. indicum gerekend]

De kanarivruchten worden als Indisch surogaat voor amandelen gebruikt. In de Indische keuken worden ze veel gebruikt bij het maken van gebak.

Het vocht, dat uit de zaden geperst kan worden, wordt onder den naam van kanarizadenmelk aanbevolen voor zuigelingen met zwakke magen. Van de hand van Dr. Boorsma verscheen er indertijd een boekje over, dat nog te verkrijgen is en waar meerdere bijzonderheden omtrent deze kanarizadenmelk in gevonden worden. De olie, die uit de zaden wordt geperst, is zeer voedzaam en dient hij de bereiding van zalfjes. De boom zelf scheidt onder bepaalde omstandigheden een hars af, dat als getah kanari in den inlandschen medicijnhandel voorkomt. De elemi, die in de

Europeesche apotheken gebruikt wordt, is een product uit de Philippijnen afkomstig en heet daarom ook Manilla-elemi.

gebruikt bij:

739 Laxeermiddelen

798 Loomheid In de ledematen

973 Opwekkend middel

1216 Transpireermiddel

1440 Zog (middelen ter opwekking van het)

1450 Zuigelingenvoeding

item Indon. naam Latijnse naam Familie

146p kaneel Cinnamomum spec. Lauraceae

Beschrijving Kaneel is de takbast van verschillende Cinnamomum soorten. De echte kaneel komt van Ceylon en is afkomstig van de Cinnamomum verum J. Presl (C. zeylanicum Nees).

De Chineesche kaneel is afkomstig van C. aromaticum Men heeft ook getracht, deze op Java aan te planten. De inheemsche kaneel, die ook als Javakaneel een belangrijk uitvoerartikel is, is afkomstig van C. Burmannii. Op Sumatra kent men van deze laatste soort twee variëteiten, een, waarvan het jonge blad rood, en een, waarvan het jonge blad groen is. De eerstgenoemde geeft een kleinere hoeveelheid bast, maar van een hogere kwaliteit dan de tweede. Zie ook Cassia.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

147p Kangkoeng Ipomoea aquatica Forssk. Ipomoea reptans Poir. Convolvulaceae

Beschrijving Een kruipend kruid, dat op Java zeer welig groeit, vooral op vochtige plaatsen in poelen en slooten in het warme laagland.

Het is een geliefde groente, die hij de rijsttafel wordt genuttigd.

Er zijn verschillende variëteiten, die lang niet alle even goed en smakelijk zijn. Goede kangkoeng mag in het geheel niet bitter wezen.

Om kangkoeng goed te bereiden, wordt het gewasschen, de stelen verwijderd en dan eenigen tijd in zuiver water geweekt, alvorens het te koken. Kangkoengbladeren werken verkoelend en kalmeerend. Als groente gebruikt, werkt kangkoeng zeer gunstig op het gestel van zwangere vrouwen en op de aanstaande baby. De vrouwen zelf zullen minder braken en het kind zal een rustig en kalm gestel krijgen.

gebruikt bij:

19 Aambeien of haemorrhoiden

240 Buikziekte bij volwassenen - door haemorrhoiden

343 Eelt

983 984 Pokken (Spaansche)

1045 Slapeloosheid

1433 Zenuwhoofdpijn

1459 Zwangerschap

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

148p Kapas tahoen Gossypium barbadense L. var acuminatum (Roxb.) Masters Gossypium acuminatum Roxb. Malvaceae

Beschrijving Een forsche heester, die in alle warme landen groeit en een van de soorten is, waarvan de vruchten de katoen leveren. De zaden zijn oliehoudend. Voortplanting geschiedt door uitzaaien.

gebruikt bij:

86 Blaasaandoening

98 Blaasziekte

958 Oorpijn

1279 Urineeren (overmatig)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

149p Kapoelaga Amomum compactum Sol. ex Maton Amomum cardamomum Wind. Zingiberaceae

Beschrijving Deze struik groeit in West-Java in de lagere bergstreken en wordt aangeplant om de kleine ronde vruchtjes, die als specerij worden gebruikt en de echte Perzische kardemom best kunnen vervangen.

De echte kardemom wordt ter onderscheiding wel kapoelaga sabrang genoemd. Deze vruchtjes zijn wat aromatischer dan het inlandsche product, maar overigens worden beide door elkaar voor dezelfde de doeleinden gebruikt.

gebruikt bij:

32 Adem (onwelriekende)

278 Diarhee of buikloop herhaaldelijke aandrang met een moe gevoel in den buik en pijnlijk fundament

376 Fondament (pijnlijk)

516 Hoest (droge)

728 Kramp bij venerische ziekte

805 Maagkramp

965 Opgezet gevoel

item Indon. naam Ned. naam

29s Kapoer sirih kalkpoeder

Beschrijving is fijne gebluschte kalk, zooals die bij het sirih- pruimen wordt gebruikt. Het is geen bepaalde kwaliteit, maar onder dezen naam wordt de gebluschte kalk, die in verschillende recepten voorkomt, in het klein op de pasars verkocht.

gebruikt bij:

217 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

247 Cholera

252 Cholerine Hieronder verstaat men een lichte cholera

433 Gewrichtsontsteking

449 Griep

505 Hoest als gevolg van kouvatten

543 Huiduitslag (jeukerige)

534 539 Huiduitslag

583 Keelpijn

609 Knokkelkoorts

704 Kouvatten

719 Kraamvrouwenkoorts

867 Menstruatie (pijnlijke)

974 Panoe

1009 1013 1017 1020 1021 Rheumatiek

1026 Ringworm

1032 Rugpijn

1034 Schurft

1390 wonden bij het vee

item Indon. naam

30s Karang bang

Beschrijving Letterlijk: roode koraalsteen) is het zoogenaamde orgelkoraal Tubipora musica. Op de stranden van Java vindt men dikwijls stukken van dit koraal.

item Indon. naam

31s Kardemom

Beschrijving is een specerij, die via Singapore uit Perzie wordt geïmporteerd. Amomum cardamomum Overmatig gebruik schaadt de werking der maagsappen.

item Indon. naam

32s Karlsbaderzout

Beschrijving - Het kunstmatige Karlsbaderzout is in elke apotheek te bekomen.

gebruikt bij:

152 155 158 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

773 Leverziekte

item Indon. naam Latijnse naam Familie

150p Kasemek Diospyros kaki L.f. Ebenaceae

Beschrijving Deze fraaie plant is inheemsch in China en Japan. Zij groeit in vochtig bergklimaat. In de Preanger komt ze gecultiveerd en ook wel verwilderd voor.

Vermeerdering heeft plaats door het uitplanten van uitloopers, die van de moederplant worden afgestoken direct na de vruchtdracht en in den

Westmoesson worden uitgeplant. De plant bloeit in December. In September zijn de vruchten rijp, die dan een fraaie heldere oranje kleur hebben.

Veelal worden ze eerder geplukt en dan zijn ze geel.

gebruikt bij:

1110 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

item Indon. naam Ned. naam

33s Katel olie vet van een bepaalde spin, maar welke.

Opmerking(pr): Als U meer weet over dit simplex zou ik dat graag vernemen: piet@hoefsmid26.nl

Beschrijving is de olie, die gewonnen wordt uit het vet van een groote zwarte aardspin, de katel.

gebruikt bij:

460 Haargroei (bevorderen van den)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

151p Kates Carica papaya L. Caricaceae

Beschrijving Een boomachtig kruid, dat de merkwaardige eigenschap heeft, bijzonder snel te groeien. Uit zaad geplant, heeft men na zes maanden een houtachtigen stam van circa twee meter hoog, die al vrucht begint te dragen.

Er zijn mannelijke en vrouwelijke boomen. Aan de mannelijke bloeiwijzen komen nu en dan tweeslachtige bloemen voor, die zich na bevruchting tot een kates of papaja ontwikkelen. Zulke vruchten hangen dan in tegenstelling met de gewone aan een langen steel en heeten papaja gantoeng. Voor medicinaal gebruik worden in het bijzonder de deelen van deze mannelijke boomen genomen.

De vruchten, vooral de groote soorten, lijken veel op meloenen, maar zijn langwerpig van vorm. Het vruchtvleesch is zeer sappig en oranje van kleur. De zaden zijn zwart. De vrucht zelf is zeer verkoelend, doch werkt zeer gunstig op de maagsappen en heeft menig maag- en buiklijder genezen.

Toch is kates niet voor iedereen goed. Vrouwen met een uitgezette baarmoeder mogen geen kates eten en evenmin zij, die in de urine eiwit verliezen. Hysterische vrouwen en gallijders zullen op den duur van het gebruik van kates een gele gelaatskleur en gele handen krijgen.

Nierlijders krijgen na het eten van kates vreeselijken jeuk.

Lijders aan eczeem en vrouwen, die last hebben van witten vloed, mogen geen kates eten.

Onrijpe papaja kan men als groente stoven. Bij de rijsttafel worden er ook zeer smakelijke gerechten van bereid. De schil van jonge papaja scheidt bij beschadiging een vocht af, dat als getah papaja bekend is en geneeskrachtige eigenschappen heeft. Men moet er voor zorgen, dat dit vocht niet in de oogen komt. Dat zou blindheid ten gevolge kunnen hebben. Krijgt men door een ongeluk deze getah in het oog, wat bij kinderen nog wel eens kan voorkomen, dan is het best, het oog herhaaldelijk te wasschen en te betten ,met suikerwater.

De bladeren zijn koortswerend en oefenen bij mensch en dier een zuiverenden invloed uit. Paarden bijvoorbeeld, die minstens eens per week papjabladeren te eten krijgen, zullen vrij blijven van kolieken, maden, slijmophooping en z.

De bloemen zijn ook een gezond voedsel, dat het bloed zuivert en den eetlust opwekt. Men kan ze met melk en boter stoven. Ook wordt er wel tafelzuur van gemaakt.

De bloemen van de papaja gantoeng zijn wel eetbaar maar bitter. Om dien bitteren smaak te verdrijven, worden ze gekookt met jonge blaadjes van koeda-koedaan. Ook de wortels en de wortelbast zijn geneeskrachtig. De gestampte zaden worden zoowel in- als uitwendig gebruikt. Ze zijn verhittend en kunnen zelfs abortus veroorzaken.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

161 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

146 Brandwonden

191 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting van harde stof, omgeven door dof draderig slijm

187 Buikziekte bij zuigelingen

225 226 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden

287 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

266 Diarhee of buikloop

297 Diphtheritis

321 Dysenterie

350 356 Eetlust opwekkend middel

367 Endeldarmontsteking

372 373 Engelsche ziekte

378 Fondament (uitschieten van het)

388 Gal (afdrijven van de)

431 Gewrichtsaandoening

596 Kindervoeding
695 Koortswerende middelen
718 Kraamvrouwenkoorts
765 766 Leverziekte
801 Maagkramp
817 Maagkwalen
820 Maagsappen (opwekken van de)
827 832 833 Maden
842 843 Malaria
1275 Middelen ter bevordering van het urineeren
937 Ontlasting (moeilijke)
931 Ontlasting bij kinderen
978 Podagra
1050 Slapte In de spieren
1064 Slijmkoliek
1067 Speekselafscheiding (te overvloedige)
1128 Spijsvertering (Slechte)
1086 1092 Spruw (Indische)
1115 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften
1141 Steenpuisten
1212 Transpireermiddel
1348 1360 Witte vloed
1420 Wratten

item Indon. naam

34s Katjang

Beschrijving Nagenoeg alle peulvruchten worden door de inlanders katjang genoemd. De sperzieboon, die ook in Indië voor de Hollandsche tafel wordt gekweekt en waarvan evenals in Holland de peulen in hun geheel worden gegeten, noemen ze katjang boentjis. Peulen, doperwten en capucijners heeten alle katjang ertjis.

item Indon. naam

35s Katjang arab

Beschrijving zijn de gepofte ronde erwtjes, die als snoeperij worden verkocht en gevent. Naar alle waarschijnlijkheid worden deze uit

Engelsch-indië geïmporteerd.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

152p Katjang idjo *Vigna radiata* (L.) Wilczek *Phaseolus radiatus* L. Fabaceae-Faboideae
(Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Deze oude cultuurplant wordt nog veel op sawahs als tweede gewas geteeld. Het gebruik is zeer groot. De import uit Rangoon en andere plaatsen overtreft vere, hetgeen wordt uitgevoerd.

Katjang idjo is rijk aan vitamines en daarom een zeer gezond voedsel.

Van algemeene bekendheid is, dat voeding met katjang idjo een voornaam bestrijdingsmiddel is van beri-beri. De kleine ronde boontjes bevatten veel eiwit. Ze zijn laxeerend en opwekkend.

Zwakke mensen met een droefgeestig humeur moeten katjang idjo soep met kippenbouillon gebruiken. Ook voor bleekzuchtige en lusteloze kinderen is dit een goede kost. Voor leverlijders en haemorrhoidenpatiënten wordt het eten van katjang idjo een paar maal per week warm aanbevolen.

Van de geweeekte boontjes, tot meel gestampt, maakt men satroe, een inlandsche soort koekjes en andere versnaperingen, die bijzonder geschikt zijn, om aan zwakke en bleekzuchtige kinderen toe te dienen.

Katjang idjo, vooral de geïmporteerde kleine soorten, laat men kiemen en na verwijdering van de zaadhuidjes vormen de kleine kiemplantjes de tao ge, die een belangrijk bestanddeel vormt van verschillende Chineesche gerechten en bijvoorbeeld ook in gado-gado voorkomt.

Tao ge koopt men nooit op den pasar. Voor de bereiding aan huis vindt de lezer de aanwijzingen in het Aanhangsel. Tao ge wordt n.l. veelal ongekookt genuttigd en wat men op den pasar koopt, is maar alte vaak in besmet kaliwater gekiemd. Ten slotte nog de waarschuwing, dat vrouwen met een vergroote baarmoeder geen tao ge mogen eten.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

78 Beri-Beri

103 Bleekzucht bij kinderen

372 Engelsche ziekte

597 Kindervoeding

770 Leverziekte

1310 1311 Verzwikking

1455 Zwakken en zieken

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

153p Katjang kedele *Glycine max* (L.) Merr. *Glycine soja* Sieb. et Zucc. Fabaceae-Faboideae
(Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Vooral deze katjang wordt in enorme hoeveelheden verbouwd. Het verbruik is echter zoo groot, dat van een uitvoeroverschot geen sprake is. De hier gekweekte soorten bevatten veel olie. Wereldleverancier van de katjang kedele of, zooals ze in den wereldhandel heeten, de sojaboonen, is Mandsjoerije.

Van kedele wordt volgens het recept, dat men in het Aanhangsel vindt, door elke huismoeder op eenvoudige wijze brood gebakken, dat uitstekend is voor lijders aan suikerziekte. De zwarte katjang kedele wordt gebruikt om er inlandsche soja of ketjop uit te bereiden. De geelbruine wordt voornamelijk verwerkt tot tempe, dat is een door schimmelwerking omgezet meelproduct, dat in grijze koeken op de pasars verkocht wordt en tot tao hoe en tao tjo wordt verwerkt, een consumptie artikel, dat door Chineezers en ook wel door inlanders wordt gemaakt en dient voor de bereiding van zeer voedzame gerechten.

gebruikt bij:

80 Bevalling

372 Engelsche ziekte

597 Kindervoeding

1183 Suikerziekte

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

154p Katjang landjaran, katjang pandjang *Vigna unguiculata* (L.) Walp. *Vigna sinensis* Endl. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Een windend kruid met peulen, die wel drie kwart meter lang kunnen worden. De bladeren, die op den pasar lembajoeng worden genoemd, worden als groente genuttigd en dienen als veevoeder. De geheele plant is een goede groenbemester. De Javanen gebruiken de in stukjes gesneden peulen in verschillende gerechten. Ze vormen bovendien een aanvullend voedingsmiddel, wanneer de rijst duur is. De gedroogde boonen, die in verschillende kleuren voorkomen, worden, zooals de Hollandsche bruine boonen, gekookt en dan met geraspte klapper gegeten.

gebruikt bij:

596 597 Kindervoeding

1442 Zog (middelen ter opwekking van het)

1448 Zoogen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

155p Katjang tanah *Arachis hypogaea* L. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Dit zijn de bekende aardnoten, die tegenwoordig een belangrijk uitvoerproduct vormen en de voornaamste grondstof zijn voor de fabricatie van de Delftsche slaolie en ook in groote hoeveelheden naar de margarinefabrieken gaan. In Indië wordt ook olie gewonnen uit deze katjang, maar het product staat achter bij het Europeesche.

De gedroogde peulen worden, met zout gekookt, als katjang reboes gegeten of vormen, geroosterd tot katjang goreng, een welkome versnapering.

Het eigenaardige van deze plant is, dat na de bevruchting, die boven den grond plaats heeft, de bloembodem uitgroeit tot een steeltje, dat zich in den grond boort. Eerst dan begint de ontwikkeling van de eigenlijke peul. De inlanders planten bij voorkeur de soorten, die na drie of vier maanden oogstbaar zijn. Een soort, die vijf tot zeven maanden noodig heeft, om rijpe peulen te leveren, is de zoogenaamde katjang tjina, die veelal wordt aangeplant, om het loof, dat als veevoeder dienst doet.

gebruikt bij:

5 Aambeien of haemorrhoiden

741 Laxeermiddelen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

156p Kedawoeng *Parkia biglobosa* Benth. Fabaceae-Mimosoideae (Leguminosae, Mimosaceae)

Beschrijving Deze groote boom komt op Java beneden 500 m zeehoogte zeer algemeen voor en is na verwant aan de pete. De boontjes van de kedawoeng worden dan ook wel als surogaat voor peteboonen gebruikt. Ze zijn echter bitter.

Gepofte boonen gebruikt men wel tegen kolieken. Ze worden daartoe als koffie gebrand, maar mogen niet verkolen. De gebrande boonen worden geschild en dan tot poeder gestampt.

De rijpe zaden zijn overal bij de inlandsche medicijnhandelaren te bekomen. De Javanen mengen ze in alle medicijnen, die ze aan kraamvrouwen toedienen. Inderdaad doen ze de kraamvrouw veel goed en wanneer de moeder het kind zelf zoogt, zal dit ook veel minder last hebben van opgezetheid.

gebruikt bij:

174 Buikziekte bij kinderen - Dunne schuimige ontlasting

191 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting van harde stof, omgeven door dof draderig slijm

193 195 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

282 Diarhee of buikloop met nu en dan een paar kleine bloed aderen in de ontlasting

274 Diarhee of buikloop

309 Dysenterie

408 Galsteenkoliek

613 Koliek

714 Kraamvrouwen

866 Menstruatie (pijnlijke)

1342 Windkoliek

item Indon. naam

36s Kedji beling

Beschrijving Onder dezen naam rangschikt de Javaan alle planten, waarvan de sappen de eigenschap hebben, om steen te vergruizen. Enkele meer bekende en veel gebruikte soorten worden in dit boek en in den bijbehorenden plantenatlas ter onderscheiding met nummer aangeduid.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

157p Kedji beling No. 1 *Desmodium gangeticum* (L.) DC. Fabaceae-Faboideae
(Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Een kruid, dat op Java van de kust tot op 1300 m zeehoogte voorkomt op licht beschaduwde en droog terrein. Het plantje heeft onbeduidende witte of rose bloempjes.

Als steenvergruizend middel werkt het vrij zwak, maar het bevordert sterk de urineloozing. Men mag daarom nimmer meer dan zeven kleine, of vijf groote blaadjes op eenmaal gebruiken. Dat is zoo ongeveer 2 gram vers of 3 1/2 gram gedroogd blad. De bladeren kunnen gedroogd in voorraad worden gehouden. De plant wordt voortgekweekt uit zaad.

gebruikt bij:

402 Galsteen

910 911 Nierlijden

1339 Waterzucht

item Indon. naam Latijnse naam Familie

158p Kedji beling No. 2 *Clerodendrum calamitosum* L. Lamiaceae (Labiatae, Verbenaceae)

Beschrijving Dit heestertje komt in de laagvlakte voor tot op 750 m zee hoogte en is vrij algemeen. Ook wordt het als sierplant op de erven geplaatst. Het heeft aardige roomkleurige bloemen. Het sap is zeer werkzaam, doch verliest door drogen veel van zijn kracht. Voor een dosis mag men niet meer nemen dan negen middelmatige of zeven groote bladeren.

Om tegelijk het urineeren te bevorderen, worden ze gemengd met de hiervoor genoemde kedji beling No. 1 en omdat de smaak van kedji beling

No. 2 minder aangenaam is, doet men er nog dao meniran bij, dat de maagsappen opwekt.

gebruikt bij:

911 Nierlijden

item Indon. naam Latijnse naam Familie

159p Kedji beling No. 3 *Ruellia napifera* Zoll.et Mor. Acanthaceae

Beschrijving Dit kruid met langwerpige blaadjes groeit juist als andijvie vlak bij den grond. De licht lilakleurige bloemen hebben vijf kroonblaadjes. Het blad is ruw en heeft een bruinroode nerf. De zaden zijn uiterst klein.

De plant groeit in de warmte, zoowel als in de koude. Wil men haar voor de bladeren op eigen erf kweeken, dan moet ze goed worden bemest.

De bladeren kunnen, zonder aan kracht te verliezen, worden gedroogd.

gebruikt bij:

917 918 Niersteen.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

160p Kedji beling No. 4 *Strobilanthes crispus* (L.) Blume Acanthaceae

Beschrijving Dit struikachtig gewas komt op Java in het wild voor, meestal in het warme laagland. Het wordt ,om het nut, dat men van de bladeren trekt, ook veel op de erven aangeplant en het leent zich uitstekend voor pagers.

Het vocht uit de bladeren is zoo scherp, dat, naar men beweert, slangen en ander ongedierte het niet wagen, door een haag van deze planten te dringen. De Javanen noemen de plant enjoh kelo.

De plant laat zich gemakkelijk stekken en vermenigvuldigt zich door middel van onderaardsche uitloopers. Elk takje, dat den grond raakt, schiet wortel en vormt zoo een nieuw plantje, dat gemakkelijk van de moederplant kan worden gescheiden.

De beste variëteit is die met de kleine gele bloemen. De bladeren zijn eenigszins ruw.

Het gebruik van enjoh kelo is op den duur te scherp voor de ingewanden.

Men mag dit middel hoogstens gedurende vijf maanden achtereen toepassen.

Veel van het schadelijke kan men wegnemen, door er daoën woengoe onder te mengen.

gebruikt bij:

71 Beet (vergiftige)

93 Blaassteen

400 Galsteen

605 Klem

757 Laxeermiddelen

914 918 Niersteen.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

161p gempoor watoe *Acetabularia major* V. Martens Dasycladaceae

Beschrijving Als Kedji beling moet ook nog worden aangemerkt de gempoor watoe *A. major* een alg, die aan de kust van Japara voorkomt. Deze alg heeft het vermogen, zuur af te scheiden en zoo holten in steenen te boren om daarin te wortelen.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

162p Kedondong *Spondias cytherea* Sonn. *Spondias dulcis* Forst. Anacardiaceae

Beschrijving Een vruchtboom, die in de Molukken inheemsch is en op Java alleen gecultiveerd voorkomt.

De vruchten zijn rauw, haast niet te eten, omdat de vezels moeilijk verteren. Gestoofd met suiker en dan gezeefd, vormen ze een zeer smakelijk gerecht.

De getah van den boom veroorzaakt bij kinderen huiduitslag en jeukingen.

De bladeren worden door de inlandsche vrouwen, vermengd met andere kruiden, gebruikt na de bevalling, om het lichaam te zuiveren.

Voor medicinaal gebruik neemt men op Java ook wel de bladeren van de verwante soort *Spondias pinnata*, die daar wel inheemsch is, maar slechtere vruchten geeft.

gebruikt bij:

1451 Zuivering na de bevalling

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

163p Kelembak *Rheum officinale* Baill. *Rheum spec.* Polygonaceae

Beschrijving Deze, hier van China ingevoerde wortel, is de rabarber, die bij geen inlandschen medicijnverkooper ontbreekt. In Indië wordt kelembak niet gecultiveerd, doch komt, in het wild groeiend, wel voor. Aan den geïmporteerden wortel is de voorkeur te geven. Een rabarbersoort, n.l. de *R. rhabarbarum*, wordt ook in Indië tegenwoordig als groente gekweekt en komt ook wel als sierplant in tuinen voor. Zie Rabarber.

gebruikt bij:

21 Aambeien of haemorrhoiden

191 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting van harde stof, omgeven door dof draderig slijm

230 Buikziekte bij volwassenen - gevolg van endeldarmonsteking

234 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte

396 Galkoorts

758 Laxeermiddelen

841 Malaria

1098 Spruw (Indische)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

164p Kelor,klengtang *Moringa oleifera* Lam. Moringaceae

Beschrijving Deze kleine boom met gezwollen wortels en ijle kroon komt op Java voor tot op 300 m zeehoogte. Hij bloeit met geurige witte bloemen.

De wortel is naar reuk en smaak niet van den mierikswortel te onderscheiden. Fijn gemaakt tot een papje, wordt deze uitwendig gebruikt tegen reumatiek, hoofdpijn enz. Men mag dit pappen niet te lang voortzetten, want het sap veroorzaakt blaren op de huid, die zeer pijnlijk zijn.

De getah kelor, dat is de gom, die bij beschadiging uit den bast vloeit, is aanvankelijk wit doch wordt, aan de lucht blootgesteld, spoedig bruin. De bladeren, die naar mosterd smaken, worden wel gegeten, doch zijn verboden voor reumatische mensen. De driehoekige vruchten, die men op Java klentang noemt, zijn zeer smakelijk als toespis bij de rijsttafel, maar eveneens slecht voor lijders aan reumatiek. Blendok kelor is de getah die uitvloeit, wanneer de kelor aan den stam door insecten wordt beschadigd. Deze getah is aanvankelijk wit, doch wordt aan de lucht blootgesteld, spoedig donkerbruin. Ze lost in water niet op, maar zwelt wel, wanneer ze in water wordt gedompeld.

gebruikt bij:

218 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

521 Hoofdpijn door kouvatten

1010 Rheumatiek

1043 Slaap (onrustige)

1066 Speekselafscheiding (te overvloedige)

1308 Verzwikking

item Indon. naam Latijnse naam Familie

165p Kemadejan Loranthus spec. Loranthaceae

Beschrijving Deze javaansche naam wordt ook wel kemladejan geschreven. De maleische naam is kajoe menoempang of kajoe pindah. Het zijn woekerplanten die op verschillende boomen voorkomen en vaak oorzaak zijn dat geheele takken afsterven, bijvoorbeeld van den peteboom. De verschillende soorten worden genoemd naar de boomen waar ze op voorkomen. Als medicijn dienen bijv. de kemadejan dalima poetih en de kemadejan kelor.

gebruikt bij:

855 Mazelen

982 Pokken

1413 Wormen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

166p Kemangi Ocimum americanum L. Ocimum basilicum L.f. f. citratum Back. Lamiaceae (Labiatae)

Beschrijving Dit welriekende plantje is een soort selasih. Het heeft groene stengels, groene bladstelen en witte bloemen. De plant wordt veel gekweekt langs terasranden en op sawahs.

De bladeren hebben een kalmeerende werking en verdrijven lichaamsgassen.

Ze worden ook gebruikt, om visch- en vleeschgerechten te kruiden. De vruchtjes zijn een bekend genotmiddel en worden gebruikt op dezelfde wijze als selasih. Men weekt ze in water, waardoor de vruchtwand opzwelt tot een geleachtige massa, die met stroop of suiker een verkoelenden drank maakt.

gebruikt bij:

145 Braken (tegen het)

414 Gassen

725 Kramp

740 Laxeermiddelen

804 Maagkramp

1171 Stuipen

1426 Zenuwachtigheid

1444 Zog (middelen ter opwekking van het)

1447 Zoogen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

167p Kemarogan *Coccinia grandis* (L.) Voigt. *Coccinia cordifolia* Cogn. Cucurbitaceae

Beschrijving Een klimplant, die ook wel papasan genoemd wordt. De oude stengels, die zeer dik kunnen worden, zien er uit, alsof verschillende zijn samengegroeid.

Volgens de inlanders zijn alle deelen van deze plant geneeskrachtig en er is velerlei gebruik van bekend. De kleine komkommerachtige vruchten worden gekookt gegeten en de jonge ook wel geconfijt. De bladeren zijn glad in tegenstelling met die van de volgende plant met denzelfden inlandschen naam.

gebruikt bij:

162d Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

168p Kemagoran *Gymnopetalum chinense* (Lour.) Merr. *Gymnopetalum leucostictum* Miq. Cucurbitaceae

Beschrijving Een liggend kruid, dat in de laagvlakte op Java zeer algemeen is, vooral op zonnige plaatsen. Evenals de voorgaande heeft deze komkommerachtige vruchten.

Als de vruchten rijp zijn, hebben ze een roode kleur. Onrijp zijn ze bitter en worden na verwijdering van de zaden wel geconfijt. Deze plant heeft ruige bladeren, witte bloemen en ranken aan de stengels.

gebruikt bij:

348 Eetlust opwekkend middel

1017 Rheumatiek

1358 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

169p Kembang poekoel ampat *Mirabilis jalapa* L. Nyctaginaceae

Beschrijving Deze plant, die veel als sierplant in tuinen wordt geplaatst, groeit zoowel in het warme laagland als in het meer gematigde klimaat van de lagere bergstreken.

De fraaie bloemen, die in verschillende kleuren voorkomen, zijn trompetvormig. Ze gaan tegen het vallen van den avond open en sluiten zich voor zonsopgang weder. De bladeren doen in korten tijd negenoogen en steenpuisten rijpen.

Van het fijne meel uit de zaden maakt men bedak, waartegen echter gewaarschuwd moet worden, omdat dit poeder vaak bruine vlekken op het gelaat veroorzaakt.

gebruikt bij:

895 Negenooog

994 Puisten

1145 Steenpuisten

item Indon. naam Latijnse naam Familie

170p Kembang sepatoe Hibiscus rosa-sinensis L. Malvaceae

Beschrijving Deze bekende sierheester komt voor met enkele en met dubbele bloemen.

Hij is zeer verbreid, doch wordt desniettemin nergens in het wild groeiend aangetroffen.

De roode bloemen gebruikt men in de indische keuken als kleurmiddel.

gebruikt bij:

139 Borstkwaal

636 Koorts

1053 Slijm

item Indon. naam Latijnse naam Familie

171p Kembang teleng Clitoria ternatea L. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Een klimmend kruid, dat op Java voorkomt tot op 700 m zeehoogte en vaak als sierplant op de erven wordt gekweekt. Er bestaat een variëteit met witte en een met blauwe bloemen.

De zoete blauwe bloemen worden gebruikt om gebak te kleuren. Van de variëteit met witte bloemen wordt een atreksel van den wortel als bloedzuiverend middel gedronken.

gebruikt bij:

29 Abcessen

126 Bloedzuiverend middel

132 Bloedzweer

item Indon. naam Latijnse naam Familie

172p Kemiri Aleurites moluccana (L.) Willd. Euphorbiaceae

Beschrijving Deze hoge boom wordt in alle kampongs aangeplant. Hij groeit het best in eenigszins gematigd klimaat en draagt dan overvloedig vruchten. De boom is gemakkelijk te herkennen aan de bladeren, die aan de onderzijde wit zijn.

Uit de zaden wordt kemiriolie gemaakt, die dienstig is voor wonden en voor het haar wordt gebruikt. Voor de bereiding van deze olie wordt verwezen naar het Aanhangel. Voordat de petroleum in Indië bij de inlanders populair was, werd kemiriolie algemeen als lampolie gebruikt.

Van de gestampte zaden maakte men vroeger zelfs kaarsen.

gebruikt bij:

399 Galsteen

461 Haaruitval

467 Haarverzorging

895 Negenoo

1159 Stopmiddel

1393 wonden (verzachten en opdrogen van)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

173p Kemlandingan Leucaena leucocephala (Lam.) de Wit Leucaena glauca Benth. Fabaceae-Mimosoideae (Leguminosae, Mimosaceae)

Beschrijving Een boompje met fraaie lichtgroene samengestelde bladeren, dat op Java overal wordt aangetroffen tot op 1500 m zeehoogte.

De zaden zitten in peulen en worden door de bevolking zoowel rauw als gekookt gegeten. Een vorm met kleinere peulen noemen de Javanen lamtara en als zoodanig is deze boom den planters welbekend, die hem gebruiken als pagerplant, als schaduwboom, als windhaag en als groenbemester.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

174p Kemoekoes Piper cubeba L.f. Piperaceae

Beschrijving Deze klimplant, die groeit als peper en sirih, komt wildgroeiend voor in het westelijk deel van den Archipel. Op Java ziet men ze vaak aangeplant op koffie- en cacao-ondernemingen. In de Europeesche geneeskunde worden de vruchten onder den naam van Fructus Cubebae of staartpeper gebruikt tegen gonorrhoe. De werking is verwarmend en opdrogend. Reuk en smaak zijn aromatisch.

Ook in Indische medicijnen tegen venerische ziekten komt vaak kemoekoes voor.

gebruikt bij:

274 Diarhee of buikloop

1215 1218 Transpireermiddel

1284 Venerische ziekte

1357 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

175p Kemoening *Murraya paniculata* (L.) Jack. Rutaceae

Beschrijving Deze boomheester wordt alom aangekweekt om de fraaie sterk riekende witte bloemen, voornamelijk in de heete kuststreken.

De geur der bloemen veroorzaakt op den langen duur dikwijls hoofdpijn.

De bladeren zijn geneeskrachtig evenals de olie uit den gebranden bast gewonnen.

gebruikt bij:

592 Kiespijn

1285 Venerische ziekte

1304 Vervetting

item Indon. naam Latijnse naam Familie

176p Kenanga *Cananga odorata* (Lam.) Hook.f. et Thomson Annonaceae

Beschrijving Deze boom, die wildgroeiend voorkomt tot op 1200 m zeehoogte plant men in de desa's en ook in de hoofdplaatsen veel om zijn welriekende bloemen. De bast is geneeskrachtig. Uit de bladeren verkrijgt men door distillatie de kenanga olie. Het hout van den kenanga is zeer broos, zoodat men aan de jeugd het klimmen in kenangaboomen moet verbieden.

gebruikt bij:

424 Geelzucht

546 Huiduitslag (rimpellge), overigens veel gelijkend op panoe

635 Koorts

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

177p Kendal *Cordia dichotoma* G. Forst. *Cordia obliqua* Willd. Boraginaceae

Beschrijving Een boom, die op Java algemeen voorkomt tot op 700 m zeehoogte. De schors en de bladeren zijn geneeskrachtig.

De boom draagt vruchten, die licht rood worden en glimmend glad zijn als kersen en zoo ,overvloedig, dat de takken er van doorbuigen.

gebruikt bij:

627 Koorts

849 Malaria

856 857 Mazelen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

178p Kentang djawa *Plectanthis rotundifolius* (Poir.) Speng. *Coleus tuberosus* Benth. Lamiaceae (Labiatae)

Beschrijving Een plant met sappige kantige stengels en donker violette bloemen. Aan de wortels ontwikkelen zich knollen zooals aardappelen. Deze knollen zijn kleiner en behalve de heel jonge uitwendig zwart. Ze worden gekookt of soms ook wel rauw gegeten.

De vermenigvuldiging geschiedt door stekken. De Javaansche naam voor deze knollen is gembili.

gebruikt bij:

437 Gezwollen (branderige)

1396 wonden (verzachten en opdrogen van)

item Indon. naam

37s Kentang djawa

Beschrijving is ook de naam voor een van de beste variëteiten aardappels, welke in indie worden aangeplant. Ze zijn wat geel van kleur, maar zeer smakelijk en hebben minder last van ziekten dan verschillende andere variëteiten, die voor de Europeesche tafel gekweekt worden. Zie Aardappel.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

179p Kentji, selada aer *Roripa nasturtium-aquaticum* (L.) Hayek. *Nasturtium officinale* R.Br. Brassicaceae

Beschrijving Een sterk vertakt moeraskruid, de Hollandsche witte waterkers, die in het gebergte wel gekweekt wordt. De cultuur slaagt alleen in helder stroomend water. De jonge topstukken zijn dan malsch en zoet. Zijn de omstandigheden niet gunstig, dan is de groei trager en smaakt de waterkers bitter.

In West-Java is dit kruid geregeld op de pasars verkrijgbaar.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

596 Kindervoeding

904 Nicotine-vergiftiging

item Indon. naam Latijnse naam Familie

180p Kentjoer Kaempferia galanga L. Zingiberaceae

Beschrijving Deze plant wordt veelvuldig gekweekt, liefst in lossen grond in gematigd klimaat.

De bladeren blijven zeer laag. De wortels nemen spoedig veel plaats in en putten den grond sterk uit. Ze zijn zeer aromatisch, werken verwarmend en staan bij de bevolking in hoog aanzien. Als de kentjoer bij den aanvang van den Oost-moesson het blad verliest, graaft men de wortels uit. De knolletjes kunnen tegen het begin van den West-moesson weer worden uitgeplant.

gebruikt bij:

309 Dysenterie

515 Hoest (droge)

615 Koliek

703 Kouvatten

786 Longtering

818 Maagkwalen

958 Oorpijn

1091 Spruw (Indische)

1214 Transpireermiddel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

181p Kepel Stelechocarpus burahol (Blume) Hook.f. & Thomson Annonaceae

Beschrijving Deze vruchtboom komt op Java in het heuvelland voor. De bruinachtige vruchten groeien tegen den stam aan. Ze geven aan de urine een geur van viooltjes en worden daarom gegeten, om de sterke lucht van stinkende urine weg te nemen.

De boewah kepel zuiveren de nieren en andere organen. Volgens het

Javaansche bijgeloof moeten zwangere vrouwen deze vruchten eten, om mooie kinderen te baren. In vroeger tijden stond de boom in Midden-Java in zoo hoog aanzien, dat het den minderen verboden was, er van te eten.

Ze werden uitsluitend in de kratons geplant voor de landsgrooten.

gebruikt bij:

906 Nieren (zuivering van de)

1251 Urine (stinkende)

1457 Zwangerschap

item Indon. naam Latijnse naam Familie

182p Kerklelie *Lilium candidum* L. Liliaceae

Beschrijving Deze plant met haar fraaie bloemen wordt in indie in de bergstreken aangeplant.

De bloembladen legt men in olijfolie, tot ze geheel zijn opgelost. Deze olie verzacht en heelt wonden.

gebruikt bij:

141 Borstpijn

443 Gezwollen (etterige)

1395 wonden (verzachten en opdrogen van)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

183p Kesambi, ketjatil (java), ketjatjil (midden java) *Schleichera oleosa* (Lour) Oken Sapindaceae

Beschrijving Deze boom wordt op java beneden 1000 m zeehoogte aangetroffen in de djati-bosschen.

De zaden leveren de beroemde Makasser-olie die voor het hoofdhaar wordt gebruikt.

gebruikt bij:

458 Haargroei (bevorderen van den)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

184p Ketan *Oryza glutinosa* Lour. *Oryza sativa* L. var. *glutinosa* (Lour.) Koern. Poaceae (Graminea)

Beschrijving Deze rijstsoort, de zoogenaamde kleefrijst, is den Indischen menschen wel bekend. Eigenlijk zijn er verschillende variëteiten, die onderscheiden worden in zwarte en witte ketan.

De zwarte ketan, ketan iring of ketan itam, wordt voor het voedzaamst gehouden.

Van ketan in het algemeen mag men niet te veel eten, omdat ze moeilijk te verteren is. Dagelijks gebruik veroorzaakt slechten stoelgang. Voor kinderen is ketan te zwaar en ze is ook af te raden voor buiklijders. Inlanders, die zwaren veldarbeid verrichten, zullen van het eten van ketan echter geen bezwaren ondervinden.

Bij paarden wekt het eten van ketan hevige kolieken op.

Merang van ketan itam wordt in den inlandschen medicijnhandel verkocht. Evenals merang van andere rijstsoorten wordt het voor haarwassching gebruikt, terwijl aftreksels ook wei voor inwendig gebruik bestemd zijn. Het heeft, naar bekend, een abortieve werking. Voor de toepassing wordt verwezen naar recept

gebruikt bij:

1165 Storting na de bevalling

item Indon. naam Latijnse naam Familie

185p Ketapang Terminalia catappa L. Combretaceae

Beschrijving Een groote boom, die op Java alleen dicht bij de kust voorkomt. Er zijn variëteiten met roode en met gele vruchten. Van beide is de pit voedzaam en laxeerend.

Zwangere vrouwen moeten ze dagelijks eten; ze bevorderen den stoelgang en de ontwikkeling der borsten.

Overdadig gebruik veroorzaakt buikloop.

In de Indische keuken zijn ze beter ter vervanging van amandelen dan kanarizaden.

De boom wordt uit zaden voortgeteeld.

gebruikt bij:

162c Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

138 Borsten (ontwikkeling van de)

755 Laxeermiddelen

939 Ontlasting (moeilijke)

1441 Zog (middelen ter opwekking van het)

1460 Zwangerschap

item Indon. naam Latijnse naam Familie

186p Ketela nl:bataat, zoete aardappel Ipomoea batatas (L.) Lam. Convolvulaceae

Beschrijving Dit kruipende kruid levert de voedzame verkoelende knollen, ook wel bataten genaamd, die een voorname plaats innemen onder de inlandsche voedingsgewassen.

Men eet ze gekookt, gestoomd of gepoft. Ze gaan gauw tegenstaan en veroorzaken opgeblazenheid vooral bij vrouwen, die reeds veel kinderen hebben gehad. Voor buiklijders en leverlijders zijn ze ongeschikt.

gebruikt bij:

1381 wonden (jeukerige)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

187p Ketela pohoeng Manihot esculenta Crantz Manihot utilissima Pohl. Euphorbiaceae

Beschrijving Deze heesterachtige plant wordt overal op Java door de bevolking gecultiveerd. De wortels zijn een zeer belangrijk voedingsmiddel. Het zijn de bekende cassavewortels, waaruit het cassavemeel wordt bereid.

De gedroogde rauwe wortels heeten gaplek en worden veelal in min of meer primitieve Chineesche fabriekjes tot gaplekmeel verwerkt en vormen een zeer belangrijk uitvoerartikel.

In de laatste jaren wordt de cassave ook op Europeesch geleide ondernemingen aangeplant en het meel op meer geperfectioneerde wijze verwerkt tot tapioca.

Voor zieken in het algemeen en voor buiklijders in het bijzonder is tapioca niet zoo goed als arrowroot. Het eten van de bereide wortels is verkoelend. Zwakke magen kunnen ze niet verdragen en leverlijders mogen ze niet gebruiken.

Het eten van cassavewortels veroorzaakt een onaangenaam opgezet gevoel.

Het heet, dat de stekken, die omgekeerd in den grond geplant worden, giftige wortels krijgen. De nadeelige werking wordt verminderd door het koken. Worden ze echter gepoft genuttigd, zooals de Javaan ze gaarne eet, dan zijn ze zeer schadelijk en kan het gebruik den dood tengevolge hebben. De verschijnselen zijn: gedurig braken, vreeselijke benauwdheid, krampen, zwakke polsslag, grauwe gelaatskleur met ingezonken oogen en moeilijke urineloozing. Als tegengif dienen de Javanen den patiënt rauw bloed toe van een ajam tjemani, dat is een kip met zwart vel, zwarte veeren en zwarte pooten.

De jonge bladeren worden als groente gegeten. De variëteit met roode stelen en roode bladnerven is speciaal aan te bevelen voor dysenterie- en buiklijders. Ze werken verkoelend en wekken moedelooze patiënten op.

gebruikt bij:

162h Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

79 Beri-Beri

972 Opwekkend middel

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

188p Ketepeng tjina *Senna alata* (L.) Roxb. *Cassia alata* L. Fabaceae-Caesalpinioideae
(Leguminosae, Caesalpinaceae)

Beschrijving Een heester, die tot op 1400 m zeehoogte op Java voorkomt en bij voorkeur op vochtige plaatsen groeit. Hij wordt ook wel als sierheester gekweekt.

Bij Australische paarden geneest men schurft, door de huid twee maal daags in te wrijven met een mengsel van de bladeren van ketepeng tjina en sirihkalk.

De plant wordt uit zaad gekweekt.

Een variëteit, die wat forscher is met zeer ,donker paarse stelen en nerven en donker oranje bloemen, wordt ketepeng kebo genoemd.

gebruikt bij:

347 Eeltwonden

539 Huiduitslag

750 Laxeermiddelen

834 Maden

975 Panoe kemibang

1026 1028 Ringworm

item Indon. naam Latijnse naam Familie

189p Ketimoen *Cucumis sativus* L. Cucurbitaceae

Beschrijving Deze plant, de komkommerplant, groeit overal en is bekend om de verkoelende werking van haar sappen.

Het sap is heilzaam voor galsteenlijders. Ze moeten het lepelsgewijs innemen, met kleine hoeveelheden aanvangende, tot de maag er aan gewend is. De goede gevolgen zal men spoedig kunnen waarnemen.

De vruchten zijn niet geschikt voor buiklijders en voor patiënten met zwakke magen.

Ketimoen wordt over het algemeen door veel mensen slecht verdragen. Dat komt, omdat men veelal het sap weggooit. Maakt men komkommersla aan met al het sap dat de vrucht bevat, dan zal men er veel minder last van hebben.

In tijden, als er cholera heerscht, mag men deze vrucht in het geheel niet nuttigen.

gebruikt bij:

398 Galsteen

677 Koorts bij kleine kinderen

630 Koorts

1273 Middelen ter bevordering van het urineeren

906 Nieren (zuivering van de)

920 Niersteen.

1074 1075 Sproeten

1106 1107 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

1179 Stuipe

1226 1227 Typhus

1316 Vlekken op de huid

item Indon. naam

38s Ketjatil

Beschrijving is de javaansche naam voor de kesambizaden die in Midden Java ketjatijl worden genoemd

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

190p Ketjipir Blumeodendron tokbrai (Blume) J.J. Smith Blumeodendron elateriospermum J.J. Smith
Euphorbiaceae

Opmerking(pr): Het genus Blumeodendron binnen Euphorbiaceae bestaat uit bomen.

Binnen deze familie komen wel klimplanten voor, maar peulen beslist niet.

Ketjipir is de Indonesische naam voor Psophocarpus tetragonolobus (L.) DC., de vleugelboon, en dat is een windend kruid met eetbare peulen.

Beschrijving Een windend kruid, dat veel op de erven en op sawahdijkjes wordt aangeplant.

De bladeren en de jonge spruiten worden als groente gegeten.

Een aftreksel wordt geneeskrachtig geacht.

De peulen worden zoowel jong als oud bij de rijsttafel gebruikt en werken bloedzuiverend.

Zwangere vrouwen, die aan huiduitslag lijden of huidzweren hebben tengevolge van venerische ziekte, dan wel wier mannen door zulke ziekte zijn aangetast, moeten tijdens de zwangerschap veel ketjipir eten, vermengd met temoe ireng, en ze moeten dit volhouden tijdens het zoogen ter voorkoming van besmetting van het kind.

gebruikt bij:

596 Kindervoeding

606 Klierachtigheid bij kinderen

713 Kraamvrouwen

1449 Zoogen

1461 Zwangerschap

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

191p Ketjoeboeng Datura metel L. Datura fastuosa L. Solanaceae

Beschrijving Deze heester met dikke houtachtige takken, komt onder drie vormen voor, namelijk een variëteit met witte bloemen, een met kleine enkele bloemen, ook wel ketjoeboeng kasihan genaamd, en een met groote dubbele donker paarse bloemen, de ketjoeboeng merah of ketjoeboeng itam.

De bloemen heeten giftig te zijn, de witte het ergst. Wetenschappelijk onderzoek heeft uitgewezen, dat die giftigheid niet zoo erg is.

De plant wordt vermenigvuldigd door stekken, zoowel als uit zaad.

De rook van gedroogde bloemen of zaden werkt verdoovend. Door dezen rook bijvoorbeeld met behulp van een bamboe kokertje in gesloten kamers te blazen, treedt bij hen, die zich daarin bevinden, een bedwelming op, die een vasten slaap tengevolge heeft. Naar het heet, wordt dit middel wel toegepast door dieven, om het operatieterrein veiliger te maken.

Bij ketjoeboeng vergiftiging moet men alle moeite doen, om den patiënt wakker te houden. Het beste tegengif is heel sterke koffie en toevoer van verse lucht.

gebruikt bij:

434 Gezwollen

611 Knokkelkoorts

709 Kouvatten

838 Maden

938 Ontlasting (moeilijke)

956 957 Oorpijn

1013 1019 Rheumatiek

1068 1069 Spit

1287 Verdoovend middel

1307 Verzwikking

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

192p Ketjombrang *Etlingera elatior* (Jack) R.M. Sm. *Nicolaia speciosa* Horan Zingiberaceae

Beschrijving Een fors kruid dat ijle stoelen vormt met stengels tot een arm dikte en tot 5 m hoog. In de bergstreken komt het veelvuldig voor. Het wordt door stekken of door de wortelstokken vermenigvuldigd en ook in lagere streken wel door de bevolking aangeplant op open plekken nabij de erven.

In het tweede jaar komen er bloemen en vruchten aan. Deze laatste gelijken eenigszins op groote ananassen en zijn helder rose of rood soms zeer donker.

gebruikt bij:

1207 Transpiratielucht

item Indon. naam Latijnse naam Familie

193p Ketoembar *Coriandrum sativum* L. Apiacea

Beschrijving Dit kruid wordt in de laagvlakte zoowel als in de bergstreken geteeld.

De bladeren worden door de Chineesche bevolking gaarne als moeskruid gegeten.

De vruchtjes, koriander geheeten, worden als specerij in de Indische keuken gebruikt en zijn ook een bekend inlandsch geneesmiddel.

Veel van hetgeen hier verkocht wordt, is echter van den overwal geïmporteerd en niet hier gekweekt.

Ketoembar verhoogt de werking der maagsappen. Vleesch, dat met ketoembar gekruid is, is gemakkelijker te verteren.

Omdat het verteringsvermogen van het menschelijk lichaam in de tropen kleiner is dan in de gematigde luchtstreken, komt ketoembar in bijna alle

Indische keukenrecepten voor. Ook bij de bereiding van dengdeng is ketoembar onmisbaar.

gebruikt bij:

157 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

176 Buikziekte bij kinderen - Tengevolge van kouvatten

182 Buikziekte bij kinderen - bij het tanden krijgen

167 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

183 Buikziekte bij kinderen - gevolg van spruw
 202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed
 216 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden
 242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden
 241 Buikziekten bij volwassenen - door malaria
 227 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden
 232 234 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte
 274 Diarhee of buikloop
 309 317 319 323 327 331 Dysenterie
 384 Gal
 650 Koorts als gevolg van vallen, kneuzingen enz.
 810 Maagkramp
 824 Maagsappen (opwekken van de)
 877 Misselijkheid
 1130 Spijsvertering (Slechte)
 1084 Spruw (Indische)
 1116 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften
 196 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen
 1444 Zog (middelen ter opwekking van het)
 498 hoest

item Indon. naam Latijnse naam Familie

194p Kimpoel Xanthosoma violaceum Schott. Araceae

Beschrijving Dit is een caladium met eetbare wortels, waarvan echter uitsluitend de uitloopers genuttigd worden.

In West-Java heeft men ze met groene en met paarse stelen. Van de tales is deze plant te onderscheiden, doordat de bladeren eenigszins anders aan den steel zitten. De steel zit als het ware ,onder het midden van het blad vast.

Evenals van de tales dienen de bovengrondsche deelen tot varkensvoeder.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

195p kinabast Cinchona spec. Rubiaceae

Beschrijving Kinabast wordt verkregen van verschillende Cinchona soorten. Hier te lande bijna uitsluitend van *C. officinalis* L.(*C. ledgeriana* Moens) en van *C. pupescens* Vahl(*C. succirubra* Pav.)

Deze boomen groeien op groote hoogte in de Preanger en in Midden-Java.

De bast wordt gebruikt in verschillende inlandsche medicijnen.

gebruikt bij:

283 Diarhee of buikloop met nu en dan een paar kleine bloed aderen in de ontlasting

306 329 Dysenterie

item Indon. naam

39s Kinine

Beschrijving wordt meestal in tabletvorm geleverd en is het fabriekmatig bereide werkzame bestanddeel van de kinabast in een gemakkelijk oplosbare verbinding.

gebruikt bij:

36 Amandelen (opgezette)

642 Koorts

846 Malaria

896 Netelroos

1178 Stuipe

item Indon. naam

40s Kino

Beschrijving is de ingedikte donkerroode gom, die bij beschadiging uit den bast van enkele boomsoorten vloeit, o.a. bij de sana kembang *Pterocarpus indicus* en de plosso, *Butea monosperma*.

Om de samentrekkende eigenschappen gebruikt men deze kino in tandpoeders en mondspoelingen.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

196p Klabet *Trigonella foenum-graecum* L. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Dit gewas komt op Java niet voor.

De zaden, die hier gebruikt worden, om den haargroei te bevorderen, gemengd worden onder parems, in bedak voorkomen en bij de inlandsche medicijnenhandelaren te verkrijgen zijn, worden uit Britsch-Indië geïmporteerd.

gebruikt bij:

459 Haargroei (bevorderen van den)

1305 Vermoeidheid (lichamelijke)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

197p Klengkeng *Caesalpinia crista* L. Fabaceae-Caesalpinioideae (Leguminosae, Caesalpinaceae)

Beschrijving Deze klimmende heester komt op Java van de kust tot op 1000 m zeehoogte voor.

De vruchten bevatten twee of drie zaden als grijze knikkers. Ze zijn in den inlandschen medicijnhandel geregeld verkrijgbaar.

De witte zaadkernen zoowel als de bladeren geeft men aan kinderen als wormdrijvend middel.

gebruikt bij:

1062 Slijm

1418 Wormen

item Indon. naam

41s Koelit lawang

Beschrijving is de sterk naar kruidnagelen riekende schors van *Cinnamomum culilawan* Bl.

Te Batavia spreekt men ook wel van kajoe lawan.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

198p Koenir,koenjit *Curcuma longa* L. *Curcuma domestica* Valetton Zingiberaceae

Beschrijving Deze plant komt over geheel Java wildgroeiend voor vooral in djati-bosschen en is een van de meest bekende temoe soorten, dat zijn planten, die om den wortel gezocht zijn. De Javaan noemt haar koenir of temoe koening. In de

Maleische streken zegt men koenjit.

Men kan deze plant gemakkelijk zelf op het erf kweken. Het beste gelukt dit in lossen grond. Als de aarde goed wordt omgespit, krijgt men overvloedig knollen. Deze knollen worden ge stamp of geraspt en leveren zoo de kerie, die dient, om spijzen te kruiden en geel te kleuren. Men kiest daarvoor bij

voorkeur de kleine zijknollen, terwijl de hoofd- of moederknol als medicijn wordt aangewend, vooral wanneer deze overjarig is.

Deze hoofdknol of empoe, zooals de Javaan zegt, moet op de doorsnee oranjekeurig zijn en bevat veel olie.

De knol moet versch worden gebruikt, want gedroogd heeft hij althans als ontsmettingsmiddel weinig waarde meer.

Vermenigvuldiging geschiedt door het uitplanten van afgesneden knollen.

Op Sumatra eet men de bladeren, die zeer aromatisch zijn, als groente.

gebruikt bij:

20 Aambeien of haemorrhoiden

157 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

38 Apenpokken, Kinderpokken of Waterpokken

172 Buikziekte bij kinderen - Ontlasting met slijm en bloed

176 Buikziekte bij kinderen - Tengevolge van kouvatten

168 Buikziekte bij kinderen - Veelvuldige slijmerige afgang

182 Buikziekte bij kinderen - bij het tanden krijgen

167 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

183 Buikziekte bij kinderen - gevolg van spruw

170 Buikziekte bij kinderen - veelvuldige slijmerige afgang met bloed

202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

203 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

199 Buikziekte bij volwassenen - Veelvuldige ontlasting van enkel slijm gepaard met krampen en een gevoel van uitputting

220 Buikziekte bij volwassenen - infectie bijvoorbeeld door slecht drinkwater

198 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang zonder bloed

216 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

210 Buikziekte bij volwassenen - door verwijding van den dikken darm

230 Buikziekte bij volwassenen - gevolg van endeldarmonsteking

193 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

239 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van koorts in den buik
241 Buikziekten bij volwassenen - door malaria
227 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden
234 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte
257 258 Darmzweren
281 Diarhee of buikloop met nu en dan een paar kleine bloed aderen in de ontlasting
264 Diarhee of buikloop
317 319 325 327 Dysenterie
384 Gal
401 Galsteen
551 Infectie
553 Jeuk
724 Kramp
756 Laxeermiddelen
786 Longtering
810 Maagkramp
858 Mazelen
860 Menstruatie
950 Oogen (doffe)
979 981 Pokken
1031 Roos
1063 Slijmkoliek
1081 1084 Spruw (Indische)
1116 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften
1201 Tandvleesch (Ziek en ontstoken)
1240 Uitslag in het gelaat
1241 Uitslag op het hoofd
1237 Uitslag
1343 1349 1356 1358 1361 Witte vloed

1458 Zwangerschap

1400 wonden aan den voet

item Indon. naam Latijnse naam Familie

199p Koenir poetih,koentji pepet Kaempferia rotunda L. Zingiberaceae

Beschrijving Dit is een temoe soort met meestal fraai geteekende bladeren. De wortel lijkt uiterlijk veel op temoe koentji, doch de bijknolletjes hangen bij deze soort aan lange steeltjes en niet aan smalle halzen.

Een variëteit met effen lichtgroene bladeren wordt temoe lati genoemd.

De bovengrondsche plant sterft in Juli of Augustus af. Na enkele maanden komen de bloemen te voorschijn, die er uitzien als orchideen. Ze hebben een fijnen geur. Eerst maanden later komen de bladeren weer.

De hoofdknol of empoe bevat veel zetmeel, dat stoppend werkt.

De waterige bijknolletjes werken verkoelend en het meel, daaruit bereid, als arowroot, geeft men aan patiënten met zwakke ingewanden.

Zie ook temoe lati.

gebruikt bij:

153 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

52 Baarmoederverzakking

203 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

210 Buikziekte bij volwassenen - door verwijding van den dikken darm

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

371 Endeldarmontsteking

814 Maagkwalen

963 Opgezette buikorganen

1160 Stopmiddel

1359 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

200p Koeping matjan *Saxifraga sarmentosa* L.f. Saxifragaceae

Beschrijving Onder dezen naam worden in den inlandschen medicijnhandel op Java de blaadjes verkocht van de zoogenaamde moederplant (*S. sarmentosa*).

gebruikt bij:

959 Oorpijn

item Indon. naam Latijnse naam Familie

201p Koeweni *Mangifera odorata* Griff. Anacardiaceae

Beschrijving Een vruchtboom, die na verwant is aan de mangga. In enkele streken spreekt men wel van mangga koeweni. Te Batavia noemt men de vruchten kebembem.

De rijpe vruchten, die niet zeer groot worden, hebben een uitgesproken terpentijnsmaak en worden daarom door de Europeanen niet gegeten. De inlanders achten dit blijkbaar geen bezwaar.

Het sap uit den stam is zeer scherp en veroorzaakt ontsteking van de huid, waarom de boom gemeden wordt.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

202p Koffie *Coffea arabica* L. Rubiaceae

Beschrijving De koffie wordt op Java gekweekt in de bergstreken. Enkele soorten willen ook wel in de warmte groeien.

De echte Java-koffie is geen massaproduct meer, maar een fancy artikel. Wat op Java aan koffie wordt geproduceerd en uitgevoerd is hoofdzakelijk robusta.

Koffie als drank is opwekkend, doch voor zwakke magen moeilijk te verdragen. Koffie, met koud water getrokken, is niet zoo schadelijk, als die met kokend water gezet.

Zij, die een hartkwaal hebben, buiklijders, zenuw-, lever- en galsteenlijders mogen geen koffie drinken, evenmin zij, die een galachtig gestel hebben of lijden aan slapeloosheid.

Des morgens gedronken, wekt koffie op. Des avonds gedronken verdrijft ze den slaap.

Koffie, die men des morgens wil drinken, moet men een nacht laten trekken.

Gebrande koffie is een goed desinfecteermiddel. Men strooit het om lijken.

Om rozen en andere planten vrij te houden van insecten, strooit men koffiedik op de aarde in den pot.

gebruikt bij:

12 Aambeien of haemorrhoiden

91 Blaaskoliek

140 Borstkwaal

800 Lijken

1274 Middelen ter bevordering van het urineeren

909 Nierkoliek

942 Ontsmettingsmiddel

971 Opwekkend middel

1049 Slapeloosheid

1054 Slijm

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

203p Kol banda,kol bandang *Pisonia grandis* R.BR. *Pisonia alba* T. et B. Nyctaginaceae

Beschrijving Deze lage boom, de zoogenaamde koolboom, wordt op Java alleen gekweekt aangetroffen.

Hij wordt vermenigvuldigd door stekken.

De groote bladeren zijn, als ze nog jong zijn, bleekgeel en worden later licht groen.

Bloemen ziet men er zelden aan.

De bladeren worden wel gegeten als surogaat voor kool.

gebruikt bij:

1137 Steenpuisten

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

204p Koro Lablab purpureus (L.) Sweet *Dolichos lablab* L. Fabaceae-Faboideae
(Leguminosae,Papilionaceae)

Beschrijving Een klimplant, die peulen voortbrengt, welke jong als groente worden gegeten. Ook de rijpe boonen worden gekookt of gepoft genuttigd. De bladeren zijn een uitstekend veevoeder.

Deze en andere boonen spelen een groote rol in het voedingsvraagstuk van de inlandsche volken.

Verwezen wordt naar de verschillende soorten boonen, die als katjang vermeld zijn.

Van de koro bestaan verschillende variëteiten. De wilde met schitterende bloemen, die in het bosch voorkomen, zijn veelal giftig.

De eetbare variëteiten, die algemeen worden verbouwd, hebben witte, bruine, zwarte of gestippelde boonen.

Het is niet geraden, veel of dikwijls van deze boonen te eten, vooral niet voor hen, die geestelijken arbeid te verrichten hebben. omdat ze duizeligheid verwekken.

gebruikt bij:

543 Huiduitslag (jeukerige)

1446 Zoogen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

205p Krai,blewah Cucumis melo L. Cucurbitaceae

Beschrijving Deze kruipende plant levert de meloenvruchten, die vooral in Oost-Java zeer goed slagen en daar geregeld op de pasars te koop zijn.

De blewah of netmeloenen, die op Java gekweekt worden, zijn goed van kleur en zeer smakelijk.

Een variëteit, die ook in West-Java voorkomt en vooral bij de inlanders in den smaak valt, is de soort, die ze krai noemen. Deze vruchten gelijken uiterlijk meer op komkommers. Meloensmaak hebben ze bijna niet. Enkele worden oranjerood, als ze rijp zijn, andere blijven groen met gele strepen.

gebruikt bij:

596 Kindervoeding

item Indon. naam Latijnse naam Familie

206p Kremah,bajem kremah Alternanthera sessilis (L.) DC. Amaranthaceae

Beschrijving Dit laag bij den grond groeiend kruid treft men aan op vochtig terrein tot op 1000 m. zeehoogte en wordt als sajoer gegeten.

Het heeft kleine blaadjes en bloemen als witte bolletjes.

Gedroogd verliest de plant haar waarde.

gebruikt bij:

204 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

317e Dysenterie

492 Hitte (inwendige)

668 Koorts (hooge)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

207p Kremi *Portulaca quadrifida* L. Portulacaceae

Beschrijving Een posteleinachtig onkruid, dat in het laagland groeit op hard steenachtig terrein.

De steeltjes zijn roodachtig.

gebruikt bij:

457 Haargroei (bevorderen van den)

686 Koorts (verkoelende middelen bij)

1224 Typhus

item Indon. naam Ned. naam Latijnse naam Familie

208p Krokot, gelang postelein *Portulaca oleracea* L. Portulacaceae

Beschrijving Dit kruid is de Hollandsche postelein, die op Java ook gelang wordt genoemd en tegenwoordig voor de Europeesche tafel in groote hoeveelheden wordt gekweekt en een dagelijksche pasargroente is.

De wilde vorm met kleine blaadjes is een zeer algemeen onkruid, dat tot op 1800 m. zeehoogte wordt aangetroffen en voor het gebruik als groente even geschikt is.

De bloempjes zijn klein en geel. Ze zitten groepsgewijs aan het uiteinde van de zijtakjes en zijn alleen des morgens geopend.

Van de gekweekte soorten is de lichtgekleurde het smakelijkst. Deze wordt in tegenstelling met de groene wel witte postelein genoemd.

Als surrogaat voor postelein wordt ook wel gegeten gendola gendola, een klimplant met roodachtige blaadjes, en een groene variëteit van deze soort en de zogenaamde Surinaamsche postelein *Talinum fruticosum* (L.) Juss. (*T. triangulare* Wind, een snel groeiend gewas, dat eerst in 1915 in Indië werd ingevoerd en thans reeds een niet onbelangrijke plaats inneemt onder de gekweekte groenten.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

316 Dysenterie

341 Eczeem

692 693 Koortswerende middelen

792 Longziekte

985 Puisten

998 Puistjes in het gelaat

1424 Zenuwachtigheid

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

209p Laboe aer, laboe kenti *Lagenaria siceraria* (Molina) Standl. *Lagenaria vulgaris* Rusby.
Cucurbitaceae

Beschrijving Deze klimplant levert de bekende fleschkalebassen, dat zijn de gedroogde oudere vruchten van de soort met dikke buiken en smalle halzen. Deze kalebassen worden gebruikt als huishoudvaatwerk.

Er zijn ook variëteiten met groote ronde vruchten.

De schil van de jonge vruchten is wit en wollig. Later wordt ze houtachtig.

Zoolang de vruchten nog jong zijn, zijn ze wel eetbaar. Veel smaak is er echter niet aan.

Ook de jonge bladeren worden wel gegeten.

gebruikt bij:

315 Dysenterie

597 Kindervoeding

657 Koorts als gevolg van zweren in de ingewanden

675 676 Koorts bij kleine kinderen

629 630 Koorts

1105 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

1180 Stuipen

1228 1229 Typhus

1446 Zoogen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

210p Laboe merah *Cucurbita moschata* Duch. Cucurbitaceae

Beschrijving Deze kruipende plant, op Java ook wel waloeh geheeten, wordt zeer veel aangeplant, om het nut, dat mene van de vruchten trekt.

Deze zien er uit als meloenen. Eerst zijn ze groen en worden later geel en ten slotte oranje.

In tegenstelling met verwante soorten, hangen deze vruchten niet, maar rusten tijdens den groei op den grond. De planten moeten daarom in goed doorlatenden grond staan, om rotting van de vruchten te voorkomen.

Men plukt de vruchten, voor ze geheel rijp zijn, omdat anders het vervoer niet goed mogelijk zou wezen.

Er worden verschillende smakelijke spijzen van bereid.

De pitten zijn een gerenommeerd middel tegen lintworm. Inlanders eten de bladeren wel als sajoer.

gebruikt bij:

73 Beet (vergiftige)

597 600 Kindervoeding

735 745 Laxeermiddelen

779 Lintworm

1044 Slangenbeten

1104 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

1135 Steenpuisten

1446 Zoogen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

211p Lampes,roekoe-roekoe *Ocimum tenuiflorum* L. *Ocimum sanctum* L. Lamiaceae (Labiatae)

Beschrijving Dit kruid of lage heestertje groeit op Java overal tot op 600 m. zeehoogte, meest op zonnig droog terein.

Er is een variëteit met witte en een met paarse bloemen. De laatste wordt het meeste aangetroffen.

De zaadjes zwellen in water op en worden als genotmiddel gebruikt evenals van de naverwante selasih en kemangi.

In de Molukken noemt men deze plant ter onderscheiding van de echte kemangi wel kemangi oetan.

gebruikt bij:

436 Gezwollen

562 Kalmeermiddelen

1101 Spruw (Indische)

1338 Waterzucht

1425 Zenuwachtigheid

1432 Zenuwhoofdpijn

item Indon. naam Latijnse naam Familie

212p Landep Barleria prionitis L. Acanthaceae

Beschrijving Een sterk gedoornde heester, die veel voor heggen wordt gebruikt.

De lipvormige bloemen zijn geel of paars.

gebruikt bij:

1021 Rheumatiek

1027 Ringworm

1032 Rugpijn

item Indon. naam Latijnse naam Familie

213p Laos Alpinia galanga (L.) Willd. Zingiberaceae

Beschrijving Van dit kruid, dat men in de Maleische streken langkoewas noemt, bestaat een variëteit met witte wortelstokken, die als specerij in de Indische keuken worden gebruikt en een met wortelstokken, die zowel in- als uitwendig rood zijn en als medicijn dienst doen. Men duidt deze in het bijzonder aan als laos merah.

De wortels van laos merah zijn ook zeer heilzaam voor het vee. Tegen miltvuur geeft men het beest circa 20 gram goed geraspt met zout en water.

Het enkele sap, met zout en water vermengd, geeft men aan magere koeien en kalveren en men gebruikt het ook als wassching voor wonden bij het vee, om het bederf te weren.

gebruikt bij:

243 249 Cholera

536 Huiduitslag

633 Koorts

721 Kraamzuivering

872 Miltpijnen

960 Oorpijn

974 Panoe

item Indon. naam Ned. naam

42s Legen suiker water uit van "suikerpalmen"

Beschrijving is het zoete palmsap, dat uit den vruchtstengel van enkele palmsoorten wordt afgetapt, voornamelijk aren-, lontar-, nipa- en cocospalm.

Het versche sap, ook wel palmwijn genoemd, is helder als water, zeer smakelijk en zoeter dan klappermelk. Het gist zeer spoedig. Door de gisting ontstaat alcohol en ten slotte ook azijnzuur. Om de azijnvorming tegen te gaan en de zoogenaamde toewak manis om te zetten in toewak keras, doet men er obat sagoeweer in. (Zie toewak)

Laat men de gisting doorgaan, dan maakt de alcohol plaats voor azijnzuur en krijgt men den inlandschen azijn of tjoeka djawa, die onzuiver en troebel is en 3 tot 4 pct. azijnzuur bevat. Legen wordt in de Indische keuken gebruikt als surogaat voor gist.

gebruikt bij:

12 Aambeien of haemorrhoiden

130 Bloedzuiverend middel

1184 Suikerziekte

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

214p Legetan (Reuzen-) *Acmelle oleracea* (L.) R.K. Jansen *Spilanthus oleracea* Jacq. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Deze heeft bloemhoofdjes, die wel 4 cm. hoog worden. Ze zijn tweekleurig en daardoor gemakkelijk te onderscheiden van de gewone legetan.

Ook in de Europeesche geneeskunde zijn de bloemhoofdjes van deze soort bekend als kiespijknoppen of paracress.

Deze zoowel als de eerstgenoemde noemt men in den inlandschen medicijnhandel kembang seriawan.

gebruikt bij:

590 Kiespijn

1088 Spruw (Indische)

1119 Spruw in den mond

1197 Tandvleesch (Ziek en ontstoken)

1204 Tong (ontstoken)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

215p Legetan warak *Adenostemma lavenia* (L.) Kuntze Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Dit plantje groeit als onkruid op vochtige beschaduwde plaatsen.

De bloemhoofdjes zijn wit en het omwindsel is kleverig.

gebruikt bij:

1097 Spruw (Indische)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

216p Legetan, legetan wareng *Spilanthes acmella* Murr. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Een onkruid, dat over geheel Java voorkomt op zonnige drassige plaatsen.

De geelgroene stengels kruipen dicht over den grond en vormen aan de knopen nieuwe wortels.

De bloemhoofdjes zijn langgesteeld en okergeel. Bladeren zoowel als bloemhoofdjes zijn een bekend middel tegen kiespijn. Ze smaken vrij scherp onder het kauwen, bevorderen daardoor in hoge mate de speekselafscheiding en zijn daarom ook dienstig ter bestrijding van mondspruw.

Deze soort wordt in het wild aangetroffen en is veel minder krachtig. Daarom geeft men hieraan juist de voorkeur voor kinderen, bijvoorbeeld om er den mond mede schoon te maken, als ze een beslagen tong hebben.

gebruikt bij:

590 Kiespijn

884 Mondverzorging

1088 Spruw (Indische)

1197 Tandvleesch (Ziek en ontstoken)

1203 Tong (beslagen)

1204 Tong (ontstoken)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

217p Legoendi *Vitex trifolia* L. Lamiaceae (Labiatae, Verbenaceae)

Beschrijving Deze kleine heester met paarse bloemen en ronde zaadbolletjes groeit op

Java tot op 1000 m. zeehoogte.

De bladeren hebben een doordringenden geur, die insecten verjaagt. Men legt daarom wel takjes in de kasten, om kakkerlakken en motten weg te houden. Naar beweerd wordt, zou dit middel ook helpen tegen wandluizen.

Herstellende zieken wascht men met water, waarin een paar legoendiblaadjes zijn gekneusd.

gebruikt bij:

54 Baarmoederverzakking

338 Eczeem

490 Herstellenden

518 Hoofdpijn

533 Huiduitslag

559 Kakkerlakken

584 Keelpijn

619 Koorts

786 Longtering

871 Miltpijnen

886 Motten en andere insecten

924 Ongedierte

1037 Schurft

1200 Tandvleesch (Ziek en ontstoken)

1233 Typhus

1332 Wandluizen

1417 Wormen

114 bloedspuwing

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

218p Lempoejang emprit, lempoejang pait Zingiber zerumbet (L) Sm. Zingiber amaricans Blume
Zingiberaceae

Beschrijving Van de verschillende lempoejangsoorten heeft dit kruid de minst forsche wortelstokken, die echter het meest op djaha gelijken.

Het sap dat er uit geperst wordt, is eetlustopwekkend, maar zeer bitter.

gebruikt bij:

153 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

63 Beenen (gezwollen) van zwangere vrouwen

101 Bleekzucht bij kinderen

174 Buikziekte bij kinderen - Dunne schuimige ontlasting

195 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

277 Diarhee of buikloop alleen des morgens

280 Diarhee of buikloop met waterigen afgang, vaak geel en soms groen of zwart

274 Diarhee of buikloop

309 Dysenterie

353 Eetlust opwekkend middel

384 Gal

395 Galkoorts

412 Gassen

428 Gewrichten (pijnlijke)

774 Leverziekte

796 Loomheid In de ledematen

977 Podagra

1328 Voeten (gezwollen)

196 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

219p Lempoejang gadjah, lempoejang kebo Zingiber zerumbet Sm. Zingiberaceae

Beschrijving Een kruid met groote wortelstokken die uitwendig licht van kleur zijn en inwendig citroengeel.

gebruikt bij:

385 Gal

795 Loomheid In de ledematen

1235 Uitslag

item Indon. naam Latijnse naam Familie

220p Lempoejang wangi Zingiber aromaticum Valetton Zingiberaceae

Beschrijving Een kruid met forsk wortelstelsel en dikke stengels. Het wordt over geheel

Java zoowel in het wild als gekweekt aangetroffen.

Het sap uit de wortelstokken bevordert de galafscheiding en is gasafdrijvend. Ook werkt het gunstig op den bloedsomloop.

gebruikt bij:

156 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

185 186 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van ingewandswormen

216 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

item Indon. naam Latijnse naam Familie

221p Lempoejangan,lampoejangan Panicum repens L. Poaceae (Graminea)

Beschrijving Lang rechtopstaand gras, diep wortelend met dikken wortelstok. De smalle bladeren zijn blauwachtig groen en de halmen hol. De aartjes zijn bleekgeel of bleekgroen en soms een weinig paars gekleurd.

Dit kruid is onder den naam Victoriagrass bekend als goed voedsel voor het vee. Voor verschillende cultures als bijvoorbeeld voor de thee is het een gevreesd onkruid, omdat het zoo moeilijk is uit te roeien.

De wortelstokken zijn verkoelend en werken zuiverend.

Koeien, die pas gekalfd hebben worden gevoerd met de goed gewasschen wortelstokken met het gras en wat zout gemengd.

gebruikt bij:

359 Eierstokken (ontsteking der)

393 Galafscheiding (bevorderen van de)

861 Menstruatie

item Indon. naam Latijnse naam Familie

222p Lenglgan Leucas lavandulifolia J.E. Smith Lamiaceae (Labiatae)

Beschrijving Dit plantje komt als onkruid voor beneden 1500 m. zeehoogte op droog terrein en langs wegranden.

De kleine linvormige witte bloempjes groeien in dichte schijnkransen. De bladeren zijn lancetvormig. De bladeren zijn lancetvormig.

Vermenigvuldiging heeft plaats door zaad.

Bij het vee doet men het gestampte kruid met sirihkalk en tabaksbladeren op stinkende wonden, om ze te zuiveren van vliegenlarven.

Hoestende paarden geeft men een aftreksel van den wortel gekookt met goela aren.

gebruikt bij:

345 Eeltwonden

568 569 570 571 572 Kalmeermiddelen

649 Koorts als gevolg van overspanning

722 Kraamzuivering

730 Kramphoest

731 Krankzinnigheid

1040 Schurft

1048 Slapeloosheid

1174 Stuiptrekkingen

1282 Vallende ziekte

1423 Zenuwachtige kinderen

1427 Zenuwachtigheid

1430 1431 Zenuwhoofdpijn

1406 wonden (wasschen, zuiveren en afsluiten van)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

223p Lenglgengan, Brobos *Leucas zeylanica* (L.) R.Br. Lamiaceae (Labiatae)

Beschrijving Een kruid als het voorgaande, dat in de Molukken daoën heran wordt genoemd en op Java ook wel brobos of daoën brobos heet. Het wordt algemeen met het voorgaande verwisseld en beide worden dan ook door elkaar voor hetzelfde doel gebruikt.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

224p Lerak *Sapindus rarak* DC. Sapindaceae

Beschrijving Een groote boom, die van 500 tot 1500 m. zeehoogte op Java voorkomt. De boom draagt overvloedig vruchten.

Deze vruchten zijn de zoogenaamde zeepvruchten. Met water gewreven, gaat het buitenste slijmerige vruchtvleesch schuimen als zeep.

Ze worden met goed gevolg gebruikt, om kleederen te wasschen, waartoe men het vruchtvleesch met de handen kneust, om het daarna in warm water op te lossen. Men laat het waschgoed bij voorkeur een nacht in zoo'n oplossing staan.

Deze zeep is ook zeer geschikt, om marmeren vloeren mede te boenen.

Het vee wordt van ongedierte gezuiverd, als men het met deze zeep wast. Daar de lerakvruchten giftig zijn, moeten ze met zuiver water worden afgespoeld.

Bloemen en planten, die last hebben van luis, begiet men nu en dan met een leraksapje.

gebruikt bij:

475 Haarwassching

549 Hygiëne

620 Koorts

996 Puistjes in het gelaat

1015 Rheumatiek

item Indon. naam Latijnse naam Familie

225p Lidah boewaja *Aloe vera* (L.) Burm.f. Asphodeliaceae (Liliacea)

Beschrijving Deze plant met haar dikke leerachtige langgerekte bladeren groeit in de warmte zoowel als in meer gematigde streken.

De bladeren zijn broos en gevuld met een geleachtig merg, dat in- en uitwendig wordt gebruikt. Men moet het voorzichtig uitlepelen, nadat het blad over de lengte is opengesneden, want de bladschil is zeer bitter.

gebruikt bij:

453 Haargroei (bevorderen van den)

1340 Waterzucht

1415 Wormen

115 bloedspuwing

494 hoest

item Indon. naam Latijnse naam Familie

226p Lidah boewaja *Sansevieria trifasciata* Prain. Draceanaceae

Beschrijving Een stengelloos kruid met fraaie grijsgroene bladeren, die meer dan anderhalve meter lang kunnen worden.

Het bladsap bezigt men als haargroeimiddel.

Op Java treft men deze plant in levende heggen aan tot op 300 m. zeehoogte.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

227p Lo *Ficus virens* Aiton *Ficus infectoria* Roxb. Moraceae

Beschrijving Een groote vruchtboom, die veel op Java voorkomt. De vruchten worden als stopmiddel gebruikt. Ze zien er uit als gondang doch zijn bruingeel.

De getah werkt antiseptisch en wordt gebruikt, om open wonden af te sluiten tegen vliegen.

gebruikt bij:

57 Bederfwerend middel

1163 Stopmiddel

197 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

1408 wonden (wasschen, zuiveren en afsluiten van)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

228p Lobak,ramenas *Raphanus sativus* L. Brassicaceae

Beschrijving Dit kruid, dat in de bergstreken wordt gekweekt, levert de witte knolletjes, die in Indië de radijs vervangen.

Deze knolletjes worden op de pasars dagelijks verhandeld. De eigenlijke lobak wordt aangeduid als *Raphanus sativus* L. f. *hortensis* Backer.

Daarnaast kweekt men tegenwoordig ook *Raphanus sativus* f. *niger* A.DC dat is de Hollandsche ramenar en de echte radijs *Raphanus sativa* f. *radicula* A.DC.

Lobak is een gezonde groente, die veel goed doet bij hen, die last hebben van ophooping van slijm.

Zoogende vrouwen moeten echter geen lobak of radijs eten, omdat de zuigeling daardoor neiging krijgt tot braken.

Ramenar lost ook slijm op. Menschen met zwakke magen moeten geen lobak, radijs of ramenar eten, omdat het gassen verwekt.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

374 Engelsche ziekte

513 Hoest (droge)

596 Kindervoeding

622 Koorts

1259 Middelen ter bevordering van het urineeren

906 Nieren (zuivering van de)

1056 Slijm

item Indon. naam Latijnse naam Familie

229p Lobi-lobi *Flacourtia inermis* Roxb. Flacourtiaceae

Beschrijving Een groote vruchtboom, die in den Archipel niet inheemsch is, maar overal gecultiveerd voorkomt. Op Java alleen beneden 1300 m. zeehoogte.

De vruchten zijn te zuur om ze zoo te eten, maar toe bereid zijn ze een gezochte lekkernij. Een recept hiervoor zal men aantreffen in het Aanhangsel.

De boom wordt voortgeplant uit zaad of door tjangkokans. De laatste methode is aan te bevelen, daar men dan na vier jaar vruchten heeft, wat anders een jaar of zeven duurt.

gebruikt bij:

418 Gastrische koortsen

986 Puisten

item Indon. naam Latijnse naam Familie

230p Loentas,beloentas *Pluchea indica* (L.) Less. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Een heester, die op steenachtig en zonnig terein langs Java's Noordkust wordt gevonden en ook wel voor pagerplant wordt gebruikt.

gebruikt bij:

850 Malaria

882 Mond (onaangename lucht uit den)

1205 Transpiratielucht

1345 1350 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

231p Lontar,pohon toewak *Borassus flabellifer* L. Arecaceae (Palmae)

Beschrijving De lontarpalm, ook wel pohon toewak genoemd, levert palmsap, dat uit de bloemkolven wordt afgetapt.

Aan dit sap, des morgens op de nuchtere maag gedronken, wordt door de bevolking groote medicinale waarde toegekend.

Ook wordt er suiker uit gekookt, die licht geel van kleur wordt.

In de oudheid werden de jonge gedroogde bladeren gebruikt als papier. Thans dienen ze nog voor allerlei vlechtwerk.

De mannelijke bloeiwijzen, die er uitzien als lange hangende geschubde staarten, worden in gedroogden toestand wel als lont gebruikt. In den inlandschen medicijnhandel komen ze voor onder den naam boewah lontar.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

232p Madja *Aegle marmelos* (L.) Corrê a ex Roxb. Rutaceae

Beschrijving Deze vruchtboom wordt overal op Java in het laagland aangeplant.

De stam scheidt bij beschadiging een witachtige gom af, die aan de lucht geel wordt en helder is als barnsteen.

De wortelbast van madja is een beproefd middel tegen mond- en klauwzeer bij het vee. Men hakt daartoe dagelijks 30 gram fijn, zet dit met een wijnflesch water te vuur en verkookt het tot de helft. Dit afkooksel geeft men na afkoeling den beesten in.

Gekneusde madjabladeren met sirihkalk doet men op wonden bij het vee en sluit ze dan verder af met getah gondang.

gebruikt bij:

162a Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

317g Dysenterie

366 Endeldarmontsteking

477 Hartkloppingen

481 Hartkwaal

534 Huiduitslag

699 Koortswerende middelen

1086 Spruw (Indische)

1163f Stopmiddel

1390 wonden bij het vee

item Indon. naam Ned. naam

43s Madoe honing

Beschrijving is natuurlijke honig, zooals die door de bijen uit de bloemen wordt ingezameld en in grootere hoeveelheden in de bijennesten wordt gevonden. Een enkele maal wordt honig ook wel rechtstreeks uit de bloemen gehaald, bijvoorbeeld uit de bloemen van den arenpalm.

gebruikt bij:

4 Aambeien of haemorrhoiden

35 Amandelen (opgezette)

54 Baarmoederverzakking

139 Borstkwaal

180 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van Inwendige hitte

219 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

304 Dysenterie

510 Hoest bij kinderen

535 Huiduitslag

603 Kinkhoest

701 Koortswerende middelen

790 Longtering

982 Pokken

1191 Tanden krijgen

1349 Witte vloed

item Indon. naam Ned. naam

44s Madoe asem een olie bereid tamarinde vrucht *tamarindus indica*

Beschrijving is de naam voor de zoogenaamde asem kawak olie, voor de bereiding waarvan verwezen wordt naar het Aanhangsel.

gebruikt bij:

1122 Spruw in den mond

item Indon. naam Latijnse naam Familie

233p Mangga *Mangifera indica* L. Anacardiaceae

Beschrijving Dit is een der meest verbreide vruchtboomen, die echter alleen in het warme laagland en in de lage heuvelstreken overvloedig draagt.

Er zijn tal van gecultiveerde vormen, waarvan de vruchten naar vorm en smaak zeer verschillen.

De mangga golek uit den Oosthoek is wel de grootste en lekkerste naast de mangga aroemmanis, de mangga gadoeng en de mangga madoe.

Ook de mangga kopjor uit de omstreken van Soerabaia behoort tot de grove, doch zeer smakelijke soorten.

De mangga gedong is een kleine soort. Deze komt voornamelijk uit het

Cheribonsche en kan ook nog tot de tafelvruchten worden gerekend.

Een andere kleine mangga is de mangga batjang, die practisch alleen door de bevolking wordt gegeten (zie *Mangifera foetida*).

De mangga is wel een van de smakelijkste vruchten, die in onzen Archipel groeien. Lang niet iedereen kan echter mangga verdragen. Velen krijgen er puisten van, enkelen uitslag en zelfs koorts.

Het verdient steeds aanbeveling mangga uit te zuigen en de onverteerbare vezels niet in te slikken. Vooral voor kinderen zijn deze zeer slecht, omdat ze de maag te veel bezwaren.

Een groote vrucht per dag, des middags na den maaltijd, is voor kinderen meer dan genoeg. Grootere hoeveelheden zijn schadelijk.

Kinderen eten graag jonge onrijpe mangga's, wat tegengegaan dient te worden. Kolieken, buikziekte, moeilijke urineloozing en hoofdpijn zijn er het gevolg van.

Tot moes gestoofd, zijn jonge mangga's echter een gezond en smakelijk eten. De mangga goerih is hiervoor het meest geschikt. Deze heeft n.l. geen terpentijnsmaak, is niet zuur en bevat veel zetmeel.

Zij, die een nier- of blaaskwaal hebben, mogen geen mangga eten.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

234p Manggis,manggistan *Garcinia mangostana* L. Clusiaceae (Guttiferae)

Beschrijving Een groote, veel melksaphoudende vruchtboom, die in de warmte het best draagt.

De boom wordt voortgeteeld door zaad. De cultuur is moeilijk en in de eerste tien jaar zijn geen vruchten te verwachten. De bloeitijd is tussen

Juli en October en de vruchtenoogst valt tusschen November en Maart.

De manggis is een smakelijke tafelvrucht. Toch is het niet geraten, er veel van te eten. Zij, die een zwakke maag hebben, zullen dit reeds bemerken na het nuttigen van tien of meer vruchten.

Vrouwen, die last hebben van baarmoederbloedingen, mogen geen manggistan eten.

Deze vrucht moet ook nimmer met suiker worden genuttigd, aangezien men er dan krampen en buikloop van krijgt.

De jonge bladeren kunnen bij het rundvee abortus met doodelijken afloop veroorzaken, wanneer ze onder het voer gemengd zijn.

Het sap uit de schil van rijpe vruchten is een goede merkinkt voor linnen.

De verkoolde schil, tot poeder gestampt en vermengd met wat kamferpoeder, is een goede tandpoeder.
gebruikt bij:

34 Amandelen (opgezette)

192 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

326 Dysenterie

582 Keelpijn

1321 Vloeiingen na de bevalling of bij miskraam

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

235p Mangko *Polyscias scutellaria* (Burm.f.) Fosberg *Nothopanax scutellarium* Merr Araliaceae

Beschrijving Een sierheester die ook wel als pagerplant wordt gebruikt. De bladeren worden in de Molukken wel gegeten. Op Java worden ze uitsluitend als medicijn gebruikt.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

236p Maritja Piper nigrum L. Piperaceae

Beschrijving Deze klimplant komt in de Molukken, op Sumatra en ook op Java gecultiveerd voor.

De kleine roode bessen, die aan lange trossen hangen, leveren naar gelang van de bereidingswijze de witte of de zwarte peper.

Het gebruik van peper als specerij is algemeen bekend. Peper is zeer verwarmend en in Indië nadeelig voor de gezondheid, daar zij een slechten invloed heeft op keel, lever en nieren.

Vooraf voor de vrouwelijke organen is het gebruik van peper zeer schadelijk.

In verschillende medicijnen wordt peper echter wel gemengd en ook vaak als uitwendig middel gebezigd, om de huid te prikkelen.

Peperbladeren in de kleerenkasten houden motten, kakkerlakken en andere insecten weg.

gebruikt bij:

885 Motten en andere insecten

1009 1011 Rheumatiek

1069 Spit

item Indon. naam Latijnse naam Familie

237p Maritja bolong Melaleuca leucadendra (L.) L. Myrtaceae

Beschrijving zijn de vruchtjes van de gelam die op Java in de inlandschen medicijnenhandel algemeen verkrijgbaar zijn.

De inlanders gebruiken ze in verschillende djamoos meest in combinatie met djoeng rahab

gebruikt bij:

156 157 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

182 Buikziekte bij kinderen - bij het tanden krijgen

167 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

216 219 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

193 195 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

282 Diarhee of buikloop met nu en dan een paar kleine bloed aderen in de ontlasting

317 319 Dysenterie

1116 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

238p Masoji *Cryptocarya massoy* (Oken) Kosterm. *Massoia aromatica* Becc Lauraceae

Beschrijving Deze boom groeit in de Molukken. De bast wordt op Java, Sumatra en Bali door de bevolking gebruikt in boreh en inwendig in verschillende djamoës tegen witten vloed en venerische ziekten.

gebruikt bij:

52 Baarmoederverzakking

186 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van ingewandswormen

274 Diarhee of buikloop

1002 Pijnstillend middel

1285 Venerische ziekte

1357 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

239p Mawar *Rosa damascena* Mill. Rosaceae

Beschrijving Deze zeer welriekende roode roos, door de inlanders kembang mawar genoemd, is de zoogenaamde Perzische roos, die in de eerste plaats in aanmerking komt voor het bereiden van rozewater. (Zie hiervoor in het Aanhangel.)

Rozewater wordt in de keuken gebruikt om gebak geurig te maken en is bij de Oostersche volken een geliefd toiletartikel.

gebruikt bij:

635 Koorts

701 Koortswerende middelen

948 Oogen (branderige)

995 Puistjes in het gelaat

item Indon. naam Latijnse naam Familie

240p Melati Jasminum sambac (L.) Aiton Oleaceae

Beschrijving Deze overbekende bloemstruik, ook wel Arabische jasmijn genoemd, groeit overal in de warme streken.

Met de bloemen parfumeert men het haar en ze worden des avonds in het water gedaan, waarmede de vrouwen zich des morgens het gelaat wasschen.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

241p Meniran Phyllanthus urinaria L. Euphorbiaceae

Beschrijving Een plantje met rood aangelopen stengels, dat tot op 1500 m. zeehoogte voorkomt. De kleine bloempjes zitten aan korte steeltjes in de bladoksels en zijn naar onder gericht en door de bladeren min of meer bedekt, waardoor ze weinig opvallen.

gebruikt bij:

154 163 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

166 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

191 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting van harde stof, omgeven door dof draderig slijm

200 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting vrij normaal, doch vergezeld van dun kersrood bloed

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

241 Buikziekten bij volwassenen - door malaria

232 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte

284 288 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

340 Eczeem

375 Fluimen (opgeven van)

420 Geelzucht

430 Gewrichtsaandoening

547 Huiduitslag (venerische).

612 Knokkelkoorts

670 Koorts bij kinderen

624 625 634 Koorts
 778 Liesgezwel bij mannen
 793 Loomheid
 813 Maagkwalen
 841 Malaria
 1261 Middelen ter bevordering van het urineeren
 873 Miltpijnen
 897 Netelroos
 908 Nierkoliek
 910 911 Nierlijden
 913 918 919 Niersteen.
 921 Nierziekte.
 954 Oogzweertjes
 1003 1016 Rheumatiek
 1076 1098 Spruw (Indische)
 1209 Transpireeren
 1280 Urineeren (pijnlijk)
 1254 1255 Urineeren met bloed
 196 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen
 1339 Waterzucht
 1463 Zwartwaterkoorts

item Indon. naam Latijnse naam Familie

242p Meniran *Phyllanthus niruri* L. Euphorbiaceae

Beschrijving Een eenjarig kruid met onbehaarde kantige stengels, dat niet hoger wordt dan een meter en op vochtig terrein tot op 1000 m. zeehoogte voorkomt. Het lijkt zeer veel op de hiervoor genoemde, doch heeft groene stengels.

Het gebruik is zeer algemeen. Men maakt een aftreksel van de geheele plant met wortels en al.

Tegen hoest en als urineafdrijvend middel wordt dit kruid geprefereerd boven het vorige.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

243p Meniran kebo *Callicarpa candicans* (Burm.f.) Hochr. *Callicarpa cana* L. Lamiaceae
(Verbenaceae)

Beschrijving De bladeren van dezen struik zijn geneeskrachtig en worden uitwendig gebruikt tegen steenpuisten.

Een aftreksel ervan is een stondendrijvend middel.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

44p Meniran sapi *Callicarpa longifolia* Lam. Lamiaceae (Verbenaceae)

Beschrijving Deze heester wordt te Batavia ook wel meniran oetan genoemd. Hij groeit op niet te droog terrein tot op 1600 m. zeehoogte.

Droge bladeren van dezen heester worden fijn gestampt gebruikt op zwellingen en wonden.

Ook de wortel is geneeskrachtig.

item Indon. naam Ned. naam

45s Menian madoe hars van *Styrax benzoin*

Beschrijving is de hars van den benzoëboom en wel de beste kwaliteit met veel zuiver witte stukken er in.

Deze hars is zeer geurig en wordt ook voor wierook gebruikt.

gebruikt bij:

3 4 Aambeien of haemorrhoiden

159 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

47 Baarmoederbloeding

205 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed

325 Dysenterie

1023 Rheumatiek

1318 Vloeïngen

item Indon. naam

46s Merang

Beschrijving is padistroo. Het wordt verbrand en de looghoudende asch wordt gebruikt, om er het hoofdhaar mede te wasschen. Zie Ketan en Padi.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

245p Merdinah *Mentha merdinah* Backer ex Ochse & Bakh. *Mentha merdinah* Backer ex Ochse & Bakh. Lamiaceae (Labiatae)

Beschrijving Dit plantje met kruipende stengels en vele uitloopers komt op Java voor tusschen 1000 en 2000 m. zeehoogte.

Het is vroeger ingevoerd, maar wordt thans niet meer gekweekt en overvloedig verwilderd aangetroffen.

Waarschijnlijk is het een afstammeling van de Europeesche witte munt *Mentha rotundifolia* L.

Er zijn verschillende variëteiten, die alle in meerdere of mindere mate gelijkenis vertoonen met de Europeesche mentha soorten, waar de pepermuntolie uit gewonnen wordt.

De bladeren werken verwarmend door de pepermuntolie, die ze bevatten.

Pepermunttabletten worden veel als snoepgoed verkocht, doch als men ze niet als medicijn behoeft, is het beter geen pepermunt te gebruiken. Vooral voor vrouwen en kinderen is het regelmatig gebruik van pepermunt nadeelig voor de gezondheid.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

246p Mindi,tjakra tjikri *Melia azedarach* L. Meliaceae

Beschrijving Een boom, die op Java niet in het wild voorkomt, doch alom aangeplant wordt om de fraaie bloemen, die aanleiding zijn, dat men dezen boom Indische sering noemt.

gebruikt bij:

541 Huiduitslag

1041 1042 Schurft

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

247p Moendoe *Garcinia dulcis* (Roxb.) Kurz. *Garcinia dulcis* Kurz. Clusiaceae (Guttiferae)

Beschrijving Dit is een kleine vruchtboom.

De rijpe vruchten, die fraai donker geel of oranje zijn, worden rauw gegeten. Ze zijn niet slecht van smaak, maar toch weinig in trek, omdat men ze maar spaarzaam ziet.

De pitten zijn een bekende inlandsche medicijn.

De vruchten zelf zijn laxeerend en bij hen, die last van gal hebben, kan één vrucht zelfs koliek veroorzaken.

De getah daarentegen werkt stoppend.

gebruikt bij:

748 Laxeermiddelen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

248p Moengsi Trachyspermum amni (L) Sprague Carum copticum Benth. Apiacea

Beschrijving Moengsi noemt men in den inlandschen medicijnhandel de vruchtjes van *C. copticum*, die uit Bengalen worden ingevoerd en een bekend

Javaansch geneesmiddel zijn.

Hier groeien ze niet.

gebruikt bij:

210 Buikziekte bij volwassenen - door verwijding van den dikken darm

237 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van koorts in den buik

274 Diarhee of buikloop

309 331 Dysenterie

item Indon. naam Latijnse naam Familie

249p Moengsi arab *Artemisia cina* Berg. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Moengsi arab is het inlandsche wormkruid, dat bestaat uit de ongeopende bloemhoofdjes van *A. cina*

Het wordt hier niet gewonnen, doch in gedroogden toestand ingevoerd.

Het is zeer verhittend. Veelvuldig gebruik veroorzaakt duizelingen. Bij voorkeur neme men het niet in den warmsten tijd van het jaar, omdat dan koorts en onpasselijkheid het gevolg kunnen zijn.

gebruikt bij:

1412 Wormen

item Indon. naam Ned. naam

47s Moermak daging een import hars

Opmerking(pr): Als U meer weet over dit simplex zou ik dat graag vernemen: piet@hoefsmid26.nl

Beschrijving is een harssoort, die geïmporteerd wordt, in verschillende djamoës voorkomt en bij de inlandsche medicijnhandelaren geregeld in voorraad is.

gebruikt bij:

273 274 Diarhee of buikloop

310 Dysenterie

1091 Spruw (Indische)

1158 Stopmiddel

1166 Storting na de bevalling

1285 Venerische ziekte

197 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

250p Mondakaki, kembang mantega *Tabernaemontana divaricata* (L.) R. Br. ex Roem. et Schult.
Tabernaemontana coronaria R.Br. Apocynaceae

Beschrijving Een struik, die door den geheelen Archipel als sierplant wordt gekweekt om de geurige witte bloemen.

Het sap is giftig.

gebruikt bij:

212 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van te zwakke maagsappen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

251p Nagasari *Mesua ferrea* L. Clusiaceae (Guttiferae)

Beschrijving Een groote boom, die inheemsch is in Britsch-Indië en op Java beneden 1300 m. zeehoogte gecultiveerd wordt aangetroffen in tuinen en op erven.

De fraaie witte bloemen zijn geurig.

De gesloten bloemknoppen heeten in den medicijnhandel sari koeroeng en de geopende bloemen sari mekar.

De welriekende meeldraden afzonderlijk heeten sari naga of podisari en de fijngestampde bloemen zonder de meeldraden sari tjangkok.

Ook de zaden en de daaruit geperste olie doen dienst als geneesmiddel.

gebruikt bij:

234 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte

273 274 Diarhee of buikloop

468 Haarverzorging

527 Hoofdroos

528 Hoofduitslag

1091 Spruw (Indische)

1242 1244 Uitslag op het hoofd

item Indon. naam Latijnse naam Familie

252p Namnam Cynometra cauliflora L. Fabaceae-Caesalpinioideae (Leguminosae,Caesalpinaceae)

Beschrijving Een kleine vruchtboom, die op Java veel in de desa's wordt aangeplant.

De vruchten zijn donkerbruin en groeien tegen den stam aan.

Men eet ze zoowel rauw als gekookt. Ze zijn eenigszins rinsch. Door de

Europeanen worden ze niet gezocht.

gebruikt bij:

1163d Stopmiddel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

253p Nangka Artocarpus integer (Thunb.) Merr. Moraceae

Beschrijving Een bekende vruchtboom, die het geheele jaar door draagt. De nangka is vooral bij de bevolking zeer gezocht. Deze vruchten worden tot 90 cm. lang en kunnen 50 cm. dik worden.

Het is geen uitzondering, wanneer een vrucht met twee gulden wordt betaald.

Zoals met vele Indische vruchtboomen het geval is, duurt het zeer lang, voor ze voor het eerst dragen (wel tien jaar) en dan duurt het vaak nog even lang, voor ze in volle productie zijn.

Deze boom groeit het best in het lage heuvelland.

De vruchten hangen soms aan den stam en soms aan zware zijtakken.

De vrucht is verhittend. Vrouwen, die aanleg hebben voor miskramen, mogen geen nangka eten.

Over het algemeen veroorzaakt het gebruik van nangka een opgezet gevoel.

De gepofte pitten eet men ook. Deze veroorzaken winderigheid.

Europeesche koeien mogen vooral geen nangkaschillen eten. Ze zouden daardoor onvruchtbaar blijven en wanneer ze reeds bezet zijn, is misgeboorte er het gevolg van. De bladeren zijn echter een zeer gewild en ook goed veevoeder.

Zie ook Tjampedak.

gebruikt bij:

680 Koorts (terugkeerende)

746 Laxeermiddelen

item Indon. naam

48s Nila

Beschrijving is de blauwe kleurstof (indigo), die door weeken en uitloopen gewonnen wordt uit het blad van verschillende indigofera soorten. Als natuurlijke verfstof genoot deze groote bekendheid. De cultuur is geheel opgegeven, omdat de concurentie met de kunstmatige indigo niet meer mogelijk bleek.

Zie ook taroem.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

254p Njamploeng Calophyllum inophyllum L. Clusiaceae (Guttiferae)

Beschrijving Een groote dikke boom, die overal in Indië in de kuststreken gevonden wordt.

De bloemen zijn zeer welriekend en worden door de vrouwen tusschen de kleeren gelegd en in het haar gedragen.

De oliehoudende zaden zijn in den inlandschen medicijnhandel verkrijgbaar. Voor inwendig gebruik zijn ze giftig.

gebruikt bij:

326 Dysenterie

item Indon. naam

49s Norit

Beschrijving is medicinaal houtskool, dat door een Hollandsche maatschappij wordt vervaardigd en in alle apotheken in poeder- en tabletvorm verkrijgbaar is.

gebruikt bij:

1078 Spruw (Indische)

item Indon. naam

50s Oebi djawa

Beschrijving is de maleische naam in de Buitengewesten voor ketela.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

255p Oedjen-oedjen *Rubus rosifolius* J.E Smith Rosaceae

Beschrijving Deze gestekelde, min of meer klimmende heester is de zoogenaamde Javaansche framboos, die boven 1000 m. zeehoogte vrij veelvuldig op Java voorkomt.

De bloemen zijn wit en de vruchten worden in den Oostmoesson helder rood. Ze zijn flauwer van smaak dan de Europeesche, doch worden graag zoowel gekookt als versch gegeten.

gebruikt bij:

179 Buikziekte bij kinderen - klimaatwisseling in het gebergte

item Indon. naam Latijnse naam Familie

256p Oedjoeng atap,oedjong rabab *Baeckea frutescens* L. Myrtaceae

Beschrijving De aromatische naaldvormige bladeren van *B. frutescens* die in den inlandschen medicijnhandel te bekomen zijn.*Baeckea frutescens*

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

257p Oerang aring *Eclipta prostrata* (L.) L. *Eclipta alba* Hassk. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Een onbeduidend plantje met kleine witte bloemen.

Het groeit in de warmte op zwarten en mullen grond. Zie ook Deresan.

gebruikt bij:

320 Dysenterie

474 Haarwassching

727 Kramp in den buik

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

258p Oerang-oerangan *Pogonatherum crinitum* (Thunb. ex Murr.) Kunth. *Pogonatherum paniceum* Hack. Poaceae (Graminea)

Beschrijving Een fijne grassoort met krachtige, doch niet diepliggende wortels.

De stengels zijn bezemachtig vertakt en de smalle bladeren voelen door de kleine haartjes, waarmede ze bezet zijn, stroef aan. Het lijkt op Chineesche bamboe en wordt ook wel als siergras in tuinen gekweekt.

Op Java komt het wildgroeïend voor op niet al te droog terein, bijv. langs de rotsachtige wanden van holle wegen.

gebruikt bij:

1258 Urineeren met bloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

259p Oewi Dioscorea alata L. Dioscoreaceae

Beschrijving Een plant zooals de hiearaan nauw verwante en meer bekende gadoeng en gembili, doch gemakkelijk herkenbaar aan de gevleugelde vierkantige stengels.

De knollen worden niet rauw gegeten, omdat het rauwe sap jeuk in den mond veroorzaakt.

Naar den vorm van de knollen onderscheiden de inlanders van deze plant verscheidene soorten.

De wortels zijn voorzien van scherpe doornen, die zelfs de wilde varkens bij het wroeten en graven afschrikken, waarom de bevolking ze gaarne aanplant rond hun erven ter bescherming tegen deze vraatzuchtige dieren.

item Indon. naam

51s Olijfolie

Beschrijving is de olie die geperst wordt uit de vruchten van den olijfboom die overal langs de kusten van de Middellandsche zee inheemsch is doch in

Indië niet wordt aangetroffen.

Deze olie is in de apotheken verkrijgbaar. Goede onvervalschte olijfolie is vrij duur. De kleur is geel, soms een weinig groen. vrijwel reukeloos en geheel zonder smaak en niet-drogend.

gebruikt bij:

22 Aambeien(droge)

25 Aangezichtspijn

163 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

141 Borstpijn

164 Buikziekte bij kinderen - Geringe ontlasting met persingen

169 Buikziekte bij kinderen - Veelvuldige slijmerige afgang

188 Buikziekte bij zuigelingen

397 Galsteen

443 Gezwollen (etterige)

729 Krampen na de bevalling

1178 Stuipen

197 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

1395 wonden (verzachten en opdrogen van)

1399 wonden aan den voet

item Indon. naam Latijnse naam Familie

260p Padi *Oryza sativa* L. Poaceae (Graminea)

Beschrijving De rijst, die als te velde staande plant, padi heet, is een zeer belangrijke cultuurplant.

De hoogste voedingswaarde wordt toegekend aan de roode bergrijst.

In vele streken van onzen Archipel is rijst het hoofdvoedsel van de inlandsche bevolking. De omstandigheid, dat de binnenlandsche rijst een hoogen prijs op de wereldmarkt kan bedingen, is veelal oorzaak, dat de bevolking zelf de goedkoopere geïmporteerde Siam- en Rangoonrijst eet en het hoogwaardige product van inlandschen bodem wordt uitgevoerd.

Wanneer de korrels eenmaal uit de aren zijn, heet de rijst gabah, en de eetbare korrels, ontdaan van de katjes, noemt men beras, ongeacht of het zilvervlies al of niet verwijderd is.

Beras merah of roode rijst is beras die door een bepaalde schimmel rood gekleurd is. Deze beras merah is een gewoon handelsartikel op de pasars.

Rijst wordt in den vorm van gabah aan paarden en aan het pluimvee gevoerd en in den vorm van beras vindt het zijn weg naar de menschelijke magen. In gekookten toestand heet de rijst nasi.

Als bijzonderheid zij hier vermeld, dat rijst het hoofdvoedsel is van een derde van de bevolking van onze geheele aarde.

De rijst, die gekweekt wordt op droge gronden, zooals tegalans en ladangs heet bergrijst. De roode bergrijst wordt beschouwd als de meest voedzame rijstsoort, die in Indië groeit.

Sawahrijst, dat is de rijst, die gekweekt wordt op bevoeibare gronden meer in overeenstemming met den natuurlijken aanleg van de plant, die eigenlijk moerasplant is, heeft een veel grootere korrel en geeft per oppervlakte ook een veel grootere opbrengst.

De Javarijst, dat is de sawahrijst van Java afkomstig, wordt op de wereldmarkt hooger geteld dan eenige andere soort.

Als men wil nagaan, of gekochte beras goed is en of er niet te veel door insecten aangevreten korrels hij zijn, dan gooie men een handvol in een emmer water. De goede zware korrels zakken onmiddellijk en de minder goede blijven drijven, of zakken eerst langzamerhand.

Rijst wordt op verschillende wijzen gekookt. De oude Europeesche wijze in een rijstbal verdient afkeuring. Op deze wijze gaat te veel van de goede eigenschappen met het water verloren. De rijst met water in een pan koken, zooals men dat thans in Holland veelal doet en wat de Javanen liwet noemen, is ook niet de ware methode. Het is zeer moeilijk, juist zooveel water te nemen, dat de rijst gaar wordt en niet zoo veel, dat ze te nat blijft. Natte rijst is niet smakelijk en van te droge, harde rijst krijgt men een bezwaard gevoel. In het Aanhangsel vindt de lezer twee methoden aangegeven, om goede tafelryst te koken. Tadjin of rijstewater (zie voor de bereiding in het Aanhangsel) is zeer verkoelend en licht verteerbaar voor zieken. Kinderen krijgen het, wanneer ze geen koemelk kunnen verdragen.

Tadjin werkt gunstig bij gastrische koortsen, wanneer de maag van streek is.

Voor maagpatiënten wordt aanbevolen, een schepje gekookte rijst, met warm water overgoten en in een glas toegedekt, in den dauw te zetten. Dit vocht geve men den patiënt op de nuchtere maag.

Een aftreksel van verkoolde rijst is een zacht stopmiddel en een goede drank voor buiklijders. Gare rijst wordt daartoe tot een bal gekneet en gepoft, totdat de buitenste rijst geheel verkoold is. Men giet daar dan kokend water overheen, laat het eenigen tijd staan en filtreert het dan.

Een sterker stopmiddel is een dergelijk aftreksel van gebrande rijst. Daartoe worden rauwe korrels gebrand zooals koffie, dan stuk gestooten en getrokken.

Lijders aan suikerziekte en hartvervetting mogen geen rijst eten.

Pas geoogste rijst laxeert en veroorzaakt bij menschen met zwakke magen vaak slijm in de ontlasting. Een bepaalde vorm van rijst heet kleeфриjst. Zie

Ketan.

Bij het oogsten van de padi worden de halmen een voor een met de hand afgesneden. Men gebruikt daarvoor een mesje, dat ani-ani heet. Aan de aren laat men een stengelstuk van circa een voet. De geoogste stengels worden bijeen gebonden tot bussen. Wat op het veld blijft staan, het veldstroo, wordt als regel ter plaatse verbrand of ondergespit. Dit stroo noemt men merang. De asch is looghoudend en wordt onder meer gebruikt, om het hoofdhaar mede te wasschen. Men geeft de voorkeur aan merang van ketan itam, die dan ook in den inlandschen medicijnhandel geregeld verkrijgbaar is.

gebruikt bij:

160 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

63 Beenen (gezwollen) van zwangere vrouwen

137 Bof

286 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

308 313 318 326 330 331 332 Dysenterie

372 Engelsche ziekte

439 Gezwollen (etterige)

469 Haarwassching

654 Koorts als gevolg van zweren in de ingewanden

816 Maagkwalen

901 903 Neusbloeding

972 Opwekkend middel

977 Podagra

992 Puisten

1100 Spruw (Indische)

1163h Stopmiddel

1180 Stuipen

1232 Typhus

item Indon. naam

52s Pakel

Beschrijving heet de onrijpe vrucht van mangga batjang. *Mangifera foetida* Lour.

Het sap van de schil veroorzaakt een ontsteking van de mondholte en van de huid, waarmede het in aanraking komt.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

261p Pakis adji *Cycas rumphii* Miq. Cycadaceae

Beschrijving Een kleine boom, die wildgroeïend veel aan het zeestrand voorkomt en als sierplant wordt gekweekt.

Het is een zeer langzame groeien, zoodat men beter stronken kan verplaatsen dan zaad uitplanten.

De getah van de vruchtstelen is wit en zeer giftig. Het is echter een goed middel, om porcelein en glas mede te lijmen.

De jonge nog niet geopende bladeren worden wel gegeten.

Zie ook Penawar djambe.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

262p Pakis bang, pakis oerang *Stenochlaena palustris* Bedd. Blechnaceae

Beschrijving Deze moerasvaren, ook wel pakis oerang genoemd, behoort tot de klimmende varens.

De stengels worden gebruikt, om fuiken te maken en de jonge roode bladen worden gegeten.

gebruikt bij:

295 Dieet

item Indon. naam Latijnse naam Familie

263p pakis dadoe, Pakis bang *Blechnum orientale* L. Blechnaceae

Beschrijving Deze varen is verwant aan het Hollandsche dubbelloof.

Voor al in het binnenland van Sumatra wordt deze varen veel gegeten. Als men deze gebruikt met alle ingrediënten, die er bij behooren, behoeft men bij het gerecht geen vleesch te gebruiken.

Oude zwakke koeien versterkt men er ook mede. Men voert ze dan het gehakte loof met wat zout.

Veelvuldig gebruik van deze varen werkt laxeerend.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

264p Pakis oerang *Helminthostachys zeylanica* (L.) Hook. Ophioglossaceae

Beschrijving Een aardvaren, die op Java tot op 400 m. zeehoogte op vochtige gronden wordt aangetroffen.

Deze plant heeft dikke kruipende wortels, die al sedert oude tijden als zeer geneeskrachtig worden beschouwd.

De jonge malsche stelen en de jonge bladeren worden als moeskruid gebruikt.

Zie ook Pakis bang.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

265p Pala *Myristica fragrans* Houtt. Myristicaceae

Beschrijving Deze boom is inheemsch in de Molukken, wordt ook elders aangekweekt bijvoorbeeld midden Java. Hij eischt een gematigd klimaat

De bloemen vormen als kembang pala een handelsproduct.

Men trekt thee van de gedroogde bloemen.

Deze bloemen zijn niet te verwarren met de folie, die ook kembang pala wordt genoemd. Dit is de zaadrok, die de eigenlijke noot omgeeft en zeer aromatisch is en als specerij een belangrijk uitvoerartikel is.

De gewone nootmuskaat is rond van vorm en heet in den inlandschen medicijnhandel pala perampoean in tegenstelling met de hierna te noemen pala lelaki.

Voor een recept voor nootmuskaatcompote wordt verwezen naar het Aanhangsel.

gebruikt bij:

143 Braken (tegen het)

415 Gassen

489 Heeschheid

604 Kinkhoest

794 Loomheid

809 810 Maagkramp

1023 Rheumatiek

1218 Transpireermiddel

1429 Zenuwachtigheid

item Indon. naam Latijnse naam Familie

266p Pala lelaki *Myristica argentea* Warb. Myristicaceae

Beschrijving Deze boom, die inheemsch is op Nieuw-Guinea levert de vruchten, die onder den naam van lange noten of Papoeanoten bekend zijn. Ze worden gebruikt als de gewone nootmuskaat, maar hebben voor de medicinale doeleinden op

Java een zekere vermaardheid.

De foeli van de pala lelaki wordt verhandeld onder den naam naam van wilde foelie.

gebruikt bij:

175 Buikziekte bij kinderen - Dunne ontlasting met velletjes

172 Buikziekte bij kinderen - Ontlasting met slijm en bloed

222 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden

item Indon. naam Latijnse naam Familie

267p pandan wangi, pandan rampai *Pandanus amaryllifolius* Roxb. Pandanaceae

Beschrijving Een heestertje, dat op Java om de geurige bladeren veel op de erven wordt gekweekt.

De bladeren zijn smal en kunnen tot 80 cm lang worden. Bij den top en aan de kanten zijn ze gestekeld.

De gekorven bladeren worden op de pasars verkocht onder den naam van kembang ramping en gebruikt, om tussen kleeren te leggen.

gebruikt bij:

567 Kalmeermiddelen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

268p Pare *Momordica charantia* L. Cucurbitaceae

Beschrijving Deze klimplant behoort tot de komkommerachtigen.

De vruchten zijn fraai oranjeleurig en wrattig.

Van de gekweekte soorten komen verschillende vormen voor. De beste is die met de grootste vruchten, die voor dat ze geheel rijp zijn, er witachtig uit zien en op Java pare gadjih heeten.

De middelsoort, waarvan de vruchten eerst groen zijn, heet pare idjo of pare beloengan en die met de kleinste vruchten heet pare ajam.

Om beschadiging door insecten, vogels en loewaks tegen te gaan, worden de jonge vruchten, voor ze geheel rijp zijn, vaak in doeken gewikkeld, waardoor ze nimmer de fraaie oranje kleur krijgen. Mogelijk betaalt men voor de rijpe bleke vruchten op de pasars ook hogere prijzen.

De wilde soort wordt pare alas genoemd. Zooals vaak voorkomt, neemt men voor medicijn bij voorkeur de bladeren en de vruchten van de wildgroeijende soort. Beide zijn bitter van smaak.

De bladeren worden toendoeng genoemd.

gebruikt bij:

127 Bloedzuiverend middel

643 Koorts (aanhoudende)

763 772 Leverziekte

840 Maden

eerste pagina einde pagina volgende pagina begin vorige pagina einde vorige pagina laatste pagina

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

269p Pare weloet *Trichosanthes cucumerina* L. *Trichosanthes anguina* L. Cucurbitaceae

Beschrijving Deze klimplant verschilt van de gewone pare daarin, dat de vruchten anders van vorm zijn. Ze hebben geen wratten en zijn vaak zeer lang gerekt. Weloet is het Javaansche woord voor aal.

Ze zijn eerst witachtig bij den steel en donker groen aan de punt. Wanneer ze rijpen, worden ze ook rood.

De plant geeft een onaangename lucht af, die zich aan de handen mededeelt. Bij de gekookte vruchten, die een aangename groente zijn, is daarvan niets te bemerken.

gebruikt bij:

1062 Slijm

496 hoest

item Indon. naam Latijnse naam Familie

270p Patikan djawa, patikan kebo *Euphorbia hirta* L. Euphorbiaceae

Beschrijving Dit onkruid, dat in Indië overal te bekomen is, vindt evenals het volgende algemeene toepassing bij buikziekte.

Het melksap van deze plant bevat de meeste medicijn.

Gedroogd verliest de plant haar kracht niet en kan zoo lang bewaard worden.

gebruikt bij:

149 Bronchitis

205 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed

256 Darmontsteking

257 258 Darmzweren

573 Keelaandoening

782 Longontsteking

955 Oogzweertjes

197 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

1384 wonden van de huid

item Indon. naam Latijnse naam Familie

271p Patikan tjina Euphorbia prostrata Aiton Euphorbiaceae

Beschrijving Een veelvuldig voorkomend onkruid, dat steeds gevonden wordt tezamen met de voorgaande plant die er alleen botanisch van verschilt en onder denzelfden naam voor dezelfde doeleinden wordt gebruikt.

Dit oogenschijnlijk zoo nietige onkruid, dat tusschen de steenen en op de paden in de tuinen groeit en door iedereen wordt vertrapt, verdient aller belangstelling.

De stengels zijn roodachtig, ook de blaadjes.

gebruikt bij:

10 Aambeien of haemorrhoiden

163 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

168 Buikziekte bij kinderen - Veelvuldige slijmerige afgang

167 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

184 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van vallen

170 170 Buikziekte bij kinderen - veelvuldige slijmerige afgang met bloed

205 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed

200 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting vrij normaal, doch vergezeld van dun kersrood bloed

230 Buikziekte bij volwassenen - gevolg van endeldarmontsteking

237 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van koorts in den buik

227 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden

281 Diarhee of buikloop met nu en dan een paar kleine bloed aderen in de ontlasting

317 320 325 Dysenterie

377 379 Fondament (uitschieten van het)

491 Hitte (inwendige)

511 Hoest (droge)

706 Kouvatten

928 930 Ontlasting

item Indon. naam Latijnse naam Familie

272p Patikan tjina, tikim *Hydrocotyle sibthorpioides* Lam. Apiacea

Beschrijving Met dezen naam duidt men ook een kruid aan, dat als groente wordt gegeten en te Batavia op de pasars onder den naam tikim wordt verkocht geneeskruid overeenkomt met daoan gagan.

Zie Semanggi goenoeng.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

273p Patjar djawa, patjar koekoe *Lawsonia inermis* L. Lythraceae

Beschrijving Deze groote heester met vele takdoorns wordt om zijn fraaie bloemen veel in tuinen geplant. Men noemt hem wel boomreseda of Indische reseda.

De bladeren hebben de eigenschap de nagels rood te kleuren.

Er bestaat ook een variëteit met teracottakleurige bloemen.

De bloemen zijn geurig.

gebruikt bij:

381 Fijt

688 Koorts (verkoelende middelen bij)

1352 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

274p Patjar keling *Bixa orellana* L. Bixaceae

Beschrijving Een kleine boom, die op Java veel langs de wegen en voor pagars wordt aangeplant tot op 2000 m. zeehoogte.

De zaden leveren een fraaie oranjeroode kleurstof en zijn daardoor een handelsartikel.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

275p Patjar tjina,patjar tjoelam Aglaia odorata Lour. Meliaceae

Beschrijving Een uit China geïmporteerde sierheester met kleine gele, welriekende bloemen, die wel gebruikt worden, om thee geurig te maken.

Gedroogd zijn ze bij de inlandsche medicijnhandelaren te bekomen.

gebruikt bij:

862 Menstruatie

1285 Venerische ziekte

1327 Vloeiingen in de wisseljaren

item Indon. naam Latijnse naam Familie

276p Patje,mengkoedoe Morinda citrifolia L. Rubiaceae

Beschrijving Deze lage boom komt aan het zeestrand wel in het wild voor.

De vruchten hebben veel pitten en smaken bitter.

In de lage bergstreken wordt echter een veredelde variëteit aangeplant met pitloze vruchten, die zeer zoet zijn. Anders dan als medicijn worden ze weinig gegeten. Half rijp worden ze wel als roedjak bereid.

Rijp zijnde, gaan ze spoedig rotten en verspreiden dan een ondraaglijken stank.

De boom wordt in hoofdzaak aangeplant om den wortelbast, die een verfstof levert voor de batik industrie.

De jonge bladeren en het sap uit de vruchten zijn een voorbehoedmiddel tegen allerlei kwalen en ziekten, omdat ze het lichaam zuiveren.

Uit den bast wordt zalf bereid.

Het moes van de rijpe vruchten verwijdert roest van metalen en door dit moes op linnengoed te smeren en dan te bleeken, verwijdert men weervlekken.

Voor pluimveehouders bewijst deze boom ook goede diensten. Bij kippendiphtheritis, wanneer de oogen van de dieren dik en ontstoken zijn en uit den bek slijmerig vocht vloeit en bij kippenpokken, wanneer de kap vol uitslag en puisten zit en de afgang slecht en waterig is, dient men de dieren des morgens een theelepeltje patje-sap toe.

Voor al uitheemsche kippenrassen en kalkoenen krijgen deze ziekten. Bij pokken wast men bovendien de ontstoken plekken met dit sap.

gebruikt bij:

35 Amandelen (opgezette)

40 Apenpokken, Kinderpokken of Waterpokken

236 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van koorts in den buik

395 Galkoorts

575 Keelaandoening

768 776 Leverziekte

874 Miltziekte

1003 Rheumatiek

1110 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

1414 Wormen

499 hoest

1382 wonden van de huid

item Indon. naam Latijnse naam Familie

277p Penawar djambe Cibotium barometz (L.) J. Sm. Dicksoniaceae

Beschrijving Penwar djambe is het goudgele wollige pluiz, waarmede de bladstengels van enkele aardvarens bezet zijn en dat als bloedstelpend middel zonder weerga is.

Het wordt gewonnen van pakoe simpai *C. barometz* een boomvaren met lederachtige bladeren, die veel voorkomt in Midden-Sumatra. Op Java is deze varen niet te vinden, doch het pluiz van verschillende andere soorten wordt denzelfden naam verkocht en bewijst even goede diensten.

Zoo bijvoorbeeld van de pakoe toenggak of pakoe kidang *Dicksonia blumei* Moore, dat echter niet zoo fraai van kleur is.

Voorts van de pakoe ari of pakis adji *Alsophila glauca* J.Sm. (*A. lurida* Hook), van de pakoe tihang beureum *Alsophila lurida* Hook, van de pakoe andam of pakoe kapal *Arcypteris irregularis* (Presl) (*Dictyopteris iregularis* Presl.) en van de zoogenaamde vredespalm *Cycas revoluta* Thunb. die als sierplant wordt gekweekt en waarvan de bladeren veel worden gebruikt voor grafkransen.

gebruikt bij:

121 Bloedstelpend middel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

278p Pete *Parkia speciosa* Hassk. Fabaceae-Mimosoideae (Leguminosae,Mimosaceae)

Beschrijving Een boom, die overal op Java daar de bevolking wordt gekweekt om de zaden.

Deze groeien in groote peulen en worden stinkboonen genoemd. Bij de bevolking zijn ze zeer gewild. Peteboonen zijn voor de inlanders een ware tractatie.

Mits niet overdadig gegeten, zijn ze niet ongezond. Ze zuiveren de nieren, maar doen de urine stinken als de boonen zelf.

Lijders aan koorts of hoofdpijn doen beter geen peteboonen te eten.

gebruikt bij:

907 Nieren (zuivering van de)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

279p Peterselie *Petroselinum crispum* (Mill.) A.W. Hill. *Petroselinum vulgare* Hill. Apiacea

Beschrijving Dit kruid, dat algemeen bekend is, laat zich op Java op elke hoogte kweeken.

Er zijn variëteiten met vlakke blaadjes en ook met gekroesde. Deze laatste neemt men wel krulpeterselie.

Op de pasars in peterselie niet altijd te krijgen, maar men kan het met weinig moeite op het eigen erf kweeken.

Van groenten en spijzen, die minder gunstig op de nieren werken, kan men daar toevoeging van peterselie de ongunstige werking opheffen.

Het gebruik van peterselie is vooral aan te bevelen voor hen, die eiwit in de urine hebben.

gebruikt bij:

76 Beet (vergiftige)

90 Blaasaandoening bij kinderen

364 Eiwit in de urine

906 Nieren (zuivering van de)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

280p Pinang *Areca catechu* L. *Arecaceae* (Palmae)

Beschrijving Deze mooie kaarsrechte palm wordt overal op Java tot op 1500 m. zeehoogte om de vruchten aangeplant. Deze vruchten vormen n.l. het hooftbestanddeel van den sirihpruim, welke een algemeen genotmiddel is.

De vruchten werken zuiverend op tandvleesch en tanden. Het tandpoeder, dat men er uit kan maken, (voor de bereiding wordt naar het Aanhangel verwezen) weert wolf uit de tanden.

Op Java noemt men de vruchten djambe.

Op wonden werkt de jonge fijn gemaakte pinangvrucht genezend zoowel bij mensch als dier.

De bladscheeden van den pinangpalm zijn waterdicht en worden ander meer gebruikt, om visch te verpakken.

Het palmiet wordt gegeten en tot atjar bereid.

gebruikt bij:

317a Dysenterie

1195 Tanden (Onderhoud der)

1370 wonden

item Indon. naam Latijnse naam Familie

281p Pisang Musa paradisiaca L. Musaceae

Beschrijving Onder dezen naam worden tal van eetbare pisangsoorten gebracht, die behooren tot sterk uiteenlopende cultuurvormen en afstammen van verschillende wilde soorten.

Pisang groeit het best in het warme laagland, maar eischt goeden grond.

Enkele van de meest bekende soorten zullen hier worden vermeld.

Pisang radja is wel de meest gewilde ooftpisang. Het is een smakelijke soort, doch voor zwakke magen minder geschikt. Deze pisang moet vooral goed worden gekauwd. Het hart is moeilijk te verteren en voor kinderen is deze soort dan ook niet aan te bevelen.

Pisang Ambon is een groote zachte soort, ronder van vorm dan de pisang radja en groen van schil. Daarom spreekt men ook wel van pisang idjo. Deze pisang is zeer aromatisch, verkoelend en laxeerend en zuivert het lichaam. Volgens oud Javaansch gebruik is het goed, om na de bevalling pisang idjo te eten, om stortingen te voorkomen. Bij vrouwen, die last hebben van witten vloed, zal die kwaal bij het eten van pisang idjo verergeren.

Pisang soeso is wel een van de fijnste soorten. De vruchten zijn smakelijker, naarmate ze rijper geplukt zijn. Dit laat veelal te wenschen over. Deze pisang is belangrijk droger dan de twee eerstgenoemde, maar licht verteerbaar en daarom bij uitstek geschikt als kindervoedsel. Kinderen en volwassenen, die last hebben van slijm in de ontlasting, mogen van deze pisang niet eten.

Pisang mas is een kleine soort, die bij volkomen rijpheid honigzoet smaakt en bijzonder geschikt is voor personen met een moeilijken afgang.

Pisang kepok is een stoofpisang. Hiervan bestaan nog weer verschillende variëteiten, waarvan de pisang kepok tjina wel de beste en lekkerste is. Mits goed rijp, zijn ze voor kinderen zeer aan te bevelen. Ze worden met schil en al gekookt en warm gegeten met wat boter. Ook kan men ze stoven met wijn, suiker en kaneel. Men maakt er ook pisang goreng van of bakt ze in meel. Gestoofd met goela djawa, is deze pisang ook zeer gezond. Van de variëteit pisang kepok gablok kan men een smakelijken hutspot maken, door ze te staven met aardappelen en spek of vleesch.

De pisang bidji, ook wel pisang batoe en pisang kloetoe genoemd, met haar talrijke pitjes wordt niet gegeten, doch uitsluitend als medicijn gebruikt. Deze pisang wordt overal aangeplant, omdat de bladeren algemeen als pakmateriaal worden gebruikt.

Pisang kidang heeft een rooden schil en is zeer verkoelend en laxeerend. Personen met zwakke magen krijgen na het eten van deze vrucht licht last van maagzuur.

Pisang poeloet of pisang baji is, zoals de naam reeds aanduidt, in het bijzonder geschikt voor heel kleine kinderen.

Pisang blitoeng is een soort met zeer groote vruchten, die zeer voedzaam zijn en gunstig werken op de spijsvertering. Deze groeit voornamelijk in de bergstreken.

Pisang tandoek is een groote stooftpisang, die zeer voedzaam en smakelijk is. Ze wordt ook wel aan schijfjes gesneden en dan geroosterd gegeten. Om deze pisang te kunnen roosteren, mag ze niet te rijp zijn. Ze kan dan als brood worden gegeten met boter en goela djawa. voor kinderen is dit een beter voedsel dan slecht zuur brood. Als de vrucht goed rijp is, kan men er meel van bereiden, door de aan schijfjes gesneden vruchten te drogen en dan te stampen. Het fijne meel, dat men zoo krijgt, als pap gekookt, is een uitstekend en licht verteerbaar kindervoedsel.

De bonggol, dat is het onderste gedeelte van den schijnstam, van de pisang dat in den grond zit, bevat veel vocht, dat verkoelend is en geneeskrachtige eigenschappen heeft voor mensch en dier.

Wanneer de vruchten geoogst zijn, wordt de stam omgehakt. Men raspt dan een stuk van den bonggol en perst dit raspel uit.

Een beter middel, om het vocht te verzamelen, is een wijd gat boren in den bonggol, die na het afkappen in den grond blijft. Daarin verzamelt het vocht zich dan vanzelf. Men dekke den bonggol af ter voorkoming van verontreiniging en kan het vocht na eenigen tijd er uit scheppen.

Houders van pluimvee en ,van kidangs moeten noodzakelijk enkele pisang kepok stammen op hun erf hebben. Als kippen en duiven bloederig afgaan, drijft hun natuurlijk instinct hen naar deze stammen. Ze pikken er in en eten zelfs de afgevallen bloembladeren op.

Kidangs en herten sterven in gevangenschap vaak, omdat ze de verkoelende planten missen, die ze anders zelf in de bosschen kunnen opzoeken. Stelt men ze in de gelegenheid, zich aan zo'n bonggol te goed te doen, dan blijven ze gezond.

In den ouden tijd werd een pisang batoe stam, die nog niet gebloeid had, omgekapt en het heldere vocht zindelijk opgevangen en gebruikt, om de kraamvrouwen er uitwendig mede te reinigen, waardoor de organen heetten te krimpen en stortingen voorkomen zouden worden.

gebruikt bij:

16 Aambeien of haemorrhoiden

108 Bloeddiarhee

120 Bloedstelpend middel

206 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed

287 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

290 Diarhee of buikloop met bloed als gevolg van koorts in den buik

267 268 270 Diarhee of buikloop

317h 323 Dysenterie

345 Eeltwonden

454 Haargroei (bevorderen van den)

464 Haaruitval

473 Haarwassching

476 Handen (zachte)

684 Koorts (verkoelende middelen bij)

712 Kraamvrouwen

749 Laxeermiddelen

940 Ontlasting (moeilijke)

931 Ontlasting bij kinderen

1132 1133 Spijsvertering (Slechte)

1086 1093 Spruw (Indische)

1102 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

1151 Stoelgang

1164 1169 Storting na de bevalling

1446 Zoogen

1403 wonden (wasschen, zuiveren en afsluiten van)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

282p Pisang akar Uvaria grandiflora Roxb. ex Hornem. Uvaria purpurea Bl Annonaceae

Beschrijving Pisang ankar noemt men op pisang gelijkende vruchten van *U. purpurea*, een klimmende heester.

De oranjegele vruchten, met bruine haartjes bezet groeien aan trossen.

Ze smaken ook als pisang en worden, niettegenstaande ze zeer veel zwarte pitjes bevatten, door de inlanders gaarne gegeten.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

283p Pitjisan *Pyrrosia nummularifolia* (Sw.) Ching. *Cyclophorus nummularifolius* C. Chr.
Polypodiaceae

Beschrijving Een kleine varen, die zich hecht aan steenen of boomstammen. De platte ronde vlezig blaadjes gelijken op dubbeltjes, vandaar de naam.

Bovenop zijn de blaadjes glad en aan de onderzijde zacht behaard.

Men zij gewaarschuwd, geen blaadjes in te zamelen van planten, die op giftige stammen groeien.

gebruikt bij:

122 Bloedstelpend middel

1194 Tandem (Loszittende)

1196 Tandvleesch

1325 Vloeiingen als gevolg van een val

1359 Witte vloed

item Indon. naam

53s Pitjisan

Beschrijving Met denzelfden naam worden nog enkele geheel verschillende planten aangeduid, die ter voorkoming van verwarring hier vermeld worden:

In de eerste plaats *Myrica javanica* Blume alleen baven 1500 m. zeehoogte groeit. De vruchten, die zeer flauw smaken, worden wel gegeten. Het hout wordt als brandstof gebruikt.

Dan *Phyllodium pulchellum* (L.) Desv. (*Desmodium pulchellum* Benth.) groeit en waarvan de bladeren door de bevolking ook wel gebruikt worden als uitwendige medicijn tegen huidzweren en pokken.

Ten slotte *Nauclea lanceolata* (Blume) Merr. van 200 tot 1500 m. zeehoogte en hout levert, dat niet door rajap wordt aangetast, maar juist door deze hardheid moeilijk te bewerken is en dan ook zelden wordt gebruikt.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

284p Ploso *Butea monosperma* (Lam.) Taub. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Een kleine boom, die in den bloeitijd opvalt door de mooie oranje bloemen.

De plosa is een van de boomen, waarop de schildluizen wonen, die de lak afscheiden, welke na inzameling en zuivering schellak heet.

gebruikt bij:

72 Beet (vergiftige)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

285p Poelasari *Alyxia stellata* (Forst.) Roem. & Schult. Apocynaceae

Beschrijving Deze liaan met mooie witte bloemen komt op verschillende eilanden van onzen Archipel in de hoge bosschen der bergen voor.

De bast wordt ingezameld en vormt een belangrijk handelsartikel. Hij ziet er uit als kaneel. In vrijwel geen enkel samengesteld inlandsch geneesmiddel zal poelasaribast (meestal met adas) onbreken. In den medicijnhandel spreekt men van adas-poelasari, als ware het een ingrediënt.

gebruikt bij:

20 Aambeien of haemorrhoiden

156 157 163 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

89 Blaasaandoening als gevolg van kouvatten

174 Buikziekte bij kinderen - Dunne schuimige ontlasting

164 Buikziekte bij kinderen - Geringe ontlasting met persingen

176 Buikziekte bij kinderen - Tengevolge van kouvatten

168 Buikziekte bij kinderen - Veelvuldige slijmerige afgang

182 Buikziekte bij kinderen - bij het tanden krijgen

167 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

183 Buikziekte bij kinderen - gevolg van spruw

178 Buikziekte bij kinderen - klimaatwisseling in het gebergte

180 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van Inwendige hitte

184 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van vallen

170 Buikziekte bij kinderen - veelvuldige slijmerige afgang met bloed

201 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

203 204 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

199 Buikziekte bij volwassenen - Veelvuldige ontlasting van enkel slijm gepaard met krampen en een gevoel van uitputting

214 Buikziekte bij volwassenen - door het gebergte

230 Buikziekte bij volwassenen - gevolg van endeldarmontsteking

195 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

239 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van koorts in den buik

227 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden

284 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

281 Diarhee of buikloop met nu en dan een paar kleine bloed aderen in de ontlasting

261 272 Diarhee of buikloop

304 309 310 316 317 319 320 325 326 327 334 Dysenterie

375 Fluimen (opgeven van)

493 Hitte (inwendige)

506 Hoest bij kinderen

632 Koorts

839 Maden

855 Mazelen

869 Menstruatie (wegblijven van de)

943 Ontsmettingsmiddel

982 Pokken

1084 1088 1090 1091 Spruw (Indische)

1156 Stopmiddel

1168 Storting na de bevalling

1236 Uitslag

1281 Urineeren (pijnlijk)

1297 Verkoudheid op de borst

1325 Vloeelingen als gevolg van een val

500 hoest

item Indon. naam Latijnse naam Familie

286p Poele *Alstonia scholaris* (L.) R.Br. Apocynaceae

Beschrijving Deze hoge boom is verbreid over den geheelen Archipel en komt ook op Java voor beneden 900 m. zeehoogte.

Op Java treft men twee variëteiten aan. Een met lichtgroene bladstelen en bladnerven en een met paarse. Deze laatste noemt men ter onderscheiding wel poele woengoe.

Het hout is nog zachter dan lindehout en wordt gebruikt als surogaat voor kurk. Het is zeer geschikt, om er messen op aan te zetten en voor drijvers van vischnetten.

De bast, in den inlandschen medicijnhandel bekend als babakan poele, is reukeloos en bitter. Gedroogd kan hij lang worden bewaard zonder zijn goede eigenschappen te verliezen.

De getah poele, dat is het melksap, dat bij beschadiging rijkelijk uit de jonge takken en uit de bladstelen vloeit, wordt op wonden van dieren gedruppeld, om ze vrij te houden van maden.

Versch gehakte bast met bladeren van dezen boom geeft men met wat zout aan het vee als een goed middel tegen mond- en klauwzeer.

Paarden, die steeds mager blijven en er ziekelijk uit zien, zoals dat veel het geval is in Indië met de Australische tuigpaarden, geeft men circa 20 gram wortelbast - goed fijn gemaakt - door het voeder.

gebruikt bij:

27 Abcessen

162b Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

302 Dorens

442 Gezwollen (etterige)

847 848 Malaria

984 Pokken (Spaansche)

1071 Splinters in de huid

1188 Suikerziekte

1306 Verzwakking

1337 Waterzucht

item Indon. naam Latijnse naam Familie

287p Poeloetan, legetan *Urena lobata* L. Malvaceae

Beschrijving Deze kleine sterk vertakte heester met taaie stengels groeit op zonnig terein.

Er komen aardige zachtrose bloemen aan.

De vruchten zijn dicht bezet met stekelharen, waardoor ze zich gemakkelijk aan de kleeren hechten, net als klitten.

gebruikt bij:

160 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

106 Blindedarmontsteking

133 Bloedzweer

660 Koorts als gevolg van zweren in de ingewanden

991 Puisten

item Indon. naam Latijnse naam Familie

288p Poering Codiaeum variegatum (L.) Blume Euphorbiaceae

Beschrijving Een sierheester, de zoogenaamde croton, die in de Molukken inheemsch is, maar op Java veelvuldig in tuinen wordt aangekweekt en als pagerplant dienst doet.

De wortel en de bast zijn geneeskrachtig. Aan jonge buffelkalveren, die mager blijven, geeft men wel enkele jonge takjes goed fijn gewreven - als eetlustopwekkend en wormverdrijvend middel.

De croton-olie staat als zeer giftig bekend.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

289p Poetjoeng Pangium edule Reinw. Flacourtiaceae

Beschrijving Deze hoge boom, die op Batavia meest kepajang wordt genoemd, is over den geheelen Archipel verspreid en komt op Java beneden 1000 m. zeehoogte zoowel wild als gecultiveerd voor.

De bladeren en de zaden bevatten blauwzuur. Het gebruik, dat er van gemaakt wordt, berust in hoodzaak op de bederfwerende eigenschappen.

De zaden, op een bepaalde manier bereid, waardoor ze voor consumptie niet meer schadelijk zijn, (zie hiervoor in het Aanhangsel), dienen onder den naam van kloewak bij de bereiding van sambals.

Van de zaden wordt dage gemaakt.

Ook wordt er olie uit geperst, die heilzaam is voor uitwendig gebruik.

De bladen zijn een uitnemend middel ter wering van parasieten en hoewel ze giftig zijn, is het uitwendig gebruik van een aftreksel als desinfectiemiddel geen bezwaar.

gebruikt bij:

1369 wonden

item Indon. naam Latijnse naam Familie

290p Posor *Pseuderanthemum diversifolium* (Miq.) Radlk. Acanthaceae

Beschrijving Dit kruid met lila bloemen wordt veel in de bosschen aangetroffen. Het groeit in de warmte en in een gematigd klimaat.

Men vermenigvuldigt het door stekken of door zaden.

gebruikt bij:

716 Kraamvrouwen

1272 Middelen ter bevordering van het urineeren

item Indon. naam Latijnse naam Familie

291p Pranadjiwa *Euchresta horsfieldii* (Lesch.) Benn. Fabaceae-Faboideae
(Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Deze heester groeit op enkele bergen op Java tussen 4000 en 6000 voet boven zeehoogte.

De vruchten zijn een vermaard, doch moeilijk te bekomen geneesmiddel. De zaden worden fijn gekauwd, of wel gestampt en met melk ingeslikt. Ze zijn zeer bitter en bevatten een groote dosis giftige stof, die bedwelming teweegbrengt.

Ze zijn buitendien bekend als een wellust opwekkend middel. Het is twijfelachtig, of ze als geneesmiddel werkelijk wel zoo heilzaam zijn. In ieder geval is groote voorzichtigheid geboden.

Naast deze echte pranadjiwa worden in den inlandschen medicijnhandel de zaden verkocht van twee kalongsoorten, n.l. *Sterculia javanica* R.Br. en *Sterculia macrophylla* Vent, die er uiterlijk veel gelijkenis mede hebben, en naar het heet, even heilzaam zijn. Ze zijn niet bitter en hebben in ieder geval het voordeel niet giftig te zijn.

gebruikt bij:

791 Longtering

112 bloedspuwing

item Indon. naam Latijnse naam Familie

292p Rabarber *Rheum rhabarbarum* L. Polygonaceae

Beschrijving Deze Plant met haar groote bladeren wordt om de eetbare bladstelen tegenwoordig ook in Indië voor de Europeesche tafel gekweekt. Deze cultuur heeft beneden 1000 m. zeehoogte weinig kans van slagen. De stelen worden - tot moes gekookt - gegeten en vormen een gezonde spijs met een zacht laxeerende werking.

Zie ook Kelembak.

gebruikt bij:

10 21 Aambeien of haemorrhoiden

153 158 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

191 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting van harde stof, omgeven door dof draderig slijm

230 Buikziekte bij volwassenen - gevolg van endeldarmontsteking

232 234 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte

653 Koorts als gevolg van zweren in de ingewanden

969 Opium (ontwennig)

item Indon. naam Ned. naam

54s Ragi gist

Beschrijving is gist gemaakt van gepelde rijst. Deze ragi wordt op de pasars in kaakjes verkocht.

gebruikt bij:

428 Gewrichten (pijnlijke)

1180 Stuipen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

293p Ramboetan *Nephelium lappaceum* L. Sapindaceae (Sapotaceae)

Beschrijving Een groote vruchtboom, die weinig eischen aan den bodem stelt en op Java vrijwel overal groeit beneden 300 m. zeehoogte.

De vruchten hebben een roode knobbelige schil. Elke knobbel loopt uit in een borstel, die aan het einde eenigszins haakvormig is omgebogen. De ramboetanvrucht is een tafelvriest vrucht bij uitnemendheid. Vooral de vruchten uit de omstreken van Batavia zijn zeer gewild.

De beste variëteiten zijn wel de ramboetan si matjan en de ramboetan lebak boeloës. Van beide zijn de vruchten, als ze rijp worden geplukt, donker rood. De eerste is beslist zoet, de tweede een eengszins zoetzuur van smaak.

De grof vezelige zaadhuid laat zich vaak moeilijk van het vruchtvleesch scheiden. Voor kinderen vooral is het slecht, die schorsachtige zaadhuid mede in te slikken. Ook de getah uit de schil veroorzaakt bij kinderen vaak puistjes in den mond, wanneer ze, in plaats van de schil daar te snijden of met twee handen er af te wringen, deze met de tanden verwijderen.

Het beste is, het witte vruchtvleesch met een mes van de pitten te snijden en dit dan nog even met water af te spoelen.

gebruikt bij:

274 Diarhee of buikloop

310 Dysenterie

1163e Stopmiddel

eerste pagina einde pagina volgende pagina begin vorige pagina einde vorige pagina laatste pagina

item Indon. naam Latijnse naam Familie

294p Rami Boehmeria nivea (L.) Gaud. Urticaceae

Beschrijving Deze halfheester levert een goede spinbare vezel. De cultuur kon echter in Nederlandsch-Indië nimmer slagen.

De wortels worden gebruikt ter vervanging van brandnetelwortel.

gebruikt bij:

465 Haaruitval

792 Longziekte

item Indon. naam Latijnse naam Familie

295p Randoe Ceiba pentandra (L.) Gaertn. Bombacaceae

Beschrijving Deze boom met zijn zuilvormigen, kaarsrechten, gestekelden stam en zuiver horizontale takken met weinig bladeren is een bekende in het Indische laagland, waar men hem veel langs wegen vindt aangeplant.

Tot op 1000 m. zeehoogte is de randoe op Java zeer algemeen.

De fraaie bloemen zijn welriekend, maar vallen door hun fletse kleur aan de hoge takken weinig op.

De randoe levert vruchten, die als kapokvruchten algemeen bekend zijn.

Deze vruchten bevatten de oliehoudende kapokpitten en het fraaie witte zijdeachtige zaadpluis, dat, na gezuiverd te zijn, als kapok in den handel komt.

De jonge vruchten zijn groen. Als ze rijpen, worden de vruchtbladeren vaalbruin en rimpelig. Het is dan tijd, om ze te oogsten. Men wacht namelijk niet, tot ze afvallen en openspringen, omdat er dan te veel kapok zou verloren gaan.

De voortplanting kan geschieden door stekken of door het uitzaaien van de pitten.

gebruikt bij:

41 Asthma

291 Diarhee of buikloop met bloed als gevolg van koorts in den buik

485 Heeschheid

1298 Verkoudheid op de borst

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

296p Randoe alas Bombax ceiba L. Gossampinus heptaphylla Bakh. Bombacaceae

Beschrijving Deze groote boom is de zoogenaamde wilde kapokboom.

De bloemen zijn veelal donker rood.

De vruchten worden niet geoogst. Pitten en zaadpluis zijn van veel mindere kwaliteit en omdat de boomen zoo hoog zijn, zon het inzamelen te veel arbeid kosten.

De stam is ook glad en recht, doch heeft vooral bij de ouder boomen groote wortellijsten.

Het vocht, dat des morgens voor zonsopgang (later heeft geen uitvloeijing meer plaats) uit de wortels kan worden afgetapt, heeft bijzondere beteekenis. Het is verkoelend en zuiverend, smaak- en reukloos, geheel onschadelijk, kan eventueel als drinkwater worden gebruikt en in vele gevallen zeer heilzaam wezen.

Dit vocht noemt men deresan. Hoe het gewonnen wordt, vindt men nader omschreven in het Aanhangel.

gebruikt bij:

1094 Spruw (Indische)

1234 Typhus

1245 Uitslag In de keel

1247 Uitslag in den mond

1248 Uitslag op de tong

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

297p Ranggitan Fatoua villosus (Murray) Naki Fatoua pilosa Gaud. Moraceae

Beschrijving Een kruid van hoogstens een meter hoog, waarvan de stengels aan den voet houtig worden.

De gele wortels zijn geneeskrachtig en worden in den inlandschen medicijnhandel op Java verkocht ander den naam greges otot.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

298p Ranti,ranti bali Solanum lycopersicum L. Solanaceae

Beschrijving Dit kruid levert de vruchten, die als tomaten bekend zijn.

De cultuur eischt weinig zorg en slaagt in Indië in de bergstreken zeer goed. De plant behoeft lossen zandigen grond en vooral niet te veel vocht. Er wordt in Indië meer en meer werk van gemaakt en, al mogen de

Indische tomaten niet zoo groot worden als de Hollandsche, de kwaliteit behoeft voor het Hollandsche product zeker niet ander te doen.

Tomaten zijn zeer gezond, rijk aan vitaminen en oefenen een merkbaar goeden invloed uit op de spijsvertering.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

22 Aambeien(droge)

106 Blindedarmontsteking

107 Bloed

421 Geelzucht

927 Ontlasting

984 Pokken (Spaansche)

1129 Spijsvertering (Slechte)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

299p Ranti djawa *Solanum lycopersicom* L cv cerasiforme (Dun.) A.Gray *Solanum cerasiforme* Dun.
Solanaceae

Beschrijving Dit is een wild groeiende tomaat of wel een verwilderde vorm. Men treft deze op Java, Sumatra, de kleine Soenda eilanden en in de Molukken aan.

De vruchten worden niet grooter dan een knikker. Ze smaken goed en het uitgeperste sap wordt wel gedronken.

gebruikt bij:

544 Huiduitslag (jeukerige)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

300p Rawah,kekoro gatel *Mucuna pruriens* DC. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae,Papilionaceae)

Beschrijving Dit is een windende heester. De vruchten zijn peulen.

Stengels, bladeren en vruchten zijn dicht bezet met fijne goudgele haren, die aan den scherpen top minimaal kleine weerhaakjes hebben, waarmede ze zich in de huid hechten en hevig jeukende pijnen veroorzaken.

Deze haartjes worden wel voorzichtig van de peulen geschrapt en bewaard, om als jeukpoeder dienst te doen.

Krijgt men door een ongeluk of tengevolge van een misplaatste aardigheid zulk jeukpoeder op de huid, dan in geen geval met water wasschen. Dat zou de pijn slechts verergeren. Olie of droge asch verzacht de pijn, die dan geleidelijk verdwijnt, al gaat het niet zoo spoedig, als men zal wenschen.

item Indon. naam Ned. naam

55s Reboeng bamboespruiten

Beschrijving heeten de jonge spruiten van verschillende bamboesoorten, die als groente worden gegeten en met azijn tot een zeer smakelijk tafelzuur zijn te bereiden.

Ook jonge loten van andere planten schijnen wel reboeng te worden genoemd, zoo bijvoorbeeld die van laos.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

301p Redjasa *Elaeocarpus grandiflora* Sm. Elaeocarpaceae

Beschrijving Een laag vertakte kromme boom, die in Midden- en West- Java in het wild wordt aangetroffen en beneden 500 m. zeehoogte algemeen wordt aangeplant om de fraaie bloemen, die in trossen groeien.

De bast en de bladeren zijn geneeskrachtig evenals de zaden, die ander den naam van anjang-angang af kajoe anjang worden verkocht.

Deze zaden hebben een licht stroogeel en houtige steenwand die bezet is met stompe gekromde stekels. Op alle pasars kan men ze vinden.

gebruikt bij:

89 Blaasaandoening als gevolg van kouvatten

694 Koortswerende middelen

793 Loomheid

1277 Middelen ter bevordering van het urineeren

910 Nierlijden

1098 Spruw (Indische)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

302p Remboeloeng *Metroxylon sagu* Rottb. *Metroxylon spec.* Arecaceae (Palmae)

Beschrijving Deze uitstoelende palm, die vaak vijf of meer stammen heeft, is de echte sagopalm.

Hij levert de beste atap en wordt op Sumatra rambia of roembia genoemd. Van de bladeren maakt men ook kadjangmatten.

Op Java komt de sagopalm weinig voor, maar in de Molukken en op Celebes bestaan heele bosschen van deze palmen.

Veelal zijn die bosschen door de bevolking zelf aangelegd.

Er behoeft niet veel zorg aan besteed te worden, alleen de eerste paar jaar en dan kan alles aan zichzelf worden overgelaten en na 10 tot 15 jaar kan met uitkappen worden begonnen.

Voor de winning van de sago moeten de stammen namelijk worden geveld.

Op Celebes en in de Molukken wordt de sago met veel zorg bereid en het mooie zuivere product, dat men daar krijgt, is een voornaam voedingsmiddel in die streken. Een uitvoerartikel is het echter niet, al gaat er nog heel wat voor consumptie naar Java.

De groote hoeveelheden sago voor den export zijn afkomstig uit het Westelijk deel van den Archipel. Dit product is veel onzuiverder en wordt voor een deel in Singapore verwerkt tot parelsaga.

Voor de bereiding van sago wordt verwezen naar het Aanhangsel. voor de
gebruikt bij:

1438 Zog (middelen ter opwekking van het)

1446 Zoogen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

303p Remek getih *Stachytarpheta jamaicensis* (L.) Vahl. *Stachytarpheta indica* Vahl. Verbenaceae

gebruikt bij:

720 Kraamzuivering

863 Menstruatie (ongeregelde en pijnlijke)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

304p Remek getih *Stachytarpheta mutabilis* (Jacq.) Vahl. Verbenaceae

Beschrijving Deze heester, naverwant aan de vorige, wordt hooger n.l. tot 2 m. en heeft fraaie roode bloemen. Hij wordt ook als sierplant gekweekt en komt hier en daar verwilderd voor.

De bladeren van deze plant zijn geneeskrachtig.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

305p Remoedjoeng, remoekdjoeng, koemis koetjing *Orthosiphon aristatus* (Blume) Miq. *Orthosiphon grandiflorus* Bold. Lamiaceae (Labiatae)

Beschrijving Dit kruid met houtachtige stengels, dat meer dan een meter hoog kan worden, treft men veel aan langs beekjes en water lopen. Het is een dankbaar plantje, dat met een weinig verzorging en veel zon op een geschikte plaats op het eigen erf ook welig zal groeien.

De fraaie bloemen hebben lange uitstaande meeldraden, die aan de snorharen van een kat doen denken, waarom deze plant in het Maleisch dan ook koemis koetjing genoemd wordt.

De bladeren, die een paars gekleurden rand hebben en paarse nerven, zijn een gerenommeerd middel tegen nierlijden.

De stengels zijn vierkant.

Vermenigvuldiging geschiedt door stekken of zaden.

gebruikt bij:

88 Blaasaandoening als gevolg van kouvatten

363 Eiwit in de urine

401 Galsteen

1278 Middelen ter bevordering van het urineeren

913 Niersteen.

921 Nierziekte.

978 Podagra

1016 Rheumatiek

1187 Suikerziekte

1255 Urineeren met bloed

1339 Waterzucht

498 hoest

item Indon. naam Latijnse naam Familie

306p Resah *Amomum dealbatum* Roxb. Zingiberaceae

Beschrijving Een kruidachtige plant die wel drie meter hoog wordt en dan stengels heeft van 3 cm dik.

De vruchten waarvan zoowel roode als witte voorkomen worden rauw gegeten. Ook maakt men er wel manisans van. De rijpe zaden zijn welriekend.

gebruikt bij:

1208 Transpiratielucht

item Indon. naam Latijnse naam Familie

307p Rewoeloe, waron *Abelmoschus moschatus* Medik. Malvaceae

Beschrijving Een kruid, dat op Java in het wild beneden 650 m. zeehoogte wel langs de wegen voorkomt.

De zaden zijn onder den naam muskuszaad in den Europeeschen handel en worden ook in Indië gebruikt in verschillend inlandsche reukwerken, in boreh en in bedak. Het moet zelfs een goed middel zijn tegen rooden hond, omdat het de prikkelbaarheid van de zweetvaatjes vermindert.

gebruikt bij:

1030 Roode hond

item Indon. naam Latijnse naam Familie

308p Roekem *Flacourtia rukam* Zoll.&Mor. Flacourtiaceae

Beschrijving Een lage boom met vele doorns aan de takken en donkerroode sappige vruchten, die smaken als kruisbessen.

De vruchten zijn zeer gezond. Men maakt er gelei en stroop van. Die van de wildgroeierende variëteit zijn kleiner, zeer zuur en wrang.

gebruikt bij:

1163a Stopmiddel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

309p Roempoet djarem *Desmodium triflorum* (L.) DC. Fabaceae-Faboideae
(Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Een tenger kruid, dat overal op Java op zonnig en grazig terrein groeit vaak tussen het gras en door de inlanders dan ook als roempoet of soeket wordt aangeduid.

Een Nederlandsche naam voor dit plantje is zwarte klaver, wilde klaver of dwergklaver.

gebruikt bij:

201 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

284 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

317b Dysenterie

item Indon. naam Latijnse naam Familie

310p Saga, saga manis *Abrus precatorius* L. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Een halfheester met dunne stengels.

De peulen bevatten glanzend gladde, roode zaden met zwarte vlekjes en worden paternosterboontjes genoemd.

Rauw zijn deze boontjes zeer giftig; gekookt echter geheel onschadelijk.

De inlandsche goudsmeden bereiden er een soort lijm uit, die ze bij het soldeeren gebruiken.

De gladde dunne blaadjes en de steeltjes smaken naar zoethout.

gebruikt bij:

10 21 Aambeien of haemorrhoiden

83 Binnenkoorts

164 Buikziekte bij kinderen - Geringe ontlasting met persingen

202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

232 234 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte

512 Hoest (droge)

506 Hoest bij kinderen

599 Kindervoeding

658 Koorts als gevolg van zweren in de ingewanden

1057 Slijm

1088 1089 Spruw (Indische)

1116 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

1121 Spruw in den mond

item Indon. naam Latijnse naam Familie

311p Saga pohon,saga oetan Adenanthra pavonina L. Fabaceae-Mimosoideae
(Leguminosae,Mimosaceae)

Beschrijving Deze boom, die evenals de voorgaande ook peulvruchten voortbrengt, heeft daarin echter geheel roode zaden en wordt daarom ook wel koraalboom genoemd.

Men slijpt deze zaden aan twee tegenoverliggende zijden een weinig plat en rijgt ze dan tot snoeren met de platte kanten tegen elkaar aan.

De bladeren van dezen boom zijn niet geneeskrachtig.

De zaden zijn den goudsmeden op dezelfde wijze dienstbaar.

De bast bevat een weinig zeepstof en wordt daarom wel gebruikt, om er het haar of de kleeren mede te wasschen.

item Indon. naam Ned. naam

56s Sago zetmeel uit de sagopalm

Beschrijving is het voedzame verkoelende meel, dat gewonnen wordt uit het merg van den remboeloeng

gebruikt bij:

333 Dysenterie

1103 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

1163b Stopmiddel

1439 Zog (middelen ter opwekking van het)

1446 Zoogen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

312p Salak *Salacca edulis* Reinw. *Salacca zalacca* (Gaertn) Voss. ex Vilm. Arecaceae (Palmae)

Beschrijving Een nagenoeg stamlooze, sterk uitstoelende palm met scherpe stekels langs de bladstelen.

Deze palm, die veel vocht en schaduw behoeft, wordt op Java veel aangekweekt meestal onder andere vruchtboomen.

De salakvruchten zijn donkerbruin van kleur en geschubd. De rijpe vruchten hebben zacht en zoet vruchtvleesch.

Menschen, die aan den endeldarm lijden of met haemorrhoiden sukkelen, zullen goed doen, geen salak te eten.

gebruikt bij:

380 Fondament (uitschieten van het)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

313p Salam *Syzigium polyanthum* (Wight) Walp. *Eugenia polyantha* Wight. Myrtaceae

Beschrijving Een groote boom, die op Java wildgroeïend voorkomt beneden 1400 m. zeelhoogte en veel wordt aangeplant om de jonge bladeren, die gedroogd en - aan lidi's geregen - op de pasars worden verkocht.

In de Indische keuken vervangen deze bladeren het laurierblad.

De rijpe vruchtjes worden wel gegeten en zijn niet onsmakelijk.

De bast wordt als kleurstof gebruikt.

gebruikt bij:

1152 Stopmiddel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

314p Sambang darah Excoecaria cochinchinensis Lour. Euphorbiaceae

Beschrijving Een sterk vertakt heestertje met kleine gele bloemen, dat veel in tuinen wordt aangetroffen.

De bladeren zijn bovenop groen en aan de onderzijde roodachtig van kleur.

De getah is zeer giftig.

De wortels kunnen gedroogd zeer lang worden bewaard zonder hun geneeskrachtige eigenschappen te verliezen.

Vermenigvuldiging geschiedt door stekken.

In Midden-Java noemt men dit heestertje ook wel remek daging.

gebruikt bij:

111 Bloedingen (inwendige)

875 Miskraam

1324 Vloeïngen als gevolg van venerische ziekte

1322 Vloeïngen na de bevalling of bij miskraam

1317 Vloeïngen

118 bloedspuwing

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

315p Sambang geteh,sarap Hemigraphis alternata T. Anderson Hemigraphis colorata Hall. Acanthaceae

Beschrijving Een liggend kruid, dat veel in het wild voorkomt en ook wel in tuinen langs de paden wordt aangetroffen.

De bladeren zijn rood-paars en de bloemen wit.

Volgens de inlanders moeten de bladeren bloedstelpende eigenschappen bezitten.

Het plantje wordt ook veel gebruikt bij het opmaken van grafkransen.

De javanen noemen het ook remek daging.

gebruikt bij:

132 Bloedzweer

317i Dysenterie

1168 Storting na de bevalling

1326 Vloeingen in de wisseljaren

item Indon. naam Latijnse naam Familie

316p Sambang tjolok *Aerva sanguinolenta* Blume *Amaranthaceae*

Beschrijving Een kruid met roodachtige bladeren, dat vaak als sierplant wordt gekweekt en alleen door stekken te vermenigvuldigen is. De stengels zijn meestal vrij slap. De gekweekte exemplaren groeien. eenigszins heesterachtig op, wanneer de omstandigheden. gunstig zijn.

Wildgroeënd komt de plant niet voor, maar wordt wel zeer veel verwilderd aangetroffen.

gebruikt bij:

863 Menstruatie (ongeregelde en pijnlijke)

1253 Urineeren met bloed

1359 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

317p Sambilata *Andrographis paniculata* (Burm.f.) Wall. ex Nees. *Acanthaceae*

Beschrijving Een laag, sterk vertakt kruid, dat van oudsher bij de Javanen de goede reputatie heeft een doeltreffend middel tegen giftige slangebitten te zijn.

Deze plant groeit in de warmte en vermenigvuldigt zich door zaad.

De bladeren zijn donkergroen en erg bitter. De bloemen zijn wit met zwart en zeer klein.

De bladeren zijn eetlustopwekkend.

Bij het vee doet men bladmoes op de wonden, wanneer er vrees bestaat voor bloedvergiftiging.

gebruikt bij:

68 69 Beet (vergiftige)

105 Blindedarmontsteking

123 Bloedvergiftiging

352 Eetlust opwekkend middel

605 Klem

690 691 Koorts (verkoelende middelen bij)

644 Koorts als gevolg van geïnfecteerde wonden

645 Koorts als gevolg van insectenbeten

652 Koorts als gevolg van zweren in de ingewanden

952 Oogziekte

1035 1036 Schurft

1187 Suikerziekte

1230 1231 Typhus

1467 Zwelling van been of voet

item Indon. naam Latijnse naam Familie

318p Sambodja *Plumeria acuminata* Aiton Apocynaceae

Beschrijving Een lage boom met krommen stam en sterk gebogen takken, die steeds op inlandsche begraafplaatsen wordt aangetroffen.

Er is een variëteit met witte en een met oranjeachtige bloemen.

Een aftreksel van den bast is waterafdrijvend en wordt aan paarden gegeven, wanneer deze, koliek hebben en niet kunnen urineeren.

gebruikt bij:

26 Abscessen

150 Bubogezwellen

302 Dorens

445 Glasscherven en glassplinters

587 Kiespijn

1276 Middelen ter bevordering van het urineeren

1070 Splinters in de huid

1333 Waterzucht

116 bloedspuwing

item Indon. naam Latijnse naam Familie

319p Sana,sana kembang Pterocarpus indicus Willd. Fabaceae-Faboideae
(Leguminosae,Papilionaceae)

Beschrijving Een groote boom met welriekende bloemen, die verspreid voorkomt over den geheelen Archipel doch in West-java schaarsch is.

Men vindt hem veel aangeplant in tuinen en lanen beneden 800 m. zeehoogte.

Het roode sap is een bekend middel tegen buikloop en spruw.

gebruikt bij:

259 Diarhee of buikloop

1082 Spruw (Indische)

1118 Spruw in den mond

item Indon. naam Latijnse naam Familie

320p Sana kling Dalbergia latifolia Roxb. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae,Papilionaceae)

Beschrijving Deze boom, die voorkomt in Midden- en in Oost-java levert het Java palissanderhout, dat zeer gewild is voor meubels en betimmeringen. Van

Makasser en Ambon wordt wortelhout van dezen boom uitgevoerd, waarvan men in Europa pijpen maakt en fineer voor de meubelindustrie.

In tegenstelling met de hiervoor genoemde is van dezen boom geen medicijnen gebruik bekend.

item Indon. naam

57s Sangkal toelang

Beschrijving Met dezen naam duiden de inlanders in Midden Java een plant aan die veel lijkt op de kajoe oerip. Euphorbia tirucalli

De bladeren zijn echter donkergroen. Zoowel de getah als de bladeren zijn geneeskrachtig.

gebruikt bij:

1421 Wratten

1387 wonden (kap-)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

321p Sangket Basilicum polystachyon (L.) Moench Moschosma polystachyum Benth Lamiaceae
(Labiales)

Beschrijving Een kruid met vierkanten stengel, voorkomend op braakliggende sawahs, drassig terrein en langs waterkanten tot op 600 m. zeehoogte.

De sappen hebben een kalmeerende werking.

gebruikt bij:

478 Hartkloppingen

564 565 Kalmeermiddelen

649 Koorts als gevolg van overspanning

894 Nawee-en

1007 Rheumatiek

1046 Slapeloosheid

1172 1173 Stuipen

1422 Zenuwachtige kinderen

1428 Zenuwachtigheid

1432 Zenuwhoofdpijn

1434 Zenuwtoevallen

item Indon. naam Ned. naam

58s Santen klappermelk

Beschrijving is het vocht, dat geperst wordt uit geraspt klappervleesch. De

Hollandsche naam is klappermelk. Zie verder bij Kalapa.

gebruikt bij:

780 Lintworm

1089 Spruw (Indische)

item Indon. naam Ned. naam

59s Sapparantoe pennen van Sindora sumatrana.

Beschrijving heeten de stekelige platte pennen van de sindoer.

gebruikt bij:

274 Diarree of buikloop

1089 Spruw (Indische)

1321 Vloeiingen na de bevalling of bij miskraam

item Indon. naam Latijnse naam Familie

322p Sarangan *Castanea argentea* (Blume) A. DC. Fagaceae

Beschrijving Een groote boom, die verbreid is over het Westelijk deel van den Archipel en ook in West- en Midden-java voorkomt.

Het hout is zeer gezocht.

De vruchten, die in smaak niet onderdoen voor de Europeesche tamme kastanje worden in het bosch verzameld en op de pasars verkocht.

Uitwendig zijn ze geel-bruin en met stekels bezet. De kernen worden gepoft of gekookt en zijn zeer voedzaam. Buiklijders mogen ze echter niet eten.

gebruikt bij:

1437 Zog (middelen ter opwekking van het)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

323p sawi *Brassica spec.* Brassicaceae

Beschrijving Vele groentesoorten, botanisch aan elkaar verwant, doch in uiterlijk vaak zeer verschillend, komen als sawi ter markt.

Zoowel bij Europeanen als inlanders is de sawi zeer gewild. Uiterlijk lijkt sawi vaak veel op andijvie en verschilt in smaak daarvan ook niet veel.

Sawi is zeer gezond en zuivert het lichaam door het verhoogen van de nierwerking.

Voor nierlijders echter, die last hebben van jeukerigen uitslag, is het beter, geen sawi te eten.

Hieronder volgen enkele der meest voorkomende sawi soorten.

gebruikt bij:

389 Gal (afdrijven van de)

1259 Middelen ter bevordering van het urineeren

910 Nierlijden

1136 Steenpuisten

item Indon. naam Latijnse naam Familie

324p Sawi hoema *Brassica juncea* (L.) Czern. Brassicaceae

Beschrijving Dit is een variëteit met lange stengels en smalle bladeren. Deze ijle plant groeit in West-Java op sawahs en wordt alleen in het binnenland gegeten.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

325p Sawi idjo *Brassica juncea* (L.) Czern. Brassicaceae

Beschrijving Deze grootbladige variëteit van dezelfde plant smaakt eenigszins scherp, wordt in hoofdzaak gezouten gebruikt en is dan bestemd voor consumptie onder de Chineesche bevolking.

gebruikt bij:

1124 Spruw in den mond

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

326p Sawi lemah *Rorippa heterophylla* (Blume) Williams *Nasturtium indicum* Dc. Brassicaceae

Beschrijving Een laag kruid, dat op vochtig bouwland en langs waterkanten voorkomt tot op 1300 m. zeehoogte.

gebruikt bij:

87 Blaasaandoening als gevolg van kouvatten

97 Blaasziekte

1267 Middelen ter bevordering van het urineeren

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

327p Sawi poetih *Brassica juncea* (L.) Czern. *Brassica rugosa* Prain. Brassicaceae

Beschrijving Deze sawi wordt voor de Europeesche tafel het meest gekweekt. Het is een forsche plant met groote bladeren, die aan de onderzijde forsche nerven hebben.

gebruikt bij:

1446 Zoogen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

328p Sawi tjina *Brassica napus* L. var *chinensis* (L.) Schulz *Brassica chinensis* L. Brassicaceae

Beschrijving Deze sawi - ook wel sawi poetih genoemd en te Batavia, waar ze voornamelijk verhandeld wordt, met den Chineeschen naam van petsai wordt aangeduid - is uitsluitend bestemd voor Chineesche consumptie.

Zaad wordt hier te lande niet gewonnen. Het wordt elk jaar uit China aangevoerd.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

329p Sawo djawa *Manilkara kauki* (L.) Dubard. Sapotaceae

Beschrijving Deze dikke vruchtboom, veelal gekroond en laag vertakt, treft men wildgroeïend aan op zandige stranden en wordt door de bevolking ook wel op de erven aangeplant.

Het hout is zeer gewild voor meubels, draaiwerk en gereedschap.

De vruchten, die roodbruin zijn en kleiner dan sawo manila, zijn op Java overal op de pasars te bekomen. Ze zijn vrij smakeloos. Inlandsche kinderen eten ze gaarne. Ze werken stoppend en kinderen, die last van koorts hebben, moeten ze niet eten.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

330p Sawo manila Manilkara zapota (L) P.van Royen Achras zapota L. Sapotaceae

Beschrijving Een kleine vruchtboom, die dicht vertakt is en veel getah bevat.

Deze boom groeit alleen in het warme laagland.

De smalle donkergroene bladeren zitten aan het einde van de takjes dicht opeen.

De vruchten zijn zoo groot als een eendenei, hebben een vaalbruine schil en zijn zoet van smaak. Ze bevatten meerdere zwarte, eenigszins afgeplatte pitten of zaden. De beste gekweekte variëteiten, die men vermenigvuldigt door tjangkokans, hebben vaak in het geheel geen pitten.

Tegen dat de Westmoesson intreedt, graaft men op een meter afstand rondom den stam een greppel van een meter breed en een halven meter diep. Deze vult men met allerlei afval, laat dit een paar weken open liggen en dekt het dan weder met aarde af. Dit is voor deze boomen de beste wijze van mesten.

De sawo betawi is wel de lekkerste variëteit Deze is helaas ongeschikt om over groote afstanden vervoerd te Worden.

Als vrucht, die niet in de onmiddellijke omgeving ter pasar kan worden gebracht kiest men daarom de sawo koelon.

Deze en de voorgaande zijn eirond.

Tot de betere soorten wordt ook gerekend de sawo madja.

De minst gewilde is wel de sawo apel, die platter van vorm is dan de andere.

Sawo manila mag niet te veel en zeker niet dagelijks worden gegeten Men krijgt er persingen van.

Binnen in de vrucht naast de zaden treft men vaak een of meer hoornige plaatjes aan. Dat is verharde getah, die in ieder geval verwijderd moet worden.

Voor buiklijders is sawo manila altijd nadeelig.

gebruikt bij:

698 Koortswerende middelen

1163i Stopmiddel

eerste pagina einde pagina volgende pagina begin vorige pagina einde vorige pagina laatste pagina

item Indon. naam Latijnse naam Familie

331p Selasih Ocimum basilicum L. Lamiaceae (Labiatae)

Beschrijving Een kruid, dat wel een meter hoog kan worden veel langs wegen en akkeranden aangetroffen tot op 400 m. zeehoogte en zelfs nog hoger gekweekt wordt.

Er zijn variëteiten met groene met roodbruine en met zwarte stengels. De eerste noemt men selasih poetih of selasih idjo eri de laatste selasih itam. Voor medicinale doeleinden wordt de voorkeur gegeven aan de laatste.

De blaadjes worden als kruiderij gebruikt en de vruchtjes vormen een genotmiddel. In water zwelt de vruchtwand namelijk op tot een geleachtige massa en met wat stroop of suiker wordt een verkoelenden drank verkregen Ze zijn wat grooter dan de kemangipitjes die op dezelfde wijze worden gebruikt

Zie ook Kemangi.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

28 Abcessen

161 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

191 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting van harde stof, omgeven door dof draderig slijm

226 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden

266 Diarhee of buikloop

322 Dysenterie

661 Koorts als gevolg van zweren in de ingewanden

1112 1113 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

1404 wonden (wasschen, zuiveren en afsluiten van)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

332p Selderie selderij *Apium graveolens* L. Apiacea

Beschrijving Selderij wordt in Indië ook op elke hoogte gekweekt.

De waterselderie die alleen kan slagen op een bodem van grof zand en fijn grint, overstroomd door helder bronwater wordt maar weinig aangeplant omdat de omstandigheden zelden gunstig zijn.

Bladselderie is algemene Deze behoeft drogen grond en is zeer dankbaar voor toediening van kippenmest die vele andere cultuurplanten juist in het geheel niet kunnen verdragen.

Knolselderie wordt meestal door Europeanen voor eigen gebruik op het erf gekweekt. De bladeren, de bladstelen en de knollen worden in de soep gebruikt. Als specerijplant is ze ook bij de inlanders bekend en gewild geworden.

Zij, die afscheiding van eiwit in de urine hebben, mogen geen selderie gebruiken.

gebruikt bij:

610 Knokkelkoorts

1012 Rheumatiek

item Indon. naam Latijnse naam Familie

333p Seligi *Phyllanthus buxifolium* (Blume) Muell.Arg Euphorbiaceae

Beschrijving Een kleine breedvertakte heester, die niet hoger wordt dan 1.5 m. en vaak als pagerplant wordt gebruikt.

gebruikt bij:

66 Beenkneuzing

1309 Verzwikking

item Indon. naam Latijnse naam Familie

334p Semanggi goenoeng *Hydrocotyle sibthorpioides* Lam. Apiacea

Beschrijving Een tenger kruipend kruid met lichtgroene blaadjes en gele bloemetjes, dat op Java algemeen voorkomt beneden 2500 m. zeehoogte vooral op vochtig grasland aan de oevers van rivieren en waterlopen en ook wel patikan tjina wordt genoemd.

De blaadjes ruiken en smaken naar peterselie, maar zijn zuur. De inlanders eten ze rauw of gekookt. De uitgekookte blaadjes moet men niet eten. Voor verschillende gestellen zijn ze zelfs giftig.

gebruikt bij:

42 Asthma

164 Buikziekte bij kinderen - Geringe ontlasting met persingen

508 Hoest bij kinderen

1090 Spruw (Indische)

item Indon. naam Ned. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

335p Semangka watermeloen *Citrullus lanatus* (Thunb) Matsum. et Nakai *Citrullus vulgaris* Schrad. Cucurbitaceae

Beschrijving Deze klimplant wordt overal in Indië aangeplant om de vruchten, de zoogenaamde watermeloenen.

In het laagland en hoger tot bijna 100 m. zeehoogte slaagt de cultuur het best. Niettemin vereist het kweken veel zorg en een uitgezocht terrein, om de vruchten groot en rijp te laten worden, zonder dat ze rotten, of door ongedierte worden beschadigd.

De semangkavrucht is van buiten glad groen of eenigszins gemarmerd. De vorm is rond of gerekt en vaak grooter dan een menschenhoofd.

Er zijn variëteiten met geel-wit en met licht oranjekeurig vruchtvleesch. De laatste schijnen het lekkerst te zijn, ofschoon er over het algemeen zeer weinig smaak aan is. Wel zijn ze ontzettend saprijk.

Men eet ze met goela teboe, want met goela aren gegeten zijn ze eenigszins giftig, waarvan personen met zwakke ingewanden het meeste last ondervinden. Ze krijgen er krampen en zelfs buikloop van.

De zwarte zaden worden, na in de zon gedroogd te zijn, in de pan geroosterd en dan gezouten. In dezen toestand worden ze op Java onder den naam kwatji of koewali verkocht.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

336p Semboeng Blumea balsamifera (L.) DC. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Een tot vier meter hoge heester, die in verschillende vormen voorkomt. Hij is meestal beneden onvertakt.

De stengels zijn dicht bezet met fijne haartjes.

Hij groeit het best op zonnig en niet te droog terrein zelfs op groote hoogte en heeft graag wind en tocht.

De bladeren smaken bitter en ruiken specerijachtig. Ze bevatten kamfer en worden zoo algemeen voor medicinale doeleinden gebruikt, dat men dezen heester daarom veel op inlandsche erven aantreft.

gebruikt bij:

154 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

192 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

241 Buikziekten bij volwassenen - door malaria

244 245 246 Cholera

251 Cholerine Hieronder verstaat men een lichte cholera

326 Dysenterie

394 Galafscheiding (bevorderen van de)

407 408 Galsteenkoliek

451 452 Griep

480 Hartkwaal

483 Hartzwakte

616 Koliek

617 619 638 640 Koorts

705 Kouvatten

771 Leverziekte

793 Loomheid

806 Maagkramp

849 850 851 852 Malaria

866 Menstruatie (pijnlijke)

879 Moeraskoorts

967 Opgezet gevoel

969 Opium (ontwennig)

1063 Slijmkoliek

1076 Spruw (Indische)

1219 Transpireermiddel

1250 Urine (Eiwit In de)

1296 Verkoudheid op de borst

1341 Windkoliek

item Indon. naam Latijnse naam Familie

337p Semboeng koewoe, semboeng lelaki *Blumea lacera* (Burm.f.) DC. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Een kruid, dat zeer algemeen voorkomt, tot 1 m. hoog kan worden en waarvan de jonge toppen door de bevolking als groente wordt gegeten.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

338p Senggani *Melastoma malabathricum* L. Melastomataceae

Beschrijving Een heester, die overal op Java wordt aangetroffen tot 1600 m. zeehoogte. Er is een variëteit met paarse en een met witte bloemen.

Kinderen eten de vruchtjes gaarne.

De bladeren worden op de pasars gedroogd verkocht, meestal verpulverd tot grof poeder.

gebruikt bij:

192 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

1086 Spruw (Indische)

1163c Stopmiddel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

339p Sengitan Sambucus javanica Reinw. ex Blume Caprifoliaceae

Beschrijving Deze heester, die ook wel de Javaansche vlier wordt genoemd, heeft lancetvormige blaadjes, waarvan de stelen een weinig behaard zijn.

De fijne bloemen groeien in schermvormige trossen.

De vruchtjes zijn eerst geel, dan groen en ten slotte bijna zwart. De plant komt in het wild voor boven 4000 voet.

gebruikt bij:

751 Laxeermiddelen

1264 Middelen ter bevordering van het urineeren

1223 Transpireermiddel

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

340p Sennabladeren Senna alexandrina Mill Cassia angustifolia Vahl Fabaceae-Caesalpinioideae (Leguminosae, Caesalpinaceae)

Beschrijving Sennabladeren worden hier evenals in Europa als purgeermiddel gebruikt.

Het zijn de bladeren van *C. angustifolia*, welke plant hier niet inheemsch is.

Het gedroogde blad, dat zoowel in de Europeesche apotheken als bij de inlandsche medicijnhandelaren te bekomen is, wordt uit Britsch-Indië geïmporteerd.

gebruikt bij:

1085 Spruw (Indische)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

341p Sente Alocasia macrorrhizos (L.) G. Don Araceae

Beschrijving Deze plant wordt over den geheelen Archipel als voedingsgewas geplant in het bijzonder in het oostelijk deel.

De stam, die ruig is en zwartbruin van kleur, moet enkele jaren oud zijn, om eetbaar te wezen. Inwendig is hij wit en droog. Voor de bereiding worden de stukken gestoomd, gekookt of gepoft.

De bladeren zijn zeer groot.

In verschillende streken noemt men deze plant bira en naar de kleur der bladstelen onderscheidt men dan een bira poetih, een bira merah en een birah hitam. De eerstgenoemde is scherp van smaak en minder geschikt, om gegeten te worden. De beide andere variëteiten gelijken veel op elkaar en zijn bij goede cultuur nagenoeg niet scherp van smaak, vooral de oudere exemplaren.

Sente wordt als regel aangeplant op de erven. Om dikke stammen te krijgen, moeten bloemen en uitloopers zorgvuldig worden weggesnoeid en moet gezorgd worden, dat de bladeren niet door rupsen of hoenders worden beschadigd.

Het sap uit de bladstelen is geneeskrachtig. De inlanders noemen het toewak sente. Als het blad wordt afgesneden, vloeit dit sap rijkelijk.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

342p Sereh *Cymbopogon citratus* (DC.) Stapf *Andropogon nardus* L. Poaceae (Graminea)

Beschrijving Een sterk uitstoelende grassoort met smalle blauwgroene bladeren, die bij kneuzing geurig zijn.

Het wordt alom als specerij gebruikt en is een vast bestanddeel van een volksdrank, die met djaha bereid wordt.

De aetherische olie uit bladeren en stengels wordt door distillatie gewonnen.

De sereholie wordt uitwendig gebruikt bij verzwikkingen en beenbreuken van het pluimvee.

gebruikt bij:

429 Gewrichten (pijnlijke)

1019 Rheumatiek

1218 Transpireermiddel

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

343p Sereh wangi *Cymbopogon winterianus* Jowitt *Cymbopogon nardus* Winter. Poaceae (Graminea)

Beschrijving Sereh wangi is het alleen in gekweekten staat bekende citronella gras, waaruit de voor export bestemde citronella olie wordt gedistilleerd.

gebruikt bij:

1311 Verzwikking

item Indon. naam

60s Seriawan

Beschrijving De bloemhoofdjes van legetan worden in den inlandschen medicijnhandel legentan verkocht onder den naam kembang seriawan.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

344p Seriawan *Zanthoxylum nitidum* (Roxb.) DC. *Fagara torva* Engl. Rutaceae

Beschrijving De bladeren van den klimmenden, scherp gestekelden heester *Z. torva*, die in de laagvlakte en in de lagere bergstreken groeit, worden als daoeriawan verkocht

De vruchten van dezen heester noemt men ook kembang seriawan.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

345p Seriawan *Arcangelisia flava* (L.) Merr. Menispermaceae

Beschrijving Een liaan met gele takken die tot 20 m. lang kan worden en beneden 800 m. zeehoogte op Java voorkomt, worden in den inlandschen medicijnhandel als kajoe seriawan verkocht. Ook het vocht, dat rijkelijk uit den dikken stam vloeit hij beschadiging, is geneeskrachtig en wordt gedronken tegen spruw. De vruchten lijken op gele pruimen en groeien aan groote trossen.

gebruikt bij:

84 Binnenkoorts

673 674 Koorts bij kleine kinderen

1095 1096 Spruw (Indische)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

346p Seriawan *Symplocos odoratissima* (Blume) Choisy ex Zoll. Symplocaceae

Beschrijving Een boom, die om zijn geneeskrachtige eigenschappen veel wordt aangeplant, maar wildgroeiend zeer zeldzaam is.

De vrij groote en stijve bladeren zijn bovenop glanzend groen en aan de onderzijde bruinachtig met dikke bruine nerven. Ze zijn een erkend middel tegen Indische spruw en onder meer opgenomen in de officieele Nederlandsche

Pharmacopee. Ze maken deel uit van alle djamoes, die als obat seriawan worden verkocht. De bast wordt in West-Java als kocht seriawan of kajoe seriawan verkocht.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

347p Seriawan *Cissus javana* DC. *Vitis discolor* (Blume) Dalz. Vitaceae

Beschrijving Een klimmende heester, die voorkomt beneden 1000 m. zeehoogte. De bladeren zijn aan de onderzijde bruin en hebben bovenop een dubbele rij bleekgroene of geelwitte vlekken.

Ze worden om hun aangenomen zuren smaak rauw gegeten, en zijn een geneesmiddel tegen maagpijn.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

348p Seriawan soesoeri *Tinomiscium petiolare* Hook.f. et Thomson *Tinomiscium phytocrenoides* Kurz. Menispermaceae

Beschrijving Deze melksaphoudende liaan komt voor beneden 500 m. zeehoogte en wordt tot 30 m. lang.

Wortels en takken worden in Midden- en Oost-Java verkocht onder den naam van kajoe seriawan.

Deze plant is giftig, want in Palembang mengt men de fijngestampde stengels onder de rijst ter verdelging van ratten en muizen en met de gestampde bast bedwelmt men vissen.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

349p Setjang *Caesalpinia sappan* L. Fabaceae-Caesalpinioideae (Leguminosae, Caesalpiniaceae)

Beschrijving Deze kleine boom groeit in de lagere streken en wordt veel voor pagers gebruikt.

De stammen en dikke takken zijn bezet met stekels.

Het hout is ook onder den naam kajoe sapang algemeen in gebruik als verfhout en een schraapsel wordt onder den naam van kajoe setjang verkocht door de inlandsche medicijnhandelaren.

gebruikt bij:

164 Buikziekte bij kinderen - Geringe ontlasting met persingen

184 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van vallen

210 Buikziekte bij volwassenen - door verwijding van den dikken darm

316 Dysenterie

953 Oogziekte

1285 Venerische ziekte

1383 wonden van de huid

item Indon. naam Latijnse naam Familie

350p Sidagoeri *Sida rhombifolia* L. Malvaceae

Beschrijving Een heestertje met oranjekeurige bloemen, dat tussen het gras op weidegronden opschiet.

De wortel wordt wel gekauwd tegen tandpijn. Inslikken van het sap is zeer nadeelig. Het werkt sterk afdrijvend en kan abortus met den dood ten gevolge hebben.

De plant vermenigvuldigt zich door zaad.

gebruikt bij:

74 Beet (vergiftige)

529 Hoofduitslag

542 Huiduitslag (jeukerige)

556 Jeuk

839 Maden

1249 Uitslag (venerische)

1243 Uitslag op het hoofd

item Indon. naam Latijnse naam Familie

351p Sidawajah Woodfordia floribunda Salisb. Lythraceae

Beschrijving Een rijk vertakte heester, die op Java voorkomt in de laagvlakte en op gras-wildernissen in het lage bergland.

De vruchtdragende twijgjes zien er uit als gesteelde bloemen en worden in den inlandschen medicijnhandel geregeld verkocht.

Gebrand en fijn gemalen dienen ze als strooipoeder op wonden.

Ook wordt er thee van getrokken.

gebruikt bij:

22 Aambeien(droge)

154 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

125 Bloedvergiftiging

203 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

234 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte

666 Koorts (hooge)

1271 Middelen ter bevordering van het urineeren

889 Navel

1096 1091 1099 Spruw (Indische)

1252 Urineeren met bloed

1392 wonden (verzachten en opdrogen van)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

352p Simaruba Simaruba amara Aubl. Simaroubaceae

Beschrijving Deze boom groeit in Indië niet.

Deze bast wordt geïmporteerd en is zoowel bij de inlandsche medicijnhandelaren als in de Europeesche apotheken te bekomen.

gebruikt bij:

16 Aambeien of haemorrhoiden

202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

210 Buikziekte bij volwassenen - door verwijding van den dikken darm

239 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van koorts in den buik

259 275 Diarhee of buikloop

306 329 Dysenterie

item Indon. naam Latijnse naam Familie

353p Simbar mendiangan *Platyserium bifurcatum* C.Chr. Polypodiaceae

Beschrijving Een varensort, de zoogenaamde hertschoornvaren, die tegen boomstammen groeit.

De eenigszins leerachtige bladeren zijn vertakt als een hertengewei.

gebruikt bij:

7 Aambeien of haemorrhoiden

50 Baarmoedergezwollen

229 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden

733 Kropgezwel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

354p Sindoer *Sindora sumatrana* Miq. Fabaceae-Caesalpinioideae (Leguminosae, Caesalpinaceae)

Beschrijving Een boom, die alleen in het Palembangse voorkomt en nog wel uitsluitend op zandige gronden, die een deel van het jaar onder water staan.

De platte stekelige peulen zijn onder den naam van saparantoe een algemeen bekend geneesmiddel.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

355p Sirih *Piper betle* L. Piperaceae

Beschrijving Een klimplant, nauw verwant aan de gewone peper. Ter wille van de specerijachtig smakende bladeren worden ze bijna op elk inlandsch erf aangekweekt.

Sirih laat zich gemakkelijk stekken en kippenmest is er goed voor.

Voor medicinale doeleinden wordt veelal een variëteit gebruikt, die met den naam sirih itam wordt aangeduid.

gebruikt bij:

31 Abcessen in den mond

63 Beenen (gezwollen) van zwangere vrouwen

339 Eczeem

409 Galsteenkoliek

428 Gewrichten (pijnlijke)

450 Griep

484 Heeschheid

552 Inscheuring bij de bevalling

850 Malaria

881 Mond (onaangename lucht uit den)

883 Mondbloeding

898 899 Neusbloeding

1206 Transpiratielucht

1345 1346 1348 1353 1354 1358 1360 1361 1363 Witte vloed

1378 wonden (jeukerige)

1401 wonden (wasschen, zuiveren en afsluiten van)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

356p Sirkaja *Annona squamosa* L. Annonaceae

Beschrijving Een kleine vruchtboom, die op drogen steenachtigen bodem het best gedijt, doch veel warmte behoeft.

De takken en bladeren zijn bij kneuzing welriekend. De vruchten zijn zeer smakelijk. Ze zijn erg zacht en houden veel vocht in. Ze kunnen daarom moeilijk over groote afstanden worden vervoerd, wat ze tot een lastig handelsartikel maakt.

De getah uit den bast is giftig.

Sirkaja mag- niet gegeten worden door hen, die aan dysenterie lijden.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

357p Sjalot *Allium ascalonicum* L. Alliaceae (Amaryllidaceae, Liliaceae)

Beschrijving Deze Indische Sint Jans ui, waarvan de groote roode wel de meest voorkomende is, wordt in de Indische keuken algemeen gebruikt.

Voor medicinale doeleinden prefereert men de echte ui, die hier onder den naam Bombay-ui overal verkrijgbaar is. Deze Bombay-uien worden hier niet gekweekt en zijn dus een importartikel.

De roode sjalot heet in het Maleisch bawang merah en in het Javaansch brambang abang. De witte sjalot, die hoofdzakelijk voor het maken van tafelzuur dient, heet in het Maleisch bawang atjar en in het Javaansch brambang poetih.

gebruikt bij:

20 Aambeien of haemorrhoiden

90 Blaasaandoening bij kinderen

134 Bof

174 Buikziekte bij kinderen - Dunne schuimige ontlasting

164 Buikziekte bij kinderen - Geringe ontlasting met persingen

185 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van ingewandswormen

195 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

310 316 325 326 334 Dysenterie

375 Fluimen (opgeven van)

401 Galsteen

443 Gezwollen (etterige)

506 Hoest bij kinderen

678 Koorts bij kleine kinderen

632 Koorts

729 Krampen na de bevalling

855 Mazelen

1262 1268 Middelen ter bevordering van het urineeren

962 Oorsuizing

982 Pokken

1004 Rheumatiek

1061 Slijm

1126 Spijsvertering (Slechte)

1089 1091 Spruw (Indische)

1140 Steenpuisten

1176 1177 Stuipen

1236 Uitslag

1314 Vlekken in het aangezicht

1325 Vloeiingen als gevolg van een val

1335 Waterzucht

item Indon. naam Latijnse naam Familie

358p Sla *Lactuca sativa* L. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Sla wordt voor de Europeesche tafel in Indië zeer veel verbouwd.

In de koude streken slaagt ze beter dan in de warme, waar eerder geoogst moet worden, om doorschieten te voorkomen.

Sla is verkoelend. Rauwe sla is gemakkelijker te verteren dan gestoofde. Voor kinderen moet gestoofde sla goed fijn gesneden worden.

Buiklijders mogen in het geheel geen sla eten.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

item Indon. naam

61s Slaolie

Beschrijving is een zuivere, zachte en zoete olie, die door de Nederlandsche oliefabrieken in Delft wordt vervaardigd. De voornaamste grondstof is de olie uit katjang tanah.

Deze olie, die voor de Hollandsche keuken een goeden naam heeft, wordt in

Indië ook geïmporteerd en in de Indische keuken gaarne gebruikt waar men anders klapperolie zou moeten nemen of de veel duurdere olijfolie.

gebruikt bij:

9 Aambeien of haemorrhoiden

77 Berg

204 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

224 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden

407 Galsteenkoliek

711 Kraamvrouwen

742 Laxeermiddelen

890 Navel

1236 Uitslag

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

359p Soeket kemangi *Cymbopogon marginatus* (Steud.) Stapf. *Andropogon nardus* Hack. Poaceae (Graminea)

Beschrijving Dit is een naaldvormig sereh gras, dat op zonnig bergterrein voorkomt beneden 2700 m zeehoogte. Het wordt ook wel alang-alang wangi genoemd.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

360p Soekmadiloewih *Gunnera macrophylla* Blume Haloragaceae

Beschrijving Een stengelloos kruid, dat in West- en Midden-Java tussen 1600 en 2300 m zeehoogte in vochtige wildernissen groeit, vaak in groote hoeveelheden bijeen. De vruchtpluimen komen in den inlandschen medicijnhandel voor.

De inlanders gebruiken ze als opwekkend middel.

gebruikt bij:

1357 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

361p Soeren *Toona sureni* (Blume) Merr. Meliaceae

Beschrijving Een hoge boom, die veel wordt aangeplant om het timmerhout en op Java voorkomt tot 2000 m zeehoogte.

De bast ruikt naar Sandelhout en is bitter, doch niet onaangenaam van smaak. Die van de roode variëteit wordt als medicijn gebruikt.

Ook koeien, die mager blijven, opstaande haren hebben en er ziekelijk uitzien, geneest men vaak met een aftreksel van dezen bast. Men neemt dan 20 tot 30 gram en laat dit met een wijnflesch water tien minuten zacht trekken.

gebruikt bij:

349 Eetlust opwekkend middel

664 Koorts (hardnekkige)

696 Koortswerende middelen

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

362p Soering,zuring *Rumex rugosus* Campd. *Rumex ambiguus* Gren. Polygonaceae

Beschrijving Deze Hollandsche plant wordt tegenwoordig in Indië in de bergstreken ook gekweekt. Daarnaast komt ook de wilde zuring *R. vesicarius* L. voor, die te Batavia wel op de pasars wordt aangevoerd en tevens gekweekt wordt in moestuinen.

Zuring is bloedzuiverend, doch verboden voor menschen met gevoelige ingewanden. Gaar zijnde, moet zuring feitelijk altijd door een zeef worden geperst, waardoor ze gemakkelijker te verteren is. Men moest meer profijt trekken van de goede eigenschappen van zuring en die vooral in de warmste maanden veel gebruiken bijvoorbeeld in soep of tot moes gestoofd met goela djawa.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

1144 Steenpuisten

1371 wonden

item Indon. naam Latijnse naam Familie

363p Soga *Peltophorum pterocarpum* (DC) Backer ex K. Heine Fabaceae-Caesalpinioideae
(Leguminosae, Caesalpinaceae)

Beschrijving Deze boom, die overal op Java wordt aangekweekt als sierboom, wordt wildgroeiend aangetroffen in de droge strandbosschen van Midden- en

Oost-Java.

De bast is een bekend medicijn en geregeld op de pasars te bekomen onder den naam van kajoe timor.

Onder denzelfden naam levert men ook bast van de roode toeri, die in het gebruik even goed schijnt te voldoen.

Volwassen boomen laten zich wel stekken; de boom wordt eveneens uit zaad vermenigvuldigd.

gebruikt bij:

16 Aambeien of haemorrhoiden

184 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van vallen

202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

203 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

205 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed

239 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van koorts in den buik

281 Diarhee of buikloop met nu en dan een paar kleine bloed aderen in de ontlasting

272 276 Diarhee of buikloop

307 320 323 Dysenterie

893 Nawee-en

1312 Verzwikking

item Indon. naam Latijnse naam Familie

364p Sosor bebek *Kalanchoe pinnata* (Lam.) Pers. Crassulaceae

Beschrijving Een kruid met vlezige blaadjes, dat op steenachtigen bodem waar veel zon is, wordt aangetroffen tot op 1000 m zeehoogte en vermoedelijk verwilderd is.

Om het vele nut wordt het ook wel in tuinen gekweekt.

Bij de afgeplukte bladeren vormen zich in de insnijdingen aan den rand nieuwe plantjes.

gebruikt bij:

180 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van Inwendige hitte

204 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

206 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed

223 229 Buikziekten bij volwassenen - door ontstekingen der ingewanden

254 Darmbloeding

285 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

292 Diarhee of buikloop met bloed als gevolg van koorts in den buik

324 Dysenterie

662 Koorts als gevolg van zweren in de ingewanden

630 Koorts

1091 1101 Spruw (Indische)

1377 wonden (branderige en zwerende)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

365p Srigading *Nyctanthes arbor-tristis* L. Oleaceae (Verbenaceae)

Beschrijving Een boomheester, die veel wordt aangeplant om de welriekende witte bloemen met oranjeroode hartjes.

Deze bloemen ontluiken tegen den avond en vallen tegen den ochtend af. De afgevallen bloemen worden verzameld en op de pasars te koop aangeboden.

De bladeren voelen eenigszins ruw aan.

gebruikt bij:

717 719 Kraamvrouwenkoorts

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

366p Sroeni laoet *Melanthera biflora* (L.) Wild *Wedelia biflora* DC. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Een zeer geurig kruid met lange stengels, die vaak aan de knopen wortels vormen. Het wordt in het laagland aan rivieroeveren en op zonnige plekken aan het strand aangetroffen.

item Indon. naam

62s sukade

Beschrijving geconfijte schil van enkele vruchten zoals djaroe kates *Citrus medica*. Voor de bereiding wordt verwezen naar het Aanhangel.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

367p Tahi oeler sawah *Polyporus cocos* (Fries) Weber. Polyporaceae

Beschrijving Dit is een in den grond voorkomende zwam, die op boomwortels groeit en een knolvormig uiterlijk heeft. De grootte is uiteenlopend en varieert tussen die van een aardappel en die van een kinderhoofd.

Inwendig zijn deze knollen droog en vuil wit en te vergelijken met talk.

In Indië groeien ze niet. Ze worden uit China aangevoerd en het gebruik is zoo algemeen, dat elke toekang rempa-rempa ze heeft.

Komen ze in plaats van in gedroogde hoekig stukken in schijfjes in den handel, dan noemt men ze sari tombong.

Tahi oeler sawah verliest door koken zijn kracht.

gebruikt bij:

52 Baarmoederverzakking

269 Diarhee of buikloop

944 Ontstekingen (inwendige)

item Indon. naam

63s Tahi semoet

Beschrijving is de lakhars, die wordt afgescheiden door een schildluis, die op enkele Indische boomen leeft zoals doerian, kesambi, plosa, ramboetan en zuurzak.

Op Sumatra noemt men ze ambalau en op Java blendok tembalo of gala-gala.

Tot poeder gestampt, mengen de inlanders ze wel onder de medicijnen, die ze aan herstellende zieken toedienen, om spoedig weer op krachten te komen.

Het is uit dit ruwe product, dat de zuivere schellak wordt gewonnen.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

368p Tales, keladi Colocasia esculenta (L.) Schott. Araceae

Beschrijving Dit kruid wordt over den geheelen Archipel aangeplant om de knollen, die er uitzien als rapen en in een punt eindigen.

Ze zijn bezet met uitloopers, die voor vermenigvuldiging dienen.

De knollen zijn zeer smakelijk. Op Java zijn ze een gewilde versnapering en in de Buitengewesten zijn ze hier en daar volksvoedsel.

Rauw gegeten, veroorzaken ze jeuk, tenzij de geschilde knollen eerst een nacht in het zout hebben gestaan. Men eet ze gewoonlijk gepoft of geroosterd.

Het hart van het kruidachtige stammetje wordt ook gekookt of gestoomd gegeten onder den naam lompong.

Tales komt onder verschillende vormen voor, waarbij sommige met zeer fraai geteekende bladeren, zoodat ze als sierplant in tuinen dienst kunnen doen. Als zoodanig heeten ze caladium.

Zij die veel aan heeschheid lijden doen beter geen tales te eten. Ook voor herstellende zieken is tales minder geschikt.

gebruikt bij:

382 Fijt

685 Koorts (verkoelende middelen bij)

eerste pagina einde pagina volgende pagina begin vorige pagina einde vorige pagina laatste pagina

item Indon. naam Latijnse naam Familie

369p Tandjong Mimosa elengi L. Sapotaceae

Beschrijving Een boom, die nergens in Indië in het wild wordt aangetroffen, doch overal langs wegen en in tuinen wordt aangeplant om de geurige bloemen en de fraaie dichte kroon.

Bladeren, bloemen en bast zijn geneeskrachtig.

Van de bladeren maakt men sigaretten, die onder den naam roko seriawan worden verkocht en dienen tegen aandoening van het slijmvlies van neus en mond, welke sakit seriawan heet. (Iets anders dan de spruw, die ook zoo genoemd wordt.)

gebruikt bij:

43 Asthma

238 Buikziekten bij volwassenen - als gevolg van koorts in den buik

628 Koorts

1018 Rheumatiek

1193 Tanden (Loszittende)

1198 Tandvleesch (Ziek en ontstoken)

item Indon. naam Ned. naam

64s Tang kwe vervanger voor sukade

Beschrijving dat in de Indische keuken wel dienst doet als surogaat voor sukade. Benincasa hispida is het droog geconfijte vruchtvleesch van de halfrijpe bligoe.

De bereiding van tang kwe vindt men in het Aanhangsel.

Tang kwe is een gezonde snoeperij voor kinderen en het ware te wenschen, dat de moeders in Indië deze goedkoope lekkernij meer aan hun kinderen gaven in plaats van het maar al te vaak schadelijke suikergoed, dat de maag van streek brengt.

gebruikt bij:

503 Hoest als gevolg van kouvatten

545 Huiduitslag (jeukerige)

1270 Middelen ter bevordering van het urineeren

1029 Roode hond

1256 Urineeren met bloed

item Indon. naam

65s Tao ge

Beschrijving heeten de kiemplantjes van katjang idjo of katjang tanah.

Oorspronkelijk is het een Chineesche lekkernij, maar het gebruik er van is thans in Indië zeer populair.

gebruikt bij:

598 Kindervoeding

1456 Zwangerschap

item Indon. naam Latijnse naam Familie

370p Tapak liman Elephantopus scaber L. Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Een kruid met dikken hoofdwortel en donkergroene bladeren. die als een rozet op den grond liggen, zooals hij de Hollandsche paardenbloem. Inheemsch is dit kruid hier niet, maar het komt thans vrijwel overal verwilderd voor beneden 1200 m zeehoogte.

gebruikt bij:

51 Baarmoederontsteking

100 Bleekzucht bij vrouwen en kinderen

205 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed

316 Dysenterie

360 Eierstokken (ontsteking der)

667 Koorts (hooge)

687 Koorts (verkoelende middelen bij)

637 Koorts

700 Koortswerende middelen

1116 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

1346 1351 1352 1357 1363 Witte vloed

1398 wonden (verzachten en opdrogen van)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

371p Taroem Indigofera spec. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving De bladeren van dezen heester leveren de inlandsche indigo, die thans welhaast geheel verdrongen is door de geïmporteerde synthetische kleurstof. Voor de toepassing wordt verwezen naar recepten

gebruikt bij:

135 Bof

441 Gezwollen (etterige)

item Indon. naam Ned. naam

66s Tawas aluin

Beschrijving is de inlandsche naam voor aluin. Het werkt desinfecteerend en wordt door de waschbazen ook wel gebruikt, om kaliwater helder te maken.

gebruikt bij:

975 Panoe kemibang

1026a Ringworm

1257 Urineeren met bloed

1312a Verzwikking

1401 wonden (wasschen, zuiveren en afsluiten van)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

372p Teboe *Saccharum officinarum* L. Poaceae (Graminea)

Beschrijving Suikerriet wordt alom door de inlanders op hun erven aangeplant voor eigen gebruik, namelijk als versnapering (het rijpe riet wordt in schijfjes gesneden, die uitgekauwd worden) en ter bereiding van goela djawa, in dit geval goela teboe genoemd.

Rietsuiker is zeer gezond, ook voor kinderen.

Rietstroop maakt dik. Dit geldt ook voor het vee.

Paarden, die rietstroop krijgen, zweeten sterk bij het werk en zijn daardoor spoediger vermoeid.

Lijders aan suikerziekte en zij, die ontstoken nieren, of last van spruw hebben, moeten geen suiker gebruiken.

Voor medicinaal gebruik prefereeren de inlanders het donkere Cheribon riet. Dit zwarte riet is dan ook op de pasars in Midden-Java geregeld te bekomen.

gebruikt bij:

479 Hartkloppingen

1055 Slijm

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

373p Tegari *Dianella ensifolia* (L.) DC. *Dianella bancana* Miq Phormiacea (Liliaceae)

Beschrijving Even als *Dianella montana* Blume

Een mager plantje, dat in het gebergte groeit. De eerstgenoemde heeft blauwe bloemen en komt hoofdzakelijk op Sumatra voor. De tweede heeft geelwitte bloemen en is op Java zeer verbreid van 100 tot 1900 m zeehoogte.

De kromme kruipende wortel heeft vele vezelachtige bijwortels, die, als ze gebrand worden, een zoete geur afgeven. Ze worden onder reukwerk gemengd, tot bundeltjes bijeengebonden en onder den naam boentoet koeda op de pasars verkocht.

gebruikt bij:

67 Beenzweren (ernstige)

1389 wonden (stinkende)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

374p Teki *Cyperus rotundus* L. Cyperaceae

Beschrijving Een schijngras, dat niet hoger wordt dan 75 cm en smalle, donkergroene, glanzende bladeren heeft.

De oudere plantjes vormen vele uitloopers, waaraan knolletjes ontstaan die elk een halm dragen.

Het komt tot op 1000 m zeehoogte op Java voor en is een gevreesd onkruid, omdat het den bodem bedekt met een dicht net van wortels en dezen zeer uitput.

De knolletjes zijn van binnen wit en worden door de inlandsche bevolking zoowel versch als gedroogd in hun medicijnen gebruikt. Ze zijn in den inlandschen medicijnhandel steeds te bekomen en worden in Midden-Java meestal in gemalen toestand verkocht. Zie ook tike

gebruikt bij:

49 Baarmoederbloeding

1163g Stopmiddel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

375p Tembako *Nicotiana tabacum* L. Solanaceae

Beschrijving Tabak wordt vrijwel overal in Indië gekweekt.

In de streken, waar geen Europeesche tabaksondernemingen zijn en de bevolking ook geen tabak als handelsproduct aanplant, wordt het toch voor eigen gebruik wel gekweekt.

gebruikt bij:

829 830 831 Maden

item Indon. naam Latijnse naam Familie

376p Tembelekan,kembang telek *Lantana camara* L. Verbenaceae

Beschrijving Een sterk riekende, omhooggerichte en min of meer klimmende heester, die over geheel Java voorkomt tot op 1700 m zeehoogte en veel als pagerplant wordt gebruikt.

Er bestaan gedoornde en ongedoornde variëteiten.

gebruikt bij:

44 Asthma

61 Beenen (gebroken)

142 Braakmiddel

435 Gezwellen

639 Koorts

1020 Rheumatiek

1291 Vergiftiging

item Indon. naam

67s Temoe

Beschrijving is de algemeene naam voor allerlei geneeskrachtige wortels.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

377p Temoe giring *Curcuma heyneana* Vall. & V.Zyp. Zingiberaceae

Beschrijving Deze hoge temoesoort wordt veel gekweekt, maar komt in Oost-Java ook wildgroeidend voor.

De knollen zijn lang van vorm, op de breuk citroengeel en zeer bitter van smaak.

gebruikt bij:

334 Dysenterie

855 Mazelen

1304 Vervetting

1411 1413 Wormen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

378p Temoe ireng, temoe itam *Curcuma aeruginosa* Roxb. Zingiberaceae

Beschrijving Dit is een boschkruid, dat den naam ontleent aan het feit, dat de wortelknollen op de snede een donkere, loodkleurige kring vertoonen.

Het komt tussen 400 en 750 m zeehoogte voornamelijk in djati bosschen voor.

Het zetmeel uit de knollen doet wel als voedsel dienst.

gebruikt bij:

54 55 Baarmoederverzakking

186 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van ingewandswormen

358 Eetlust opwekkend middel

538 Huiduitslag

713 Kraamvrouwen

723 Kraamzuivering

1038 Schurft

1449 Zoogen

1461 Zwangerschap

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

379p Temoe koentji Boesenbergia rotunda (L.) Mansf. Gastrochilus panduratum Ridl. Zingiberaceae

Beschrijving Deze temoesoort is ook een boschkruid en wordt vaak kortweg koentji genoemd. Het wordt veel in tuinen en op erven gekweekt.

De lang gesteelde bladeren zijn ovaal van vorm met spitsen top. Ze zijn bovenop donkergroen en van onderen bleekgroen, behaard en wit gestippeld.

Er is een variëteit met witte en een met gele knolletjes. De laatste noemt men koentji koening.

Deze temoe wordt niet hoog en de knolletjes zijn in vergelijking met de andere temoe soorten - klein.

Het jonge loof wordt ,wel als groente bij de rijsttafel gegeten. De wortels dienen ook als toespijs en ter bereiding van atjar.

gebruikt bij:

153 156 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

186 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van ingewandswormen

198 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang zonder bloed

216 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

273 274 Diarhee of buikloop

323 Dysenterie

337 Eczeem

361 Eierstokken (ontsteking der)

384 Gal

811 Maagkramp

823 Maagsappen (opwekken van de)

1063 Slijmkoliek

1236 Uitslag

1285 Venerische ziekte

1330 Vrouwelijke Organen (Ontsteking der inwendige)

1347 1352 1357 1363 Witte vloed

item Indon. naam Ned. naam

68s Temoe lati zetmeel van kaempferia rotunda

Beschrijving Is een vooral in Midden-Java bekende variëteit van de koenir poetih met geheel effen lichtgroene bladeren.

Het zetmeel van temoe lati werkt licht stoppend.

gebruikt bij:

208 Buikziekte bij volwassenen - als gevolg van zwakke ingewanden

item Indon. naam Latijnse naam Familie

380p Temoe lawak Curcuma xanthorrhiza Roxb. Zingiberaceae

Beschrijving Dit kruid komt veel in de bosschen voor en wel in de warmte. Ook groeit het op tegalgronden.

De wortelstok is een zeer bekend medicijn.

Versch doorgesneden is deze in het hart geel. Oudere wortels krijgen een vuile oranje kleur en bevatten vrij veel olie.

De empoe wordt als medicijn gebruikt en de bijwortels leveren een gemakkelijk verteerbaar kindervoedsel.

In lossen rooden grond kunnen de wortels zeer groot worden.

Wanneer geen verse wortels ter beschikking zijn, kan men zich behelpen met gedroogde. Deze zijn echter niet zoo werkzaam.

De verse knollen worden geraspt, het raspsel uitgeperst en het vocht door een doekje gefiltreerd. Dit moet een nacht blijven staan om te bezinken. Het bezinksel bevat rauw zetmeel, dat de maag bezwaart en niet moet worden ingenomen, omdat het ook slecht voor de nieren is.

Zij, die bij het gebruik van temoe lawak baat vinden, zijn vaak geneigd tot overmatig gebruik. Dit is echter niet goed en brengt de maag onnoodig van streek.

Als men een verse knol neemt ter grootte van een eendenei, is dat voor een dagelijksche dosis genoeg. Men krijgt daarvan een hoeveelheid vocht, om een portglas mede te vullen en dat is ruim voldoende.

De gedroogde knol moet eenigszins anders worden behandeld. Deze snijdt men in dunne schijfjes en trekt daar thee van.

gebruikt bij:

10 21 Aambeien of haemorrhoiden

153 163 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

37 39 Apenpokken, Kinderpokken of Waterpokken

166 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

186 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van ingewandswormen

170 Buikziekte bij kinderen - veelvuldige slijmerige afgang met bloed

200 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting vrij normaal, doch vergezeld van dun kersrood bloed

230 Buikziekte bij volwassenen - gevolg van endeldarmontsteking

232 Buikziekten bij volwassenen- door inwendige hitte

288 289 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

327 Dysenterie

336 340 Eczeem

347 Eeltwonden

354 357 Eetlust opwekkend middel

417 Gastrische koortsen

420 423 Geelzucht

430 Gewrichtsaandoening

601 Kindervoeding

612 Knokkelkoorts

624 625 632 Koorts

744 Laxeermiddelen

760 762 772 777 Leverziekte

778 Liesgezwel bij mannen

793 Loomheid

841 Malaria

868 Menstruatie (pijnlijke)

873 Miltpijnen

897 Netelroos

1076 1098 Spruw (Indische)

1192 Tandem krijgen

1209 Transpireeren

1254 1255 Urineeren met bloed

196 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

1438 Zog (middelen ter opwekking van het)

1463 1465 Zwartwaterkoorts

1400 wonden aan den voet

item Indon. naam Latijnse naam Familie

381p Temoe mangga *Curcuma mangga* Valetton & v.Zyp. Zingiberaceae

Beschrijving Deze temoe waarvan de jonge wortelstokken als lalab worden gegeten en daarom ook wel temoe lalab genoemd wordt is een dagelijksch pasarartikel. Hij wordt vrijwel overal aangeplant. Het zetmeel dat uit de empoe bereid wordt wordt als medicijn gebruikt.

In het javaansch noemt men deze plant ook wel temoe poetih.

gebruikt bij:

162g Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

53 Baarmoederverzakking

392 Gal (afdrijven van de)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

382p Temoe poetih *Curcuma zedoaria* (Christm.) Roscoe Zingiberaceae

Beschrijving Deze temoe is naverwant aan de temoe lawak. Hij komt voor tot op 1000 m zeehoogte ook in djati-boschen en op weidegronden.

De wortelstokken zijn van binnen geelwit en zeer bitter. De bladeren hebben aan beide zijden een purperkleurige band.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

383p Temoe tis *Curcuma purpurascens* Blume Zingiberaceae

Beschrijving Deze temoe komt veel in het wild voor, maar wordt ook op de erven aangeplant.

De bladnerven zijn eenigszins rood van kleur.

gebruikt bij:

203 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

208 Buikziekte bij volwassenen - als gevolg van zwakke ingewanden

540 Huiduitslag

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

384p Tempoe wijang *Emelia sonchifolia* (L.) DC. *Senecio sonchifolius* Moench Asteraceae (Compositae)

Beschrijving Een omhooggericht kruid met massieve, geen melksap bevattende lange stengels, dat op Java als onkruid voorkomt op zonnig en droog terrein tot op 1750 m zeehoogte.

Op Bali noemt de bevolking deze plant tegil kijoeh en in de Soendalanden spreekt men van djonge.

De bloemhoofdjes lijken op paarse kwastjes.

De bladeren worden wel als groente gegeten.

gebruikt bij:

13 20 Aambeien of haemorrhoiden

85 Binnenkoorts

767 Leverziekte

1087 1088 Spruw (Indische)

1104 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

item Indon. naam Latijnse naam Familie

385p Tengawang *Shorea stenoptera* Burck. Dipterocarpaceae

Beschrijving Een vruchtboom, die op Sumatra en Borneo veelal verspreid voorkomt.

De vruchten van deze en van andere Shoreasoorten leveren de minjak tengawang of het tengawang vet, dat in Europa bekend is onder den naam van Borneo talk en behalve voor medicijnbereiding ook dient voor het maken van kaarsen.

De vruchten worden als boschproduct ingezameld, omdat nergens gesloten aanplantingen bestaan. De boomen komen veel voor langs de rivieren, waardoor de rijpe vruchten, die van de overhangende takken zijn afgevallen, drijvend worden meegevoerd en benedenstrooms kunnen worden opgevischt.

De vruchten laat men kiemen, waardoor de harde schalen openspringen en gemakkelijk te verwijderen zijn. De kiempjes worden afgebroken en de overblijvende zaadlobben worden aan de opkoopters ingeleverd, die ze voor uitvoer bestemmen onder den naam padi tengawang. In Europa verkrijgt men daaruit daar warme persing de zoogenaamde Borneo talk.

In den inlandschen medicijnenhandel is minjak tengawang overal te bekomen.

gebruikt bij:

1081 1089 Spruw (Indische)

1314 Vlekken in het aangezicht

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

386p Terate *Nelumbo nucifera* Gaertn. *Nelumbium nelumbo* Druce Nymphaeaceae

Beschrijving Deze forsche waterplant is de welbekende lotus, die door de Hindoes zoo wordt vereerd.

De vruchtjes worden als kastanjes gegeten.

gebruikt bij:

317f Dysenterie

368 Endeldarmontsteking

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

387p Tereba *Rhinacanthus nasutis* (L.) Kurz. *Rhinacanthus communis* Nees. Acanthaceae

Beschrijving Een heester, die veel als pagerplant dienst doet.

De wortels worden ander den naam van akar tereba op de pasars verkocht.

gebruikt bij:

1027 Ringworm

item Indon. naam Ned. naam

69s Teroesi kopersulfaat

Beschrijving is kopersulphaat (sulfas cupricus), de zoogenaamde kopervitriool of blauwe vitriool, die op de pasars verkocht wordt.

In zeer verdunde oplossing wordt het gebruikt, om wonden te reinigen bij mensch en dier. Ook dient het, om water te ontsmetten.

gebruikt bij:

346 Eeltwonden

941 Ontsmettingsmiddel

984 Pokken (Spaansche)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

388p Terong *Solanum melongena* L. Solanaceae

Beschrijving Dit is de aubergine of eierplant, een lage struik, waarvan de vruchten gaarne door de inlanders worden gegeten. Ze ontbreken op geen enkelen pasar.

De vruchten komen in verschillende vormen en kleuren voor van rond tot komkommerachtig gerek en van ivoorachtig wit tot donkerpaars.

De gerekte donkerpaarse, die ook in Europa bekend zijn en in Frankrijk gegeten worden, zijn hier te lande voor de Europeesche tafel het meest gewild.

Zij, die last hebben van den blinden darm, of lijden aan endeldarmontsteking, mogen deze vruchten niet eten. Evenmin vrouwen, die een vergroote baarmoeder hebben, of lijden aan verzakking van dit orgaan.

gebruikt bij:

597 Kindervoeding

item Indon. naam Latijnse naam Familie

389p Terong belanda *Cyphomandra betacea* Cav. Solanaceae

Beschrijving Een op Java ingevoerde boomheester, die het best in de hoogere streken groeit en smakelijke vruchten geeft, die voor de Europeesche tafel als compote ,worden klaargemaakt.

Men maakt van de vruchten ook gelei en een snoeperij voor de jeugd in den geest van frambozenkoekjes. Voor de bereiding wordt verwezen naar het Aanhangsel.

De vruchten zijn bloedzuiverend, maar ongeschikt voor buiklijders. Zij die aan de keelorganen lijden, kunnen het sap van terong belanda niet verdragen.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

390p Terong ngor,terong pait *Solanum indicum* L. Solanaceae

Beschrijving Dit is een wildgroeierende soort met vruchten ter grootte van een duivenei.

De heester zelf is meestal gestekeld en rijk vertakt.

De vruchten zijn eerst donkergroen met lichtere vlekken en worden bij rijpheid zwavelgeel tot oranje.

gebruikt bij:

594 Kiespijn

976 Panoe kemibang

1073 Sproeten

1315 Vlekken in het aangezicht

item Indon. naam Latijnse naam Familie

391p Terpentijn *Pinus merkusii* Jungh. & de Vriese Pinaceae

Beschrijving Terpentijn is de hars of balsem, die bij beschadiging uit den stam van verschillende pijnboomen vloeit.

In Indië is het de *P. merkusii* die op Noord-Sumatra voorkomt en terpentijn levert, die thans ook stelselmatig wordt gewonnen.

Wat men gewoonlijk terpentijn noemt, is feitelijk de terpentijnolie of minjak toesam, die verkregen wordt door distillatie van de gewonnen terpentijn, waarbij de eigenlijke colophonium of hars achterblijft.

gebruikt bij:

141 Borstpijn

item Indon. naam Latijnse naam Familie

392p Thee, *Camellia sinensis* (L.) Kuntze Theaceae

Beschrijving Het gebruik van thee is bekend.

De origineele Chineesche-thee, die vroeger op Java is ingevoerd en hier en daar nog wel ongekruid voorkomt, is voor den handel van geen belang.

Als cultuurplant zijn twee variëteiten van belang bekend onder den naam van Assam-thee en Java-thee.

Aan zichzelf overgelaten, wordt de theeplant een boom. Daar snoeien houdt men de boompjes echter zoo klein, dat de blaadjes met de hand kunnen worden geplukt.

In de Preanger zijn uitgebreide bevolkingsaanplantingen. Een deel van het product wordt daar de bevolking zelf bereid, maar nog veel meer wordt als opkoopthee in den vorm van verscheidene geplukt blad aan de Europeesche fabrieken geleverd.

Java voert veel thee uit, die steeds een goede markt heeft gehad.

Verschillende Europeesche ondernemingen leveren tegenwoordig ook thee in detailverpakking voor binnenlandsche consumptie,

In Europa wordt Java-thee steeds gemengd met andere soorten en gebruikers in Holland, die aan deze melanges gewend zijn, vinden de zuivere Java-thee niet lekker.

De Chineesche bevolking van Nederlandsch-Indië gebruikt zeer veel thee, die echter voor het grootste deel uit China wordt geïmporteerd. Zij hebben hun eigen wijze van thee zetten. De droge blaadjes worden in het kopje gedaan en daar wordt kokend water op gegoten. Het kopje wordt met een daarbij behoorend dekseltje afgesloten en dit laat men zoo eenige minuten trekken, waarna de thee zonder verdere toevoeging voor het gebruik gereed is. Men zal moeten toegeven, dat de thee zo fijner is dan op de wijze, zooals ze vaak door Europeanen wordt gezet, n.l. getrokken en vaak zelfs gekookt (wat al zeer slecht is), maar als regel veel te sterk, wat geneutraliseerd wordt door overmatige toevoeging van suiker en melk.

De fabrikanten geven op de detailverpakking tegenwoordig veelal voorschriften voor het zetten. Het ware te wenschen, dat men die voorschriften strikt opvolgde. Men zou dan een veel beter product krijgen dan men nu gewoonlijk voorgezet krijgt.

Thee, die te sterk is af gekookt heeft, veroorzaakt hoofdpijn.

gebruikt bij:

1025 Rimpels in het gelaat

1405 wonden (wasschen, zuiveren en afsluiten van)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

393p Tike *Eleocharis dulcis* (Burm.f.) Henschel. *Heleocharis plantaginoidea* Cyperaceae

Beschrijving Een omhooggericht kruid met vele stengels op denzelfden wortelstok en lange ondergrondse uitloopers.

Deze plant groeit in poelen, aan waterkanten, in zoet of brak water en komt tot op 1000 m zeehoogte voor.

Bij sommige vormen ontstaan aan de uitloopers knolletjes, die te Batavia op de pasars worden verkocht.

Ze worden wel gekookt rondgevent en ook tot emping verwerkt.

Op Java heeten ze wel teki-tike.

Knolletjes van veel grootere afmeting dan die hier groeien, worden uit

China geïmporteerd. Deze zijn van eenzelfde of naverwante plant, die daar inheemsch is.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

394p Tikel baloeng *Equisetum debile* Roxb. ex Vaucher Equisetaceae

Beschrijving Een klimmend kruid met slappe stengels, die een lengte van twee meter kunnen bereiken.

Op Java komt het op vochtig terrein voor tussen 300 en 2700 m zeehoogte.

De stengels zijn in den inlandschen medicijnhandel bekend als greges otot of greges toelang.

Met dezen zelf den Javaanschen naam wordt ook de Kajoe oerip aangeduid.

Zie ook tikel toelang.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

395p Tikel toelang *Cissus quadrangularis* L. *Vitis quadrangularis* Wall. Vitaceae

Beschrijving Een klimmend kruid met scherpen reuk, dat op Java ook wel tikel baloeng wordt genoemd.

De stengeldeelen zijn vierhoekig en gevleugeld. Aan de knopen zijn de stengels geknikt, wat de plant een eigenaardig voorkomen geeft.

Deze plant groeit in het warme laagland en laat zich gemakkelijk stekken.

gebruikt bij:

60 Beenen (gebroken)

65 Beenkneuzing

124 Bloedvergiftiging

433 Gewrichtsontsteking

item Indon. naam Latijnse naam Familie

396p Tjabe Capsicum annum L. Solanaceae

Beschrijving Dit kruid wordt overal in Indië aangeplant. Op Java veelal als tweede gewas op sawahs.

De vruchten, die algemeen bekend zijn onder den naam van lombok of Spaansche peper, zijn onmisbaar voor de rijsttafel.

Ze zijn zeer verhittend, bevorderen de spijsvertering en zijn voor de ingewanden niet zoo schadelijk als de gewone peper.

De bladeren, die wel op wonden worden gebruikt, komen op de pasars onder den naam van godong sabrang.

In de Soenda-landen wordt de plant zelf ook sabrang genoemd.

gebruikt bij:

1394 wonden (verzachten en opdrogen van)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

397p Tjabe djawa Piper retrofractum Vahl. Piperaceae

Beschrijving Dit is een klimplant net als de gewone peper en de sirih. Gekweekt wordt ze bijna niet, omdat ze in het wild overvloedig wordt aangetroffen vooral op arme droge gronden dicht aan de kust.

De cilindrische vruchtaren, de zoogenaamde lange peper, zijn 4 cm lang, blijven lang groen en hard, doch worden ten slotte geel en later roodachtig en week.

De witte zaden, die zoo groot zijn als rijstkorrels, komen in den inlandschen medicijnhandel in Midden-Java voor onder den naam van tjabe soelah of tjabe alas.

gebruikt bij:

274 Diarhee of buikloop

774 Leverziekte

797 Loomheid In de ledematen

977 Podagra

1218 Transpireermiddel

item Indon. naam Ned. naam

70s Tjabe itam alleen de naam van simplex

gebruikt bij:

63 Beenen (gezwollen) van zwangere vrouwen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

398p Tjabe rawit,lombok setan *Capsicum frutescens* L. Solanaceae

Beschrijving Deze plant is kleiner dan de gewone tjabe. De vruchten zijn ook lang niet zoo groot. Geheel rijp zijn ze rood af oranje, doch ze worden immer gepkukt, als ze half rijp en nog fraai groen zijn.

Ze zijn buitengewoon scherp. Veel gebruik hiervan is schadelijk, vooral voor lijders aan ingewandsziekten en voor hen, die wonden hebben, of aan oogen of keel sukkelen.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

399p Tjampedak *Artocarpus integer* (Thunb.) Merr. *Artocarpus champeden* Spreng. Moraceae

Beschrijving Een vruchtboom, die op Java zeer algemeen is en naverwant aan de nangka.

De vruchten zien er ook uit als nangka's, doch zijn kleiner en hebben een gladde schil.

Van de nangka is deze boom te onderscheiden, doordat de bladeren behaard zijn, wat bij de nangka niet het geval is.

In het Oosten van den Archipel komt de tjampedak in het geheel niet voor. De vruchten, die daar tjampedak worden genoemd, zijn inderdaad kleine nangka's van een variëteit, die daar wel inheemsch is.

Tjampedakvruchten zijn fijner dan nangka's. Javanen en Maleiers hechten groote waarde aan het gebruik van deze vruchten.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

400p Tjangkring *Erythrina fusca* Lour. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae,Papilionaceae)

Beschrijving Een dikke en groote boom met fraaie roode bloemen en vele stekels.

Op Java wordt hij beneden 700 m zeehoogte veelal aan de oevers van rivieren aangetroffen.

De wortel en de bast worden als medicijn gebruikt.

gebruikt bij:

557 Jeuk

980 Pokken

item Indon. naam Latijnse naam Familie

401p Tjempaka koening *Michelia champaca* L. Magnoliaceae

Beschrijving Een hoge boom, die tot boven 1000 m zeehoogte op Java voorkomt en veel wordt aangeplant om de welriekende bloemen, die bij de inlandsche bevolking in hoog aanzien staan.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

402p Tjempaka poetih *Michelia alba* DC. Magnoliaceae

Beschrijving Een echte woudreus met welriekende witte bloemen.

Hij kan alleen door stekken worden vermenigvuldigd.

gebruikt bij:

682 Koorts (telkens terugkerende) van lage temperatuur

item Indon. naam Latijnse naam Familie

403p Tjendani *Santalum album* L. Santalaceae

Beschrijving Een boom met rechten rolronden stam zonder wortellijsten of groeven, die in het wild op Java alleen in het Oostelijk deel voorkomt beneden 1200 m zeehoogte.

Op Madoera is deze boom vrij algemeen.

Deze boom levert het sandelhout, dat vroeger een belangrijk exportartikel was van de kleine Soenda-eilanden, maar sedert lang voor het grootste deel is uitgeroeid.

De bekende eigenaardige geur ontwikkelt zich eerst tijdens het indrogen en is dus aan het verse hout niet waar te nemen.

gebruikt bij:

43 Asthma

175 Buikziekte bij kinderen - Dunne ontlasting met velletjes

205 Buikziekte bij volwassenen - Etterige afgang eventueel met bloed

255 Darmontsteking

284 Diarhee of buikloop In hevige mate en meestal een voorbode van leverziekte

317c Dysenterie

799 Lijken

1285 Venerische ziekte

197 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

eerste pagina einde pagina volgende pagina begin vorige pagina einde vorige pagina laatste pagina

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

404p Tjengkeh *Syzigium aromaticum* (L.) Merr. et Perry *Eugenia aromatica* O.K. Myrtaceae

Beschrijving Deze boom, die in de Molukken inheemsch is en op Java in het geheel niet wordt aangetroffen, levert de kruidnagels, in het Maleisch boenga lawang of kembang lawang geheeten.

Kruidnagels zijn de gedroogde bloemkoppen van dezen boom.

Ze worden als specerij gebruikt en de aromatische olie, die er uitgehaald wordt, treft men ook in de apotheken aan.

De bladeren zijn ander den naam daoan tjengkeh in den inlandschen medicijnhandel te bekomen.

gebruikt bij:

33 Adem (onwelriekende)

166 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

420 Geelzucht

489 Heeschheid

588 Kiespijn

716 Kraamvrouwen

810 Maagkramp

841 Malaria

1272 Middelen ter bevordering van het urineeren

945 Ontstekingen (inwendige)

1011 1023 Rheumatiek

1076 Spruw (Indische)

1285 Venerische ziekte

196 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

1357 Witte vloed

item Indon. naam Latijnse naam Familie

405p Tjeremai, Tjerme *Phyllanthus acidus* (L.) Skeels Euphorbiaceae

Beschrijving Een kleine boom met lichtgroene en kortgesteelde bladeren, die over den geheelen Archipel gekweekt wordt aangetroffen vooral in de warme kuststreken.

De vruchten, die zuur zijn, worden gebruikt bij de bereiding van verschillende spijzen. Ze worden ook wel geconfijt, of tot een smakelijke gelei verwerkt.

De bladeren worden wel gebruikt, om er een vermageringsthee van te trekken. Het gebruik is echter niet zonder gevaar voor de gezondheid en moet daarom worden afgekeurd.

Het sap, dat bij insnijding uit den wortel vloeit, is zeer giftig en wordt wel gebruikt, om bij hanengevechten de sporen mede te behandelen.

gebruikt bij:

303 Duizelingen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

406p Tjintjaoe *Cyclea barbata* Miers. Menispermaceae

Beschrijving Een vrij zeldzaam voorkomende liaan, die in West-Java veel wordt aangeplant.

Stukken wortel kan men geregeld bij de inlandsche medicijnverkoopers vinden.

De bladeren worden in water gekneusd, waardoor een graan gekleurd geleiachtig vocht onstaat, dat een bekend genotmiddel is ander den naam tjintjaoe wordt rondgevent en met stroop gedronken.

gebruikt bij:

314 Dysenterie

1117 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

item Indon. naam Latijnse naam Familie

407p Toeri *Sesbania grandiflora* (L.) Desv. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae, Papilionaceae)

Beschrijving Een groote boom, die op Java niet inheemsch is, maar veelvuldig wordt aangeplant om het groote nut, dat de inlanders er van hebben en om de fraaie bloemen.

Er is een variëteit met witte en een met roode bloemen.

De witte bloemen worden wel gekookt of gestoofd gegeten. Men verwijdt dan eerst zorgvuldig de groene kelken, omdat die bitter smaken. Deze spijs verkoelt het lichaam in de warme maanden.

Ook de lange peulen worden wel gegeten. Veelvuldig gebruik veroorzaakt echter duizeligheid.

De duiven eten graag de oude zaden, maar ze bekomen hen slecht.

De bladeren dienen als veevoeder.

De bast van het onderste gedeelte van den stam wordt als medicijn gebruikt.

De toeristammen worden dikwijls aangetast door larven. Het vet van deze

Larven - vermengd met enkele kruiden - is een geneesmiddel tegen spruw.

Bast van de roode toeri wordt te Batavia wel verkocht onder den naam kajoe timor en gebruikt voor hetzelfde doel, waar de echte kajoe timor dienstig voor is.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

317d Dysenterie

715 Kraamvrouwen

1089 Spruw (Indische)

197 Volwassenen - Dunne afgang alleen des morgens en na elken maaltijd krampen

1355 1356 Witte vloed

item Indon. naam

71s Toewak

Beschrijving is het palmsap, dat wordt afgetapt uit de onrijpe bloeikolven van de arenpalm, de nipapalm, de lontarpalm en de cocospalm.

Ter onderscheiding heet de versche ongegistte toewak ook wel toewak manis en de gegiste toewak heet dan toewak keras.

De op Java meer gebruikelijke naam voor dit palmsap is legen. De gegiste palmwijn noemt men in de Molukken sagoer.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

408p Trawas Tetranthera brawas Blume Lauraceae

Beschrijving Een boom, die op Sumatra voorkomt en waarvan de gedroogde bladeren in den medicijnhandel op Java bekend zijn als trawas of daoen trawas.

gebruikt bij:

154 157 Algemeene opmerkingen en raadgevingen - bij buikziekten -

176 Buikziekte bij kinderen - Tengevolge van kouvatten

182 Buikziekte bij kinderen - bij het tanden krijgen

167 Buikziekte bij kinderen - dunne afgang met groene of donkere stof er bij

202 Buikziekte bij volwassenen - Dunne afgang met bloed

203 Buikziekte bij volwassenen - Ontlasting met bloed en slijm

242 Buikziekten - Recept voor gedroogde kruiden

319 Dysenterie

354 Eetlust opwekkend middel

384 Gal

423 Geelzucht

665 Koorts (hooge)

659 Koorts als gevolg van zweren in de ingewanden

906 Nieren (zuivering van de)

1084 Spruw (Indische)

1116 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

1255 Urineeren met bloed

1465 Zwartwaterkoorts

item Indon. naam Latijnse naam Familie

409p Tremboekoe Hypoestes spec. Acanthaceae

Beschrijving Dit kruid wordt in Midden-Java veel in de bosschen aangetroffen en groeit in warm en meer gematigd klimaat.

Het laat zich daar stekken vermenigvuldigen. De donkergroene bladeren hebben in het midden lichtgroene vlekken, die soms eigenaardige figuren vormen.

De bloemen zijn lichtpaars van kleur.

gebruikt bij:

828 Maden

item Indon. naam Latijnse naam Familie

410p Trenggoeli Cassia fistula L. Fabaceae-Caesalpinioideae (Leguminosae, Caesalpinaceae)

Beschrijving Een kromme boom, die in de laagvlakte thuis behoort en fraaie bloemen draagt, die er als gele trossen aan hangen. Naar aanleiding hiervan heet de boom ook Indische goudenregen.

De peulen zijn lange zwarte pijpen gevuld met een geleiachtige massa.

Deze gelei dient als laxermiddel en kan ook geconserveerd in voorraad worden gehouden. Voor de conservering verwijzen we naar het Aanhangsel.

gebruikt bij:

386 387 Gal (afdrijven van de)

738 Laxermiddelen

984 Pokken (Spaansche)

1149 Stoelgang

1375 wonden (branderige en zwerende)

1409 wonden (wasschen, zuiveren en afsluiten van)

1400 wonden aan den voet

item Indon. naam Latijnse naam Familie

411p Trenggoeli *Cassia javanica* L. Fabaceae-Caesalpinioideae (Leguminosae,Caesalpinaceae)

Beschrijving Een andere boom met denzelfden inlandschen naam doch met roode bloemen, die veel als sierboom wordt aangeplant en op Java beneden 400 m zeehoogte ook wel wildgroeïend wordt aangetroffen.

De peulen van dezen boom bevatten gele zaden.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

412p Tuinboon *Vicia faba* L. Fabaceae-Faboideae (Leguminosae,Papilionaceae)

Beschrijving De cultuur van deze boonen - ook wel groote boonen of Roomsche boonen genoemd - is in Indië zeer moeilijk. Ze worden dan ook zeer weinig en alleen in de drogere bergstreken van Midden- en Oost-Java gekweekt.

Het product is uitsluitend bestemd voor de Europeesche tafel.

gebruikt bij:

383 Fijt

item Indon. naam Latijnse naam Familie

413p Ui,Bombay-uien *Allium cepa* L. Alliaceae (Amaryllidaceae,Liliaceae)

Beschrijving Deze ui, ook wel ajuin genaamd, wordt daar de inlanders in bijna al hun gemengde medicijnen gebruikt.

De echte uien worden in Indië niet gekweekt. Ze komen echter op de pasars veelvuldig voor onder den naam van Bombay-uien. De naam geeft al aan, dat het een import-artikel is.

Voor huishoudelijk gebruik geeft men veelal de voorkeur aan de Indische

Sint Jans ui of sjalot. Deze wordt hier wel gekweekt. Zie aldaar.

gebruikt bij:

20 Aambeien of haemorrhoiden

90 Blaasaandoening bij kinderen

134 Bof

174 Buikziekte bij kinderen - Dunne schuimige ontlasting

164 Buikziekte bij kinderen - Geringe ontlasting met persingen

185 Buikziekte bij kinderen - tengevolge van ingewandswormen

195 Buikziekte bij volwassenen, - Dunne afgang

310 316 325 326 334 Dysenterie

375 Fluimen (opgeven van)

401 Galsteen

443 Gezwollen (etterige)

506 Hoest bij kinderen

678 Koorts bij kleine kinderen

632 Koorts

729 Krampen na de bevalling

855 Mazelen

1262 1268 Middelen ter bevordering van het urineeren

962 Oorsuizing

982 Pokken

1004 Rheumatiek

1061 Slijm

1126 Spijsvertering (Slechte)

1089 1091 Spruw (Indische)

1140 Steenpuisten

1176 1177 Stuipen

1236 Uitslag

1314 Vlekken in het aangezicht

1325 Vloeiingen als gevolg van een val

1335 Waterzucht

item Indon. naam Latijnse naam Familie

414p Vanielje *Vanilla planifolia* Andrews. Orchidaceae

Beschrijving Een klimplant, die sedert een eeuw ook op Java wordt gekweekt.

De cultuur en de bereiding vereischen veel zorg.

De bevruchting bijvoorbeeld heeft geheel kunstmatig plaats met behulp van kleine puntige bamboestokjes, omdat het insect, dat in het land van oorsprong de kruisbestuiving bewerkstelligt, hier niet voorkomt.

De vruchten worden onrijp geoogst, met veel zorg gebroeid en gedroogd tot de bekende zwartglimmende vanieljestokjes, die gebruikt worden om puddingen, ijs enz. een vanieljegeur mede te delen.

item Indon. naam

72s Venkelolie

Beschrijving De olie, die uit de venkelvruchtjes geperst wordt *Foeniculum vulgare*.

gebruikt bij:

188 Buikziekte bij zuigelingen

410 Galsteenkoliek

411 Gassen

968 Opgezet gevoel

item Indon. naam

73s Venkelwater

Beschrijving is een distillaat van venkelvruchtjes.

item Indon. naam

74s Vogelnestjes (Eetbare).

Beschrijving Hoewel allerminst van plantaardigen oorsprong, moet dit product toch niet onvermeld blijven en moge er een plaatsje in het alfabet voor worden ingeruimd.

Ze worden gevormd daar het opgedroogde slijmerige speeksel van een soort gierzwaluw. Deze vogel maakt aan de hoge kusten ander vooruitstekende rotspunten - goed beschut tegen den regen - zijn napvormig nestje. Ook op het land treft men deze nestjes wel op goed beschutte plaatsen aan, bijvoorbeeld in leegstaande woningen en werkplaatsen.

Het nestjes kan twee of drie eitjes bevatten. Als de jongen zijn uitgekomen, zit de vogel tegen den rand aan, omdat het nestjes den jongen vogels nauwelijks ruimte biedt.

Zooals de nestjes gewonnen worden, zijn ze erg verontreinigd met kleine veertjes. Men weekt ze een nacht in water en pluist de veertjes er uit. Ze worden dan op een zacht vuur gekookt (nog beter getimd of gestoomd), tot alles opgelost is. Men zeeft het dan nog eens en gebruikt het met melk of magere kippenbouillon.

De zwakste magen kunnen deze kost verdragen. Ook voor zieken is het een gemakkelijk te verteren voedingsmiddel.

gebruikt bij:

454 Haargroei (bevorderen van den)

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

415p Lelie, Vuurlilie (Chineesche) *Hippeastrum puniceum* (Lam.) Kuntze *Hippeastrum equestre* Herb.
Amaryllidaceae

Beschrijving Een bolgewas, dat inheemsch is in tropisch Amerika, hier is ingevoerd en op Java veel als sierplant wordt gekweekt in tuinen.

De fraaie bloemen zijn oranje van kleur.

gebruikt bij:

136 Bof

300 Diphtheritis

444 Gezwollen (uitwendige) aan den hals

581 Keelgezwel (uitwendig)

item Indon. naam Latijnse naam Familie

416p Vijg *Ficus carica* L. Moraceae

Beschrijving Deze subtropische boom, die langs de kusten van de Middellandsche Zee veel voorkomt, wil met enige zorg ook in Indië wel groeien en vruchtdragen zelfs in de warmere streken.

Het is jammer, dat er niet meer werk van gemaakt wordt, want de verse vijgen zijn zeer gezond.

Menschen met keelklachten moeten veel verse vijgen eten, zo mogelijk dagelijks.

In vele gevallen is het wenschelijk, de pitjes eerst te verwijderen.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

510 Hoest bij kinderen

576 Keelaandoening

765 Leverziekte

1062 Slijm

1148 Stem

1150 Stoelgang

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

417p Waloeh djepan, laboe siem *Sechium edule* (Jacq.) Sw. *Sechium edule* Sw. Cucurbitaceae

Beschrijving Een klimplant, die een halve eeuw geleden op Java is ingevoerd.

De eenzadige vruchten zijn zoo groot als een vuist.

In de warmte worden ze geelachtig tot witachtig groen. Ze behoeven veel zon. Staan de planten op beschaduwde terein, of groeien ze in koudere streken, dan rijpen de vruchten wel, maar ze behouden hun donkergroene kleur.

De vruchten zijn verkoelend en worden gestoofd gegeten.

gebruikt bij:

13 Aambeien of haemorrhoiden

1111 Spruw - Hygiënische wenken en dieetvoorschriften

item Indon. naam Latijnse naam Familie

418p Waroe *Hibiscus tiliaceus* L. Malvaceae

Beschrijving Deze boom, ook wel waroe laoet of waroe lengis geheeten, is in de kuststreken zeer algemeen en wordt veel op en bij de erven aangeplant.

Op goeden grond heeft hij een rechte stam en smalle kroon. Op slechten grond is de stam krom en de kroon breder.

De bladeren zijn glimmend groen en aan de onderzijde licht behaard.

gebruikt bij:

181 Buikziekte bij kinderen - in de kentering

190 Buikziekte bij zuigelingen

370 Endeldarmonsteking

455 Haargroei (bevorderen van den)

463 Haaruitval

687 Koorts (verkoelende middelen bij)

637 Koorts

702 Koortswerende middelen

784 Longtering

1089 Spruw (Indische)

1281 Urineeren (pijnlijk)

1321 Vloeïngen na de bevalling of bij miskraam

116 bloedspuwing

495 500 hoest

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

419p Waroe gombong *Hibiscus tiliaceus* L. subsp. *similis* (Blume) Borss. Waalk. *Hibiscus similis* Blume
Malvaceae

Beschrijving Een snelgroeiende kleine boom, die op Java zelden in het wild wordt aangetroffen, doch algemeen langs de wegen en op de erven wordt aangeplant. Hij laat zich gemakkelijk stekken.

De bastvezel van deze zoowel als van den voorgaanden boom wordt gebruikt, om er een soort touw uit te maken.

Beide waroe soorten hebben bladeren, die aan de onderzijde nabij de hoofdnerf duidelijk waarneembare klieren hebben, die een zoet vocht afscheiden, dat de mieren lokt. Bij de gewone waroe bevinden ze zich dicht bij den bladvoet en hij de waroe gombong verder naar het midden.

item Indon. naam Latijnse naam Naam in het boek Familie

420p Wedahan *Dichrocephala integerifolius* (L.f.) Kuntze *Dichrocephala latifolia* DC. Asteraceae
(Compositae)

Beschrijving Dit kruid, dat in de bergen voorkomt op steenachtig en vochtig tereen, behaarde stengels heeft en bij kneuzing een aromatischen geur afgeeft, wordt wel aangeduid met den naam Indische wilde kamille. De javanen noemen deze plant kembang pentil of goendoel.

gebruikt bij:

217 Buikziekte bij volwassenen - door kouvatten op de ingewanden

1221 Transpireermiddel

item Indon. naam Latijnse naam Familie

421p Wewejan *Monochoria vaginalis* (Burm.f.) Presl. ex Kunth Pontederiaceae

Beschrijving Een omhooggericht moeraskruid, dat tot een halven meter hoog kan worden.

Op Java is het zeer algemeen tot op 1500 m zeehoogte.

De wortels worden gebruikt tegen ingewandskwalen.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

422p Widjen,bidjen *Sesamum orientale* L. Pedaliaceae

Beschrijving Een sterk riekende plant met houtachtigen stengel, die het sesamzaad levert, waaruit de sesamololie wordt geperst.

Het zaad is geelwit, licht- of donkerbruin en soms zelfs bijna zwart. Het wordt gebruikt, om over gebak te strooien zoals anijszaad.

gebruikt bij:

81 Bevalling

item Indon. naam Latijnse naam Familie

423p Widoeri Calotropis gigantea (L.) Dryander ex Aiton Asclepiadaceae

Beschrijving Een heester, die overal wordt aangetroffen op schralen grond en niet te vochtig terein.

De bladeren zijn blauwachtig groen, de stengels wollig en de bloemen lila van kleur.

De getah is dun vloeibaar, wit van kleur en bitter met een zoeten nasmaak.

De Javanen gebruiken deze getah, om rotte tanden en kiezen te laten uitvallen. Men zij echter voorzichtig, want gave kiezen, die er mede in aanraking komen, zouden ook kunnen gaan afbrokkelen en uitvallen.

gebruikt bij:

148 Brandwonden

149 Bronchitis

151 Bubogezwellen

302 Dorens

554 Jeuk

586 Kiespijn

1071 Splinters in de huid

1147 Steenpuisten

item Indon. naam Latijnse naam Familie

424p Woedani Quisqualis indica L. Combretaceae

Beschrijving Een klimmende heester met lange slappe twijgen, die over den geheelen

Archipel verbreid is en op Java in de laagvlakte veel in heggen voorkomt en ook wel als sierplant.

De groei is zeer eigenaardig. Als het heestertje een paar voet hoog is, komt uit den Wortel een gedoornde stengel, die veel dikker is dan de stam van het boompje zelf en te stijf , om zich ergens om heen te winden. Uit dezen stengel groeien dan zijtakken met anderen bladstand en zonder dorens. Als de plant twee jaar oud is, komen aan de uiteinden van de twijgen voor het eerst bloemen. Deze zijn oorspronkelijk rose en worden later donkerrood. Ze groeien in lange trossen.

Een andere naam voor deze plant is tjeggoek.

De zaden zijn aan beide einden toegespitst en hebben elk vijf uitstekende kanten.

gebruikt bij:

410 Galsteenkoliek

item Indon. naam Latijnse naam Familie

425p Woengoe *Graptophyllum pictum* Griff. Acanthaceae

Beschrijving Deze heester met donkere roodbruine bladeren heet ook wel demoeng of poeding, komt op Java voor tot op 1250 m. zeehoogte en wordt vaak als sierplant of pagerplant gebruikt.

De bladeren heeten daoan woengoe af daoan temen-temen. Ze bevatten olie, vooral die, welke in hooger gelegen streken groeien.

De bloemen zijn donkerpaars.

Deze heester laat zich gemakkelijk stekken.

gebruikt bij:

7 11 14 20 Aambeien of haemorrhoiden

399 400 401 Galsteen

417 Gastrische koorts

752 Laxeermiddelen

764 Leverziekte

item Indon. naam Latijnse naam Familie

426p Woeni *Antidesma bunioides* (L.) Spreng. Euphorbiaceae

Beschrijving Een hoge vruchtboom, die op Java wildgroeidend wordt aangetroffen van 50 tot 1400 m zeehoogte.

De vruchten groeien als bessen aan trossen. Ze zijn iets groter dan erwten. Eerst zien ze rood en later worden ze bijna zwart.

De wilde bessen blijven zuur, maar de gekweekte zijn zoet, als ze rijp zijn, en worden verwerkt tot gelei en bessensap.

Wat als stroop woeni wordt verkocht op de pasars, is maar al te vaak een surrogaat, waarvan het nuttigen eerder nadeelig dan voordeelig voor de gezondheid zal zijn.

Het duurt lang, voor de boom uit zaad draagt, waarom men beter doet, stekken te nemen van een goeden boom.

item Indon. naam Latijnse naam Familie

427p Wortel, gele peen *Daucus carota* L. Apiacea

Beschrijving Deze worden over geheel Java vooral in de bergstreken verbouwd en zijn een gewoon pasar-artikel.

De witte peen of pastinaak *Pastinaca sativa* L., die ook in Holland weinig wordt verbouwd, treft men in Indië in het geheel niet aan.

gebruikt bij:

374 Engelsche ziekte

826 Maden

1419 Wormen

item Indon. naam Latijnse naam Familie

428p Zuurzak, nangka belanda *Annona muricata* L. Annonaceae

Beschrijving Een kleine laagvertakte boom met rolronde roodachtige twijgen en smalle lederachtige bladeren, die van baven donkergroen zijn en aan de onderzijde lichter van kleur.

Hij groeit op kalkachtigen bodem in de warmte en heeft zeer smakelijke vruchten, die het best uitgeperst gegeten kunnen worden, want de vezels zijn moeilijk verteerbaar en kunnen krampen veroorzaken.

De Hollandsche naam is een verbastering van den Maleischen naam sirsak. De vruchten worden ook wel doerian blanda genoemd.

gebruikt bij:

923 Ongedierte

1146 Steenpuisten

WENKEN EN RAADGEVINGEN
BETREFFENDE HET GEBRUIK VAN
INDISCHE PLANTEN, VRUCHTEN ENZ.



DOOR

J. KLOPPENBURG-VERSTEEGH

WESDERKUNDEL EN DRUKKERIJ G.C.T. VAN BORSSEL
SEMANG • SOERABAYA • BANDJONG
• GRAVENHAGE